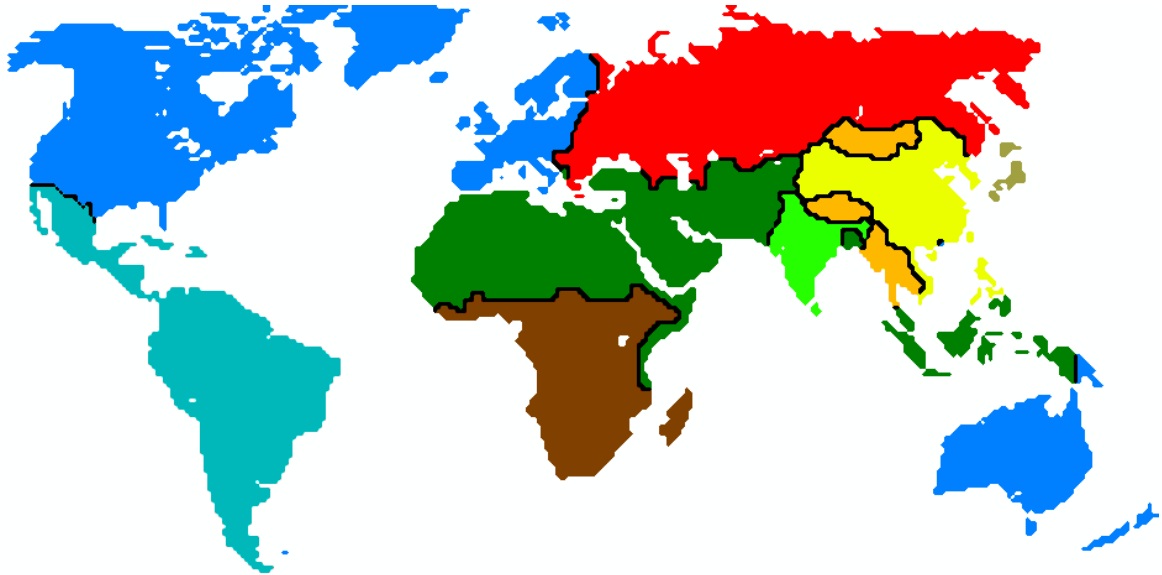

WIL DE WARE HUNTINGTON

OPSTAAN ?

HUNTINGTON ALS

BELEIDSADVISEUR, HISTORICUS EN POLITICOLOOG

Eindscriptie in het kader van de vakgroep Politieke Wetenschappen

Auteur : Marco Veldman
Studentnummer : 9137378
Emailadres : m.veldman@vcta.nl

Eerste lezer : Dr. K. Koch
Tweede lezer : Dr. J. Oversloot
Afstudeerrichting : Internationale Betrekkingen
Datum : 1 juli 1999

Opgedragen aan Siger Vrees:

Ja, vriend, hier is het dan: mijn eindscriptie.
Ik ben gelukkig eerder klaar dan jij,
want ik kon niet toestaan dat je me nou
óók al voor zou zijn bij het afstuderen.

...Alhoewel, je hebt nog een kleine kans... 😊

Voorwoord

Femke van Esch, een studente uit Amsterdam, schreef begin 1998 in *Transaktie 1* (27) een kritisch artikel om de theorie van Samuel Huntington, de 'Clash of Civilizations', empirisch te analyseren. De gedachte aan een scriptie over Huntington ontstond na het lezen van dit artikel dat mij intrigeerde en provoceerde. Het lijkt dan ook natuurlijk om haar als eerste te danken voor het uiteindelijke product dat hier voor u ligt. Toch doe ik dat niet. De reden is dat Van Esch pas later in het proces van afstuderen verscheen. Bovendien heb ik geen persoonlijke band met haar.

Er zijn vier groepen personen die ik dank verschuldigd ben: de steungevers, de docenten, de overige wetenschappers en mijn collega's. Om met de eerste te beginnen (zij zijn ten slotte degenen die mij het langst kennen), wil ik graag mijn Vader en mijn moeder bedanken. Jarenlang heb ik van hen respectievelijk geestelijke en praktische steun genoten. Naast alle overige steungevers wil ik met name Siger en Louise bedanken die altijd geloof hebben gehad in mijn kunnen en waarbij ik veel herkenning vond wat studeren betreft. Annet wil ik ook als steungever noemen. Ze heeft ondanks haar zorgen geprobeerd vertrouwen in mij te hebben terwijl ze zelf de twee jaar van mijn eindscriprie zo (over)actief gewerkt heeft.

Hans Oversloot is eigenlijk ook een steungever, maar eveneens een docent. Hij heeft mijn 'magere' en mijn 'vette' jaren meegemaakt en hoewel het in het begin voor ons beiden wennen was aan onze rollen heb ik de laatste jaren echt het gevoel gehad dat ik bij hem langs kon komen voor steun en advies. De volgende docent die ik wil bedanken is Henk Dekker, die mij een stukje zorgvuldigheid heeft overgebracht in mijn eerste poging tot het schrijven van een eindscriprie. Uiteraard bedank ik ook Koen Koch. Niet alleen begeleidde hij mij met het maken van deze eindscriprie, maar ook heb ik met genoeg de interessante lessen die hij gaf kunnen volgen (o.a. over nationalisme en over internationale politiek).

Wat de dank aan de overige wetenschappers betreft wil ik natuurlijk Samuel P. Huntington noemen, zonder zijn provocerende theorie zou de wereld een stukje saaier zijn. Mijn dank gaat ook uit naar Femke van Esch voor haar prikkelende artikel. Helaas voor beiden: jullie hebben me niet kunnen overtuigen.

Tot slot¹ wil ik mijn collega's van Stichting Europdonor bedanken, die me de ruimte en de tijd hebben gegeven om mijn scriptie af te ronden, met name mijn chef, Henk van der Zanden, die me de toestemming gaf voor al die vrije uren, maar ook Jack Bakker en Jan Theo Bakker, die wel een extra man erbij kregen, maar die me vaak moesten missen, vooral in juni 1998 en juni 1999.

Marco Veldman.

Alphen aan den Rijn, Leiden, Harderwijk en de treinen daartussen,
1 mei 2014

Genoeg bedankt: het is tijd voor het hoofdgerecht...

---

¹ En dan kan ik nog veel meer personen bedanken: Patrick, Albert, Hero, Christian, het secretariaat van de Vakgroep Politieke Wetenschappen, en vast nog meer mensen.

*“It was of the beauty of Islamic law that I heard a third Iranian speak.
But what was he doing, studying law in an American university?
What had attracted these Iranians to the United States
and the civilization that it represented? Couldn’t they say?
The attraction existed; it was more than a need for education and skills.
But the attraction wasn’t admitted; and in that attraction, too humiliating
for an old and proud people to admit, there lay disturbance -
expressed in dandyism, mimicry, boasting, and rejection.”*

(Naipaul 1982: 17).

Inhoudsopgave:

Deel I:	Onderwerp en opbouw van deze studie en de theorie van Samuel Huntington	3
	Inleiding : Het internationale systeem na de Koude Oorlog	4
	Hoofdstuk 2 : Huntingtons Clash of Civilizations	6
Deel II:	Huntington in zijn verschillende rollen en de kritiek die op zijn theorie te geven is	42
	Hoofdstuk 3 : Huntington als beleidsadviseur	43
	Hoofdstuk 4 : Huntington als historicus	49
	Hoofdstuk 5 : Huntington als politicoloog	65
Deel III:	De conclusie van deze studie en een alternatieve theorie	82
	Hoofdstuk 6 : Conclusie Alternatieve theorieën	83
	Bijlagen	95
	Bronnen	117

Uitgebreide Inhoudsopgave

Inleiding: Het internationale systeem na de Koude Oorlog	4
1.1 Doelstelling	4
1.2 Vraagstelling	5
1.3 Indeling van de scriptie	5
2. Huntingtons Clash of Civilizations	6
2.1 Een botsing van beschavingen?	6
2.2 Het begrip ‘beschaving’	6
2.2.1 Verschillende definities van ‘beschaving’	7
2.2.2 Elementen van een beschaving	8
2.2.3 Elementen die geen onderdeel vormen van een beschaving	10
2.2.4 Samenvatting: het begrip beschaving	10
2.3 Huidige beschavingen	10
2.3.1 De huidige beschavingen volgens Huntington	11
2.3.2 Overige beschavingen?	15
2.3.3 Samenvatting: Huntingtons beschavingen	16
2.4 De geschiedenis volgens Huntington	16
2.4.1 De eerste fase: 2000 v. Chr. - 1500 n. Chr.	17
2.4.2 De tweede fase: 1500 - 1990	18
2.4.3 De derde fase: 1990 - ?	20
2.5 Waarom beschavingen botsen	21
2.5.1 Culturele verschillen verhogen de kans op conflicten	23
2.5.2 Machtsverval van het Westen	25
2.5.3 Samenvatting	28
2.6 De structuur van een nieuwe wereldorde	28
2.6.1 Fault lines	29
2.6.2 Lid- en kernstaten	29
2.6.3 Verscheurde landen	31
2.6.4 Eenzame en gespleten landen	31
2.6.5 Samenvatting	32
2.7 De gevolgen van de Clash of Civilizations	33
2.7.1 Gevolgen voor de wereld I: kin country syndrome	33
2.7.2 Gevolgen voor de wereld II: the West versus the rest	35
2.7.3 Gevolgen voor het Westen	37
2.7.4 Gevolgen en adviezen voor de Verenigde Staten	39
2.8 Samenvatting	40
2.8.1 Huntingtons stellingen	41
3. Huntington als beleidsadviseur	43
3.1 Neemt de macht van het Westen af?	44
3.2 Multiculturalisme	47
3.3 Conclusie	48
4. Huntington als cultuurhistoricus	49
4.1 Bestaan beschavingen?	49
4.1.1 Verschillende definities van het begrip ‘beschaving’	50
4.1.2 Elementen van een beschaving	51
4.1.3 Huidige beschavingen	54
4.1.4 Conclusie	58

4.2 Een nieuw patroon van conflicten?	59
4.2.1 Theoretische kritiek	59
4.2.2 Empirische kritiek	63
4.3 Conclusie.....	63
5. Huntington als politicoloog	65
5.1 Leiden verschillen tussen beschavingen tot conflicten?	66
5.1.1 Leiden culturele verschillen tot conflicten?	66
5.1.2 Zijn culturele verschillen onoverbrugbaar?	67
5.1.3 Leidt mondialisering tot een toename van het beschavingsbewustzijn?.....	68
5.1.4 Leidt verwestelijking tot een toename van het beschavingsbewustzijn?	70
5.1.5 Conclusie.....	72
5.2 Een verstoring van de machtsbalans tussen beschavingen?.....	74
5.2.1 Modernisering	75
5.2.2 Regionalisering	78
5.2.3 De machtsbalans verstoord?.....	79
5.3 Conclusie.....	80
6. Conclusie: is er een alternatief?.....	83
6.1 Conclusies	83
6.1.1 Huntingtons stellingen	83
6.1.2 Antwoord op de onderzoeksvraag.....	84
6.1.3 Conclusie.....	85
6.2 If not civilizations, what?	86
6.2.1 Hoe kan Huntingtons visie verklaard worden?.....	86
6.2.2 De botsing met de beschaving	88
6.2.3 Nationalisme	90
6.2.4 Conclusie.....	92
6.3 Slot	92
Bijlagen	95
Bijlage 1: Overzicht van Huntingtons beschavingen	95
Bijlage 2: De geschiedenis volgens Huntington	96
Bijlage 3: Interview met Huntington (Online Newshour).....	99
Bijlage 4: Centrale beschaving van Wilkinson	101
Bijlage 5: Empirische kritiek	102
Bijlage 6: Gemilitariseerde Interstatelijke geschillen	107
Bijlage 7: Codering MID	109
Tabel 1: MID (1990-1992) gesorteerd op fataliteitsniveau	110
Tabel 2: MID (1990-1992) gesorteerd op duur.....	111
Tabel 3: MID (1990-1992) gesorteerd op geweldsniveau	112
Tabel 4: MID (1990-1992): actoren in een geschil.....	113
Bijlage 8: Resultaten onderzoek MID.....	116
Bronnen	117
Literatuurlijst.....	117
Internetbronnen	120

Deel I

Onderwerp en opbouw van deze studie en
de theorie van Samuel Huntington.

INLEIDING: HET INTERNATIONALE SYSTEEM NA DE KOUDE OORLOG

“Frankly speaking, the lack of consistency in [Huntington]'s analysis makes it difficult to follow the train of his thought”
(Sato 1997).

Begin juni 1999 kwam er een (voorlopig?) eind aan het maandenlang durend gewapend conflict tussen de NAVO en Joegoslavië over de opstandige provincie Kosovo en een jaar eerder was er ook al wapengekletter van de NAVO. Niet lang daarvoor kwam een grensconflict tussen Ethiopië en Eritrea in het nieuws: inzet van het conflict was een stuk grond van 400 vierkante kilometer. Eind mei 1998 kwam het ook in de al vijftig jaar aanhoudende wapenwedloop tussen India en Pakistan tot een climax: India bracht vijf kernbommen tot ontploffing en schokte de wereld. De roep van het Pakistaanse volk om ook een daad te stellen dwong het land om binnen een week zes kernproeven te houden om zo India af te troeven.²

De drie hierboven beschreven gebeurtenissen lijken ogenschijnlijk niets met elkaar gemeen te hebben wat hun ontstaan zou kunnen verklaren. Samuel P. Huntington meent echter wel een gemeenschappelijke verklaring te hebben gevonden. Hij beweert dat culturele verschillen een belangrijke oorzaak zullen zijn van het ontstaan van conflicten. Aangezien hij eveneens beweert dat religie het belangrijkste element is van deze culturele verschillen, is het niet meer dan logisch om conflicten te verwachten tussen de *westerse* NAVO en het *orthodoxe* Servië, dat op zijn beurt gesteund werd door het *orthodoxe* Rusland. Volgens Huntington is het eveneens te verwachten dat het *koptisch-christelijke* Ethiopië van tijd tot tijd zal botsen met zijn *islamitische* buur Eritrea. Ook is het in deze optiek vanzelfsprekend dat *hindoeïstisch* India en *islamitisch* Pakistan elkaar vijandig gezind zijn.

Huntington noemt grote culturele verbanden “beschavingen”. Zijn theorie van de “botsing van beschavingen” (*Clash of Civilizations*) werd gepubliceerd in het zomernummer van Foreign Affairs in 1993. Daarin stelt hij dat na de Koude Oorlog meer conflicten gedomineerd en veroorzaakt zouden worden door botsingen tussen beschavingen dan door botsingen vanwege ideologische verschillen. Ook stelt hij dat een goede samenwerking tussen staten het best gegarandeerd kan worden als deze staten tot dezelfde beschaving behoren. Dit behoeft uitleg en die uitleg hoop ik middels deze scriptie te kunnen geven. Tevens zal Huntingtons *Clash of Civilizations* kritisch worden beschouwd.

1.1 DOELSTELLING

Deze scriptie heeft ten doel te onderzoeken hoe conflicten ontstaan in het internationale systeem na de Koude Oorlog. Voor de doelstelling is gekozen vanwege mijn persoonlijke interesse in en nieuwsgierigheid

---

² De getallen die genoemd worden zijn de beweringen van India en Pakistan. Het vermoeden bestaat dat het aantal werkelijk gehouden kernproeven lager ligt.

naar deze materie en om meer kennis en inzicht toe te kunnen voegen aan de wetenschap die zich richt op de internationale politiek en de buitenlandse betrekkingen. Daarnaast is het van belang dat het soort beleidsadviezen zoals vervat in de theorie van Huntington, kritisch worden bekeken. In plaats van meerdere theorieën nauwkeurig te onderzoeken en te vergelijken, beperk ik het onderzoek door me te concentreren op de theorie van Huntington en de kritiek die er op is te geven.

1.2 VRAAGSTELLING

De vraagstelling luidt: in hoeverre draagt Huntingtons *Clash of Civilizations* bij tot het aangeven van oorzaken van internationale conflicten in de periode na de Koude Oorlog? Dit is een analyserend onderzoek: Huntingtons theorie zal kritisch worden bekeken, evenals de door anderen gegeven kritiek op zijn theorie. Uit die veelheid van kritiek wordt een soort staalkaart geproduceerd die de kritiek samenvat op hoofdpunten.

Deelvragen die gesteld dienen te worden zijn:

- Waar bestaat de theorie van Huntington uit?
- Wat is een beschaving?
- Wanneer spreken we van een botsing tussen beschavingen?
- Zijn er meer van dergelijke botsingen sinds het einde van de Koude Oorlog?
- Zijn deze botsingen relevant voor de verklaring van conflicten in het internationale systeem?
- Zijn er betere alternatieven dan de theorie van Huntington?

1.3 INDELING VAN DE SCRIPTIE

Deze scriptie is in drie delen opgesplitst die kort kunnen worden samengevat onder de noemers inleiding, analyse en conclusie. Deel I bevat twee hoofdstukken. Hoofdstuk één is deze inleiding en hierna volgt een gedetailleerde uiteenzetting van Huntingtons theorie. Huntingtons theorie wordt uiteengezet en bekritiseerd door eerst een aantal basisbegrippen uit zijn theorie te bespreken. In deel II zal gebruik gemaakt worden van de drie verschillende rollen die Huntington lijkt te spelen: zijn rol als beleidsmaker, als historicus en als politicoloog. Deze drie rollen komen terug in respectievelijk de hoofdstukken drie, vier en vijf van deel II waarbij elk hoofdstuk kritiek bevat op Huntington in één van zijn rollen en op dat deel van zijn theorie dat op de desbetreffende rol van toepassing is. Deel III is het slot: in het zesde hoofdstuk wordt de conclusie gepresenteerd alsmede een alternatieve theorie voor de *clash of civilizations*. Daarna volgen de bijlagen en de bronvermelding.

2. HUNTINGTONS CLASH OF CIVILIZATIONS

*“We know who we are only when we know who we are not
and often only when we know whom we are against”*

(Samuel Huntington)

In dit hoofdstuk wordt Huntingtons theorie van de *Clash of Civilizations* gepresenteerd alsmede zijn stellingen. Ik zal mij volledig richten op de theorie van Huntington zoals beschreven in zijn artikel ‘*Clash of Civilizations?*’ (1993), in zijn boek ‘*The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*’ (1996) en in diverse interviews. Er is getracht zo objectief mogelijk weer te geven wat Huntington bedoelt; ik heb slechts de volgorde van de thema's in zijn boek en artikel, mijns inziens, logischer ingedeeld. Kritiek blijft in dit hoofdstuk beperkt tot enkele opmerkingen over bepaalde inconsequente of onlogische redeneringen van Huntington, of over aspecten die hij verder niet noemt, maar wel genoemd zouden moeten worden.

2.1 EEN BOTSING VAN BESCHAVINGEN?

Huntington wil met zijn artikel in *Foreign Affairs* de discussie aanzwengelen over de oorzaken van conflicten in de wereld na het einde van de Koude Oorlog. Hij is van mening dat de tot nu toe gepresenteerde visies over die wereld niet genoeg verklaren van wat nu reeds te zien is (Huntington 1993a: 22, 23). In zijn boek behandelt hij bondig een aantal van deze visies, die door hemzelf geselecteerd zijn, om vervolgens bepaalde aspecten daarvan samen te brengen onder de paraplu van zijn eigen visie: de *clash of civilizations* (Huntington 1996a: 36). Met deze theorie probeert hij het ontstaan van conflicten na de Koude Oorlog te verklaren. Het zal duidelijk zijn dat het belangrijkste element van deze ‘botsing van beschavingen’ het begrip ‘beschaving’ is. Dit begrip wordt dan ook behandeld in gedeelte 2.2 van deze studie en in 2.3 worden de huidige beschavingen (volgens Huntington) behandeld. De botsing(en) zelf zijn het onderwerp van de daarop volgende paragrafen. Waarom volgens Huntington beschavingen vandaag de dag zouden botsen, en niet in eerdere perioden, wordt besproken in 2.4. Vervolgens worden de redenen dat beschavingen überhaupt met elkaar in botsing zullen komen besproken in 2.5. In paragraaf 2.6 wordt de nieuwe wereldorde, zoals Huntington die zich voorstelt, besproken en in 2.7 komen de gevolgen en beleidsadviezen van de *Clash of Civilizations* aan bod. Tot slot volgt in paragraaf 2.8 een samenvatting.

2.2 HET BEGRIP ‘BESCHAVING’

Het is van belang, voordat er dieper op de theorie wordt ingegaan, om eerst te weten wat Huntington bedoelt als hij het heeft over beschavingen. In zijn artikel gaf hij een definitie van het begrip beschaving, namelijk “*the highest cultural grouping of people and the broadest level of cultural identity people have short of that which distinguishes humans from other species*” (Huntington 1993a: 24). Een beschaving is dus, volgens de definitie die Huntington hanteert, de grootste en meest brede culturele groepering waarmee

een individu zich kan identificeren, afgezien van de complete menselijke soort. Beschaving is een bijzondere vorm van cultuur: “*Civilization and culture both refer to the overall way of life of a people, and a civilization is a culture writ large*” (Huntington 1996a: 41). Een beschaving is volgens Huntington een grootschalige cultuur. Eenvoudiger gezegd: een beschaving definieert hij als een soort ‘super-cultuur’.³ Een cultuur geeft een bepaalde mate van identiteit aan een persoon. Zo zal een Amsterdamse christin van 24 jaar zich kunnen identificeren als een ‘Amsterdammer’, een ‘christen’, een ‘vrouw’, een ‘jongere’, enzovoorts. Maar ze zal zich ook zeker kunnen identificeren als een ‘Nederlandse’, een ‘Europeaan’, of ‘iemand uit het Westen’. Dit laatste is nu wat Huntington bedoelt met beschaving. Er is niets dat meer omvattend is waartoe mensen kunnen behoren, afgezien van de gehele mensheid.⁴ Een beschaving is de grootst mogelijke culturele groep waarmee een mens zich kan identificeren, afgezien van de algehele mensheid (Huntington 1996a: 40-45). Huntington legt de nadruk op het culturele aspect, anders zouden klasse en geslacht duidelijk breder zijn.⁵

2.2.1 Verschillende definities van ‘beschaving’

Huntington erkent dat er verschillende definities van het begrip ‘beschaving’ bestaan. Daarbij zijn de belangrijkste verschillen die tussen de enkelvoudige en meervoudige definities van het begrip ‘beschaving’. In de enkelvoudige definitie wordt ‘beschaafd’ gezien als het tegenovergestelde van barbaars (vgl. Wallerstein 1991: 215-217). Deze definitie is in het achttiende-eeuwse Frankrijk ontwikkeld en stond in het teken van het Verlichtingsdenken; beschaving werd gezien als een ideaal. Later ontstond de meervoudige definitie van het begrip ‘beschaving’: in deze definitie kunnen verschillende beschavingen, groepen mensen met hun eigen cultuur, naast elkaar bestaan. Huntington erkent dus het bestaan van meerdere definities van het begrip ‘beschaving’, maar “[c]ivilizations in the plural are the concern of this book. Yet the distinction between the singular and plural retains relevance, and the idea of civilization in the singular has reappeared in the argument that there is a universal world civilization. This argument cannot be sustained, but it is useful to explore, as will be done in the final chapter of this book, whether or not civilizations are becoming more civilized” (Huntington 1996a: 40, 41). Ook in deze studie zal later het begrip ‘universele beschaving’ worden bestudeerd: in hoofdstuk zes waarin een alternatief voor Huntingtons *Clash of Civilizations* zal worden besproken.

---

³ Huntington geeft zelf geen definitie van ‘cultuur’. Zoeken we dit op in de ‘Dikke van Dale’ dan vinden we: “**cultuur** (v.; culturen) [Fr. *Culture* (landbouw, beschaving)], (...) **5** beschaving, ontwikkeling, verfijning van het geestelijk en zedelijk leven, resp. het daarin bereikte peil, beschavingstoestand: *de bloei der cultuur; een gevaar voor de cultuur; cultuur is meer dan civilisatie*; **6** de beschavingstoestand m.betr.t. een bep. volk of een bep. tijd: *de westerse cultuur; primitieve culturen*.”. Onder de definitie van ‘beschaving’ valt: “**beschaving** (v.), **3** de toestand van beschaafdheid, van maatschappelijke, geestelijke en zedelijke ontwikkeling, hetzij in het alg. of zoals hij door tijd en plaats bepaald is, syn. *cultuur: de beschaving der Javanen; staan op een lage, hoge trap van beschaving; de brandpunten van de moderne beschaving; innerlijke beschaving*, die niet aangeleerd is, maar aangeboren of gegeven met het milieu waarin men opgroeit”. In dit woordenboek wordt beschaving praktisch gelijk gesteld aan cultuur en vinden we twee betekenissen van cultuur en beschaving: in de enkelvoudige en in de meervoudige zin. Deze komen in paragraaf 2.2.1 ter sprake.

⁴ Met andere woorden: er is dus volgens Huntington nog één ander niveau van “wij” en dat is het niveau van de algehele mensheid, de ‘universele beschaving’ zo de lezer wil.

⁵ Hoewel bepaalde feministische theorieën waarschijnlijk geslacht als een cultureel fenomeen zien.

2.2.2 Elementen van een beschaving

Nu duidelijk is welke definitie van het begrip ‘beschaving’ Huntington hanteert, is echter nog niet duidelijk op grond van welke criteria we de verschillende in zijn studie voorkomende beschavingen als zodanig kunnen herkennen. Een beschaving is volgens Huntington “*defined both by common objective elements, such as language, history, religion, customs, institutions, and by the subjective self-identification of people*” (Huntington 1996a: 43). De elementen van een beschaving worden volgens Huntington gevormd door een aantal gemeenschappelijkheden. Deze gemeenschappelijke kenmerken van een culturele groep worden hieronder besproken. Huntington zelf behandelt een aantal van deze elementen achter elkaar, maar sommige elementen vinden we pas later terug in zijn boek (een handelswijze die we wel meer bij hem terugvinden). Wij zullen ons beperken tot de belangrijkste kenmerken die de ene van de andere beschaving onderscheiden: taalfamilie, religie en zelf-identificatie.

Taalfamilie

Huntington noemt als eerste element van een beschaving een gemeenschappelijke taal. Hij negeert taal echter in zijn nadere bespreking van de elementen van een beschaving en pas later in zijn boek komen we dit objectieve element weer tegen. Dan ook onderstreept hij hoe belangrijk taal is als element van een beschaving. “*Language is second only to religion as a factor distinguishing people of one culture from those of another*” (Huntington 1996a: 70). Ondanks dat Huntington taal niet verder bespreekt is een gemeenschappelijke taal volgens hem een zeer belangrijk kenmerk van een beschaving. Vermoedelijk bedoelt hij, in plaats van een enkele taal zoals het Nederlands of het Engels, taalfamilies, zoals de Semitische en Indo-Europese taalfamilies.⁶

Religie

Huntington meent dat met name religie (lees: één van de grote wereldgodsdiensten) hét element van een beschaving is dat de ene van de andere beschaving onderscheidt. Religie is volgens Huntington het meest belangrijke element van een beschaving. “*Religion is a central defining characteristic of civilizations, and, as Christopher Dawson said, ‘the great religions are the foundations on which the great civilizations rest.’ Of Weber’s five ‘world religions’, four — Christianity, Islam, Hinduism, and Confucianism — are associated with major civilizations. The fifth, Buddhism, is not*”⁷ (Huntington 1996a: 47). Huntington lijkt beschavingen praktisch gelijk te stellen aan wereldgodsdiensten. Daarbij moet worden opgemerkt dat

---

⁶ Huntington laat later zien dat hij juist de veelheid van talen in Europa ziet als een indicatie van het unieke van het Westen (lees: het bewijs dat het Westen een beschaving is). “*The West differs from most other civilizations in its multiplicity of languages. Japanese, Hindi, Mandarin, Russian, and even Arabic are recognized as the core languages of their civilizations. The West inherited Latin, but a variety of nations emerged and with them national languages grouped loosely into the broad categories of Romance and Germanic*” (Huntington 1996a: 70). Hier duidt Huntington dus op taalfamilies, ondanks het feit dat hij bijvoorbeeld het Russisch in plaats van de Slavische taalfamilie noemt.

⁷ Het Boeddhisme wordt niet als basis voor een beschaving gezien door Huntington, omdat het subjectieve element zelf-identificatie zou missen: “*these [Southeast Asian] societies do not constitute and would not identify themselves as part of a Buddhist civilization*” (Huntington 1996a: 47). Zie ook 2.3.2.

Huntington het heeft over het Christendom, de Islam, het Hindoeïsme en het Confucianisme als basiselementen voor beschavingen. Hieruit zou men op kunnen maken dat er slechts vier beschavingen zijn, maar Huntington deelt het Christendom in drieën (Protestantisme, Katholicisme en Orthodoxie), zoals onder andere blijkt uit het volgende citaat: “*the relations between Muslims and peoples of other civilizations — Catholic, Protestant, Orthodox, Hindu, Chinese, Buddhist, Jewish — have been generally antagonistic*” (Huntington 1996a: 256). Later blijkt uit zijn bespreking van wat Huntington beschouwt als de huidige beschavingen dat hij eveneens het Boeddhisme in drieën verdeelt, namelijk in het hierboven door hem genoemde Confucianisme en de later door hem genoemde ‘denominaties’ Shintoïsme en Theravada-Boeddhisme. Het is verbazingwekkend dat Huntington geen onderverdeling maakt van de Islam, waarvan ook bij hem bekend is dat er minstens twee grote stromingen zijn (het Soennisme en het Sjiïsme) (Huntington 1996a: 47). Huntington is niet consequent door de ene wereldreligie wel en de andere niet onder te verdelen. Zijn onderverdeling van het Boeddhisme heeft hij zelf niet eens door en slechts even noemt hij de reden voor het hanteren van de indeling van het Christendom in Protestantisme en Katholicisme (om zo onderscheid te kunnen maken tussen Latijns-Amerika en het Westen).

Zijn inconsequente hantering van het begrip ‘religie’ belemmert Huntington niet om te stellen dat verschillen in religie de kans op conflicten zullen vergroten. “*Blood, language, religion, way of life, were what the Greeks had in common and what distinguished them from the Persians and other non-Greeks. Of all the objective elements which define civilizations, however, the most important usually is religion, as the Athenians emphasized. To a very large degree, the major civilizations in human history have been closely identified with the world’s great religions; and people who share ethnicity and language but differ in religion may slaughter each other, as happened in Lebanon, the former Yugoslavia, and the Subcontinent*” (Huntington 1996a: 42). De opmerking dat mensen met verschillende religie, die niet verschillen in etniciteit en taal, elkaar naar het leven kunnen staan is zeker juist. Maar mensen met dezelfde religie, en van dezelfde taal, die verschillen in etniciteit, zijn evenzeer in staat in conflict met elkaar te komen, zoals rassenrellen in de Verenigde Staten hebben laten zien. Dit geldt eveneens voor mensen met dezelfde religie en etniciteit, die verschillen qua taal, getuige de taalstrijd in België en Canada.

Zelf-identificatie

Huntington maakt een onderscheid tussen objectieve en subjectieve elementen. De belangrijkste objectieve elementen zijn hierboven behandeld en vormen de belangrijkste criteria gezien de tekst die Huntington er aan wijdt. Bovendien zijn objectieve criteria makkelijker meetbaar dan subjectieve criteria. Slechts één subjectief element van een beschaving noemt hij: zelf-identificatie. Hij gaat hier echter niet dieper op in met zijn behandeling van de elementen van een beschaving. Dat is betreurenswaardig, want het grootste argument voor het bestaan en onderscheiden van beschavingen lijkt mij dat groepen mensen het gevoel hebben tot een bepaalde beschaving te behoren. Als dat gevoel bestaat, dan bestaan beschavingen. Het beste argument voor deze redenering geeft Huntington zelf, in het citaat waarmee we dit hoofdstuk zijn begonnen: “*We know who we are only when we know who we are not and often only when we know whom we are against*” (Huntington 1996a: 21). Mensen maken onderscheid tussen ‘wij’ en ‘zij’; dit is het in *in-group, outgroup* principe, het team-gevoel dat oorlogen mogelijk maakt. Jammer dat Huntington hier niet verder op is ingegaan.

2.2.3 Elementen die geen onderdeel vormen van een beschaving

Huntington noemt ook enkele elementen die vaak als kenmerken van beschavingen worden gezien, maar dat volgens hem niet zijn. Het eerste element dat hij in dit verband noemt is dat een beschaving geen politiek verband is. Er is één uitzondering: als er sprake is van een ‘universele staat’, dat wil zeggen dat de beschaving slechts één politieke eenheid kent waardoor beschaving en politieke eenheid in dat geval samenvallen.

Het tweede element waarvan Huntington vindt dat het geen onderdeel vormt van een beschaving is ras. “*A significant correspondence exists between the division of people by cultural characteristics into civilizations and their division by physical characteristics into races. Yet civilization and race are not identical. (...) In particular, the great missionary religions, Christianity and Islam, encompass societies from a variety of races. The crucial distinctions among human groups concern their values, beliefs, institutions, and social structures, not their physical size, head shapes, and skin colors*” (Huntington 1996a: 42).

2.2.4 Samenvatting: het begrip beschaving

We kunnen concluderen dat beschavingen volgens Huntington worden onderscheiden op grond van overeenkomsten tussen groepen mensen in objectieve kenmerken zoals “*religion, language, customs, literature, institutions*”⁸ (Huntington 1996a: 48) en op grond van het subjectieve kenmerk zelf-identificatie (Huntington 1996a: 48). Huntington hecht het meeste belang aan religie als onderscheidend element.

2.3 HUIDIGE BESCHAVINGEN

Huntington meent het bewijs te hebben gevonden voor het bestaan van beschavingen, door te wijzen op andere wetenschappers: “*scholars generally agree in their identification of the major civilizations in history and on those that exist in the modern world. They often differ, however, on the total number of civilizations that have existed in history. (...) These differences in part depend on whether cultural groups such as the Chinese and the Indians are thought to have had a single civilization throughout history or two or more closely related civilizations, one of which was the offspring of the other. Despite these differences, the identity of the major civilizations is not contested*” (Huntington 1996: 44, 45). Maar wat leert ons dat? Dat historici het er over eens zijn dat er minstens vijf grote beschavingen bestaan? Dus bestaan ze? Welke objectieve criteria geven deze historici voor het definiëren van een beschaving en waarom zijn ze het oneens met elkaar wat de andere beschavingen betreft? Dit zijn vragen die Huntington niet beantwoordt. Hij verwijst slechts naar Melko die onderzoek deed naar de overeenkomsten van beschavingen die door

---

⁸ Merk op dat Huntington nu alweer een aantal niet eerder genoemde kenmerken lijkt aan te halen. Ik ga er vanuit dat “*customs, literature, institutions*” allen een onderdeel vormen van cultuur zoals Huntington dit opvat.

cultuurhistorici⁹ werden erkend. We zullen echter in hoofdstuk vier zien dat dit onderzoek Huntington eerder tegensprekt dan steunt.

2.3.1 De huidige beschavingen volgens Huntington

Zoals we in 2.2 hebben gezien, is beschaving volgens Huntington een breed begrip, opgebouwd uit veelomvattende elementen, waardoor de grenzen en samenstelling van beschavingen onduidelijk en aan verandering onderhevig zijn. “*Civilizations have no clear-cut boundaries and no precise beginnings and endings. (...) the composition and shapes of civilizations change over time. The cultures of peoples interact and overlap*” (Huntington 1996a: 43). Het is dan ook niet verwonderlijk dat Huntington meent dat er sub-beschavingen bestaan. Hij noemt als voorbeeld onder andere de sub-beschavingen Noord-Amerika en Europa als onderdeel van de Westerse beschaving (Huntington 1993a: 24; Huntington 1996a: 40-45). Ondanks overlappings tussen culturen meent Huntington duidelijk een aantal verschillende beschavingen te kunnen herkennen. Hij sluit zich aan bij cultuurhistorici, zo schrijft hij. In hoofdstuk vier zullen we onderzoeken in hoeverre zijn mening wordt gedeeld door deze cultuurhistorici.

Huntington onderscheidt in de hedendaagse wereld de volgende beschavingen: “*Chinese, Japanese, Indian, Islamic, and Western (...) Several scholars also add Orthodox Russian civilization as a separate civilization distinct from its parent Byzantine civilization and from Western Christian civilization. To these six civilizations it is useful for our purposes in the contemporary world to add Latin American and, possibly, African civilization*” (Huntington 1996a: 45). In de daaropvolgende pagina’s bespreekt Huntington de “*major contemporary civilizations*” (Huntington 1996a: 45), hoewel hij blijkbaar is vergeten de Orthodoxe beschaving nader te omschrijven; die moeten we missen. Wij zullen zijn lijn volgen, hoewel het duidelijk moet zijn dat Huntington hier niet veel meer doet dan een opsomming geven van de beschavingen die door een aantal cultuurhistorici worden onderkend. Wat hij had moeten doen is de wereld van vandaag bestuderen en met behulp van de door hem beschreven kenmerken van beschavingen (zoals ze beschreven zijn in paragraaf 2.2) vaststellen welke beschavingen er te onderscheiden zijn. Dit heeft hij niet gedaan en we vinden bij Huntington geen vermelding van de kenmerken van bijvoorbeeld de Chinese beschaving of in welke kenmerken de Japanse beschaving zou verschillen met de Chinese. Daarom heb ik zelf, in bijlage 1, een opsomming gegeven van de kenmerken van de door Huntington erkende beschavingen.

Chinese beschaving

“In my Foreign Affairs article I labeled this civilization Confucian. It is more accurate, however, to use the term Sinic. While Confucianism is a major component of Chinese civilization, Chinese civilization is more than Confucianism and also transcends China as a political entity. The term ‘Sinic’, which has been used by many scholars, appropriately describes the common culture of China and the Chinese communities in Southeast Asia and elsewhere outside China as well as the related cultures of Vietnam and Korea”

---

⁹ Historici die zich bezig houden met het onderzoeken van beschavingen en die door Huntington worden aangehaald. Voorbeelden van cultuurhistorici zijn Spengler, Toynbee en Melko. Zie ook hoofdstuk vier.

(Huntington 1996a: 45). Huntington geeft veel aandacht aan de Chinese beschaving die door hem, in navolging van Toynbee, ‘Sinic’ wordt genoemd, omdat de term ‘Chinees’ te veel verwijst naar een specifiek land. Ikzelf zal echter wel de benaming ‘Chinese beschaving’ gebruiken, omdat er in het Nederlands geen goede vertaling bestaat voor ‘Sinic’ en de term ‘Chinese’ meer gangbaar is.¹⁰ De moeite die het kost om een goede benaming voor deze beschaving te vinden geeft aan hoe abstract beschavingen zijn en hoezeer de erkenning of een bepaalde cultuur nu wel of niet als beschaving kan worden beschouwd afhangt van subjectieve keuzes.

Japanse beschaving

De tweede beschaving die Huntington meent te zien is Japan: “*Some scholars combine Japanese and Chinese culture under the heading of a single Far Eastern civilization. Most, however, do not and instead recognize Japan as a distinct civilization which was the offspring of Chinese civilization, emerging during the period between A.D. 100 and 400*” (Huntington 1996a: 45). Dit is alles wat Huntington heeft te zeggen over waarom er een Japanse beschaving zou bestaan. Daardoor blijft onduidelijk waarom Japan als een (aparte) beschaving moet worden beschouwd en niet als onderdeel van een (Oost-)Aziatische beschaving. De enige reden die Huntington lijkt te geven is dat de meeste cultuurhistorici Japan als een aparte beschaving beschouwen. Alweer doemt dan de vraag op welke redenen die cultuurhistorici hiervoor geven.

Hindoestaanse beschaving

De Hindoestaanse beschaving bestaat uit het Indiase subcontinent en Huntington geeft het om dezelfde reden als bij de Chinese beschaving niet een naam die verwijst naar het belangrijkste land binnen die beschaving (in dit geval India), maar hij verwijst in dit geval naar de wereldreligie van het Hindoeïsme. “*In one form or another, Hinduism has been central to the culture of the Subcontinent since the second millenium B.C. (...) Like Sinic, the term Hindu also separates the name of the civilization from the name of its core state, which is desirable when, as in these cases, the culture of the civilization extends beyond that state*” (Huntington 1996a: 45).

Islamitische beschaving

“*All major scholars recognize the existence of a distinct Islamic civilization. (...) many distinct cultures or subcivilizations exist within Islam, including Arab, Turkic, Persian, and Malay*” (Huntington 1996a: 45). Een beschaving waardoor Huntington gefascineerd lijkt te zijn, naast de Westerse beschaving, is de Islamitische beschaving. Dit omvat alle gebieden waar de Islam in belangrijke mate te vinden is: Noord-Afrika, het Midden-Oosten, Centraal-Azië en Indonesië. Door deze spreiding kan men ook spreken van de volgende sub-beschavingen binnen de Islam: Arabisch, Turks, Perzisch en Maleis.

Westerse beschaving

Over de Westerse beschaving heeft Huntington het meest te vertellen; hij heeft zich duidelijk het meest verdiept in de vraag wat tot de Westerse beschaving behoort. Jammer dat hij dat niet ook deed bij de overige beschavingen, maar dat terzijde. Wat heeft Huntington over het Westen te zeggen? “*Western*

---

¹⁰ De (Nederlandse) Van Esch vertaalt de benaming ‘Sinic’ met het woord ‘Sino’. Ik neem dit niet over vanwege esthetische redenen en omdat Huntington mijns inziens wél duidt op het *land* China.

civilization is usually dated as emerging about A.D. 700 or 800. It is generally viewed by scholars as having three major components, in Europe, North America and Latin America" (Huntington 1996a: 45, 46). Hierna beargumenteert Huntington waarom Latijns-Amerika als een aparte beschaving moet worden beschouwd en niet als onderdeel van het Westen moet worden gezien. Wij vervolgen eerst de bespreking van de Westerse beschaving en komen daarna terug op Latijns-Amerika.

Huntington is van mening dat de Westerse beschaving is onder te verdelen in de Europese en Noordamerikaanse subbeschavingen, maar het Westen omvat ook Australië en Nieuw-Zeeland.¹¹ *"The West, then, includes Europe, North America, plus other European settler countries such as Australia and New Zealand"* (Huntington 1996a: 46). Blijkbaar ziet Huntington de Noordamerikaanse en de Europese componenten van de Westerse beschaving niet als aparte beschavingen. Hij beargumenteert dit als volgt: *"While nineteenth-century America defined itself as different from and opposed to Europe, twentieth-century America has defined itself as a part of and, indeed, the leader of a broader entity, the West, that includes Europe"* (Huntington 1996a: 46). Hier komt het, mijns inziens, belangrijkste element van beschavingen terug: zelf-identificatie. Noord-Amerika (lees: de Verenigde Staten) is een onderdeel van het Westen, omdat het zichzelf als zodanig beschouwt. Interessant is dan hoe Huntington de situatie van de jaren '20 en '30 van deze eeuw zou beschouwen: zou Noord-Amerika vanwege het Amerikaanse isolationisme en de afkeer die tegen Europa bestond in die periode geen onderdeel van het Westen zijn geweest?

Sowieso vindt Huntington dat de naamgeving 'Westen' niet geheel past bij deze beschaving. Het zou volgens hem beter zijn om het Westen "Euroamerikaans" of "Noordatlantisch" te noemen. Hij vindt de gebruikelijke naam verwarrend en misleidend, omdat het Westen op die manier uit zijn historische, geografische en culturele context wordt geplaatst. Daardoor kan het Westen pretenderen dat het een universele beschaving is en hierdoor is het eveneens misleidende woord 'verwestelijking' ontstaan. Ondanks zijn bezwaren tegen de naamgeving zal Huntington het ingeburgerde woord 'Westen' gebruiken. *"The term 'West' is now universally used to refer to what used to be called Western Christendom. The West is thus the only civilization identified by a compass direction and not by the name of a particular people, religion, or geographical area. This identification lifts the civilization out of its historical, geographical, and cultural context. Historically, Western civilization is European civilization. In the modern era, Western civilization is Euroamerican or North Atlantic civilization"* (Huntington 1996a: 46, 47). En hoewel Huntington het hier niet expliciet noemt, is het Westen in culturele context de West-Christelijke en humanistische beschaving. We komen uitgebreid terug op de Westerse beschaving in de rest van deze studie en met name in hoofdstuk vier.

Latijnsamerikaanse beschaving

Zoals beloofd komen we nu terug op de Latijnsamerikaanse beschaving, waarover Huntington van mening is dat het als een aparte beschaving moet worden gezien, los van het Westen. Huntington noemt een aantal redenen waarom dit zo zou moeten zijn. *"Latin America could be considered either a subcivilization within*

---

¹¹ En tot welke sub-beschaving behoren die? Huntington spreekt hier niet over.

Western civilization or a separate civilization closely affiliated with the West and divided as to whether it belongs in the West. For an analysis focused on the international political implications of civilizations, including the relations between Latin America, on the one hand, and North America and Europe, on the other, the latter is the more appropriate and useful designation” (Huntington 1996a: 46). De eigenlijke reden dat Huntington Latijns-Amerika beschouwt als een aparte beschaving en niet een subbeschaving van het Westen is blijkbaar dat hij zich in zijn studie wil richten op de internationale politieke relatie tussen Latijns-Amerika aan de ene kant en Noord-Amerika en Europa aan de andere kant. Latijns-Amerika is volgens Huntington een aparte beschaving, omdat hij deze beschaving kan gebruiken in zijn bespreking van de gevolgen van de *clash of civilizations*. Dit is een belangrijk punt: Huntington draait de zaken om. Men zou zelfs kunnen stellen dat het hem goed uitkomt dat hij Latijns-Amerika als een aparte beschaving beschouwt, omdat dan bepaalde problemen die hij constateert binnen de Verenigde Staten (de groei van de Spaans-sprekende bevolkingsgroep) gezien kunnen worden in het licht van een botsing der beschavingen. Dat is het omdraaien van oorzaak en gevolg. In plaats van problemen te bestuderen en dan een theorie te ontwikkelen die deze problemen kan verklaren geeft Huntington hier toe dat hij een theorie heeft ontwikkeld die problemen laat zien waar ze helemaal niet eens hoeven te zijn!

Bekijken we nu kritisch de door Huntington aangegeven verschillen tussen Europa en Noord-Amerika aan de ene kant en Latijns-Amerika aan de andere¹², dan valt een belangrijk punt op. Huntington lijkt steeds te spreken over ‘Europa’ versus ‘Latijns-Amerika’. In de eerste plaats is er wat de besproken verschillen betreft geen sprake van een onverdeeld ‘Europa’ of ‘Latijns-Amerika’. In tegendeel; ook in bepaalde delen van Europa (met name in Zuid-Europa) is er lange tijd sprake geweest van corporatistische en autoritaire systemen, van een onbetwiste positie van de Katholieke Kerk en van een soortgelijke politieke en economische ontwikkeling als in een groot deel van Latijns-Amerika. Hebben we het over Latijns-Amerika dan zien we eveneens verschillen tussen regio’s en landen, zoals Huntington zelf toegeeft.

Orthodoxe beschaving

Huntington mag de Orthodoxe beschaving misschien vergeten zijn, maar ook deze beschaving moet vermeld worden. Dit is een interessante beschaving vanwege de vele banden die deze beschaving met het Westen heeft. Huntington zelf informeert ons dat de cultuurhistorici verdeeld zijn of de Orthodoxe beschaving nu als een aparte beschaving moet worden gezien, of als deel van het Westen of als een moderne vorm van de Byzantijnse beschaving. Dan is er ook nog die religieuze band met de Westerse beschaving, omdat de Orthodoxe religie uit dezelfde bronnen put als de West-Christelijke religie.¹³

---

¹² Namelijk: “*Although an offspring of European civilization, Latin America has evolved along [a very] different path from Europe and North America. It has had a corporatist, authoritarian culture, which Europe had to a much lesser degree and North America not at all. Europe and North America both felt the effects of the Reformation and have combined Catholic and Protestant cultures. Historically, although this may be changing, Latin America has been only Catholic. Latin American civilization incorporates indigenous cultures, which did not exist in Europe, were effectively wiped out in North America, and which vary in importance from Mexico, Central America, Peru and Bolivia, on the one hand, to Argentina and Chile, on the other. Latin American political evolution and economic development have differed sharply from the patterns prevailing in the North Atlantic countries. Subjectively, Latin Americans themselves are divided in their self-identifications*” (Huntington 1996a: 46).

¹³ Merk op dat ik hier bewust het begrip ‘West-Christelijke religie’ hanteer en niet het meervoud ‘religies’, wat zou wijzen op de Katholieke en Protestantse stromingen binnen het Christendom. Dit doe ik om de redenering van Huntington te

Bovendien leert Huntington ons dat de belangrijkste Orthodoxe staat, Rusland, twijfelt over zijn identiteit en voor zichzelf niet heeft uitgemaakt of het deel uitmaakt van het Westen of de leider is van de Orthodoxe beschaving. Dit alles maakt een bespreking van de Orthodoxe beschaving zeer interessant, omdat dit ons meer zou kunnen vertellen over welke redenen er zijn deze beschaving als uniek, als een aparte beschaving te beschouwen. Helaas heeft Huntington deze bespreking achterwege gelaten.

Afrikaanse beschaving?

Omdat hij de Orthodoxe beschaving is vergeten te noemen is het des te verbazingwekkender dat Huntington wel een mogelijke Afrikaanse beschaving bespreekt. Eerst noemt hij een aantal redenen waarom er geen sprake hoeft te zijn van een Afrikaanse beschaving: “*Most major scholars of civilization except Braudel do not recognize a distinct African civilization. (...) Throughout Africa tribal identities are pervasive and intense*” (Huntington 1996a: 47). Vervolgens komt dan die ene reden waarom er wellicht wel sprake is van een Afrikaanse beschaving: “*but Africans are also increasingly developing a sense of African identity, and conceivably sub-Saharan Africa could cohere into a distinct civilization, with South Africa possibly being its core state*” (Huntington 1996a: 47). Jazeker is het zo dat men zich een Afrikaanse beschaving voor kan stellen, met mogelijkwerwijs Zuid-Afrika als haar kernstaat. Het is zelfs een wensdroom, maar slechts een droom. Wat Huntington eigenlijk beweert is dat een Afrikaanse beschaving in de toekomst een mogelijkheid zou kunnen zijn. Niemand zal dit ontkennen, maar dat komt omdat niet met enige zekerheid kan stellen dat dit in de toekomst *niet* zal geschieden. Huntington impliceert eigenlijk dat er op dit moment geen Afrikaanse beschaving bestaat. Misschien morgen. Of overmorgen. Maar niet vandaag.

2.3.2 Overige beschavingen?

Tot slot zijn er nog beschavingen te noemen waarvan het twijfelachtig is of ze de term beschaving ‘verdienen’, volgens Huntingtons oordeel. Zo noemt hij het Boeddhisme als een belangrijke wereldreligie, maar deze wordt door hem niet als de basis voor een beschaving gezien, omdat het subjectieve element, zelf-identificatie, zou missen: “*these [Southeast Asian] societies do not constitute and would not identify themselves as part of a Buddhist civilization*” (Huntington 1996a: 47).

Onbeduidende beschavingen?

Ook spreekt Huntington van een mogelijke Joodse beschaving, nu Joden een eigen staat hebben. Het zou echter een betrekkelijk onbeduidende beschaving zijn, vanwege de kleine bevolkingsomvang. Op andere plaatsen in zijn boek zinspeelt Huntington over twee andere, eveneens kleine, beschavingen: een Anglo-Caribische (Huntington 1996a: 43) en een Ethiopische beschaving (Huntington 1996a: 47). Het zal duidelijk zijn dat Huntington slechts grote, machtige beschavingen wil bestuderen als hij het heeft over een botsing van beschavingen. Groot en machtig worden dan opgevat in demografische of economische

---

kunnen blijven volgen.

termen. Dit leert ons dat Huntington beschavingen beschouwt als realist¹⁴; evenals realisten, immers, betekent hoe machtiger, hoe invloedrijker, hoe interessanter om te bestuderen.

2.3.3 Samenvatting: Huntingtons beschavingen

Na alle beschavingen die besproken zijn, komen we weer terug op de vraag welke van de besproken beschavingen Huntington beschouwd als bestaand in de moderne wereld. Daarbij dient dan nog een opmerking te worden gemaakt: Huntington is slechts geïnteresseerd in de grote beschavingen. Groot wordt voornamelijk opgevat in het aantal inwoners. Volgens Huntington blijven er dan zeven beschavingen voor bestudering over. Deze beschavingen zijn: de Westerse, Latijnsamerikaanse, Orthodoxe, Japanse, Chinese, Hindoestaanse en Islamitische beschaving (zie bijlage 1). Deze beschavingen beschrijft hij helaas nauwelijks en de Orthodoxe beschaving komt zelfs helemaal niet meer ter sprake. Jammer is eveneens dat hij het niet heeft over de specifieke elementen (zie paragraaf 2.2) die deze beschavingen van de andere beschavingen zou moeten onderscheiden. Daardoor blijft er onduidelijkheid bestaan waarom bijvoorbeeld Japan als een aparte beschaving moet worden beschouwd. Tot slot dient opgemerkt te worden dat Huntington een Latijnsamerikaanse beschaving nodig heeft om te gebruiken bij de beschrijving van de internationale politieke relaties tussen Latijnsamerikaanse staten en de VS (Huntington 1996a: 40-45). Dat is uiteraard een verkeerde reden om een bepaalde cultuur te beschouwen als een beschaving.

2.4 DE GESCHIEDENIS VOLGENS HUNTINGTON

Beschavingen bestaan al geruime tijd. Hoe komt Huntington er bij dat beschavingen pas nu, na de Koude Oorlog, met elkaar in conflict zullen komen?¹⁵ Om op die vraag antwoord te kunnen geven zullen we hem moeten volgen in zijn beschouwing van de geschiedenis van relaties tussen beschavingen. Huntington constateert dat relaties tussen beschavingen twee fasen hebben doorlopen en zich thans bevinden in de derde fase. In de eerste fase was er nauwelijks contact tussen beschavingen en daardoor nauwelijks sprake van een internationaal systeem van beschavingen, zoals Huntington dit opvat.¹⁶ De tweede fase wordt

---

¹⁴ “Realists are often, though not always, political conservatives. According to realism - the central approach to the study of international politics for several decades and perhaps even now - people are self-interested and selfish and seek to dominate others. They cannot be depended on to cooperate and will stop cooperating when it is not in their narrow and immediate interest to do so. Realists consider nation-states by far the most important units acting in world politics, with international organizations like the United Nations only as important as their most powerful members wish them to be. Finally, most states are assumed to be rational, unitary actors pursuing essentially the same goals of national interest, regardless of their form of government or type of economic organization. According to realists, a system of competing nation-states is basically an anarchic system, literally a system without government or ruling authority. States struggle with one another for power, must look out for their own interests, and cannot appeal to some higher authority to enforce international law” (Russett & Starr 1992: 27).

¹⁵ De redenen dat beschavingen überhaupt met elkaar in conflict komen zullen worden behandeld in paragraaf 2.5.

¹⁶ Huntington beschouwt een internationaal systeem als volgt: “An international system exists, Hedley Bull argued, ‘when two or more states have sufficient contact between them, and have sufficient impact on one another’s decisions, to cause them to behave - at least in some measure- as parts of a whole.’ An international society, however, exists only when states in an international system have ‘common interests and common values’, ‘conceive themselves to be bound by a common set

gekenmerkt door de opkomst van het Westen dat gepaard ging met een eenzijdig, gewelddadig en overheersend contact van de Westerse met de andere beschavingen. Men kan over die fase spreken als een unipolair systeem van beschavingen waarin de Westerse beschaving dominant was. De derde, de jongste fase is waar de wereld zich nu in bevindt: er is sprake van een multipolair systeem van beschavingen. Daarin onderhouden beschavingen veelvuldig contact met elkaar (zowel vriendschappelijk als vijandig) en daarin is geen sprake meer van een dominerende beschaving. Deze fasen zullen hierna aan een nader onderzoek worden onderworpen.

2.4.1 De eerste fase: 2000 v. Chr. - 1500 n. Chr.

Volgens Huntington was er meer dan drieduizend jaar lang nauwelijks sprake van contact tussen beschavingen en als beschavingen wel met elkaar in contact kwamen was er slechts sprake van een kortdurend intens contact (blijkbaar is dit niet een botsing). Historici noemen dit laatste *encounters*. Volgens Huntington hadden beschavingen nauwelijks contact met elkaar omdat ze door ruimte en tijd gescheiden waren. “*Civilizations were separated by time and space*” (Huntington 1996a: 48). Het ‘bewijs’ hiervoor zou de langzame acculturatie¹⁷ zijn: “*Ideas and technology moved from civilization to civilization, but it often took centuries*” (Huntington 1996a: 49).

Dat klopt, mijns inziens, niet helemaal. Ten eerste is van de oudheid bekend dat bijvoorbeeld Egypte langdurig en intensief (positief zowel als negatief) contact had met rijken en volkeren van andere beschavingen (Babyloniërs, Assyriërs, Hittieten, de Minoïsche beschaving op Kreta en de Hellenistische beschaving). Ditzelfde geldt in meerdere of mindere mate eveneens voor de Chinese en Indiase beschavingen (Naerebout & Singor 1995: 70, 72, 73).

Ten tweede is het ongetwijfeld zo dat het eeuwen kostte voordat ideeën en technologie van een beschaving over werden genomen door een andere beschaving. Maar dat een trage acculturatie *tussen* beschavingen het bewijs zou zijn voor een fase waarin er nauwelijks sprake zou zijn geweest van contact tussen beschavingen wordt weersproken door de trage acculturatie *binnen* beschavingen. Het duurde, zoals Huntington zelf zegt, een eeuw voordat vanuit Spanje de kennis over papier Noord-Europa bereikte, hoewel beide gebieden tot de toenmalige West-Christelijke beschaving behoorden. Als het sowieso lang duurt voordat bepaalde technieken of ideeën zich verspreiden dan zegt een trage verspreiding tussen beschavingen helemaal niets; dus ook niet over de mate van contact tussen beschavingen. Huntington zou hierin pas gelijk hebben als blijkt dat de verspreiding tussen beschavingen significant trager zou verlopen

---

of rules’, ‘share in the working of common institutions,’ and have ‘a common culture or civilization.’ (...) In terms of British international relations theory, the world is thus a well-developed international system but at best only a very primitive international society” (Huntington 1996a: 54). Hiermee duidt hij op de derde fase in de geschiedenis van relaties tussen beschavingen, waarin er slechts sprake is van een internationale gemeenschap binnen beschavingen, maar niet tussen beschavingen.

¹⁷ Acculturatie is “het overnemen door een volk van een vreemde beschaving of van elementen daarvan ten gevolge van aanraking met die beschaving” (Kramers Nieuw Nederlands Woordenboek).

dan de verspreiding binnen beschavingen, mits alle overige omstandigheden gelijk zouden zijn. Dit is zeer moeilijk aan te tonen en Huntington heeft het dan ook niet geprobeerd.

Niettegenstaande deze kritiek die op Huntingtons eenvoudige voorstelling van zijn eerste fase in de relaties tussen beschavingen kan worden gegeven, is het aannemelijk dat tot 1500 er weinig contact bestond tussen verschillende geografische gebieden in de wereld. Dat geldt uiteraard eveneens voor beschavingen, aangezien voor Huntington beschavingen gekoppeld zijn aan een bepaald grondgebied. Huntington had echter beter kunnen wijzen op het gebrek aan contact dat bestond tussen de beschavingen van de Nieuwe Wereld en die van de Oude Wereld. Voor de komst van Columbus lijkt er nauwelijks contact te hebben bestaan tussen deze beschavingen.¹⁸ Pas met de periode van de ontdekkingsreizen begon de intensiteit van contact tussen verschillende beschavingen in de wereld toe te nemen.

Samenvattend kunnen we stellen dat Huntington meent dat in de eerste fase er niet of nauwelijks contact bestond tussen beschavingen, of dat er slechts sprake was van een kortdurend, maar heftig contact, zoals een oorlog. Deze fase duurde volgens hem tot ongeveer 1500 na Christus.

2.4.2 De tweede fase: 1500 - 1990

Vanaf het jaar 1500 werden, aldus Huntington, twee ontwikkelingen in gang gezet: *“For over four hundred years, the nation states of the West - Britain, France, Spain, Austria, Prussia, Germany, the United States, and others - constituted a multipolar international system within Western civilization and interacted, competed, and fought wars with each other. At the same time, Western nations also expanded, conquered, colonized, or decisively influenced every other civilization”* (Huntington 1996a: 21). De eerste ontwikkeling was dat Europese staten een multipolair internationaal systeem gingen vormen binnen de Westerse beschaving. Dit heeft het internationale systeem in de afgelopen vierhonderd jaar gedomineerd. Ten tweede vond een expansie van de macht en van het territorium van Westerse staten plaats door technologische vernieuwingen zoals navigatie en door middel van kolonisering en verovering. Hierdoor werden de normen binnen het Westerse internationale statensysteem de normen voor het gehele internationale (wereld)systeem. Dit is Huntingtons tweede fase: de opkomst van het Westen; deze fase duurde, aldus Huntington, tot 1990.

Westers internationaal systeem

De eerste ontwikkeling binnen deze fase betrof het ontstaan, binnen de Westerse beschaving, van een internationaal statensysteem waarbij staten werden gezien als soeverein, als de hoogste autoriteit over een bepaald grondgebied. *“The international system was the Western Westphalian system of sovereign but ‘civilized’ nation states and the colonial territories they controlled. The emergence of this Western-defined international system was the second major development in global politics in the centuries after 1500. In addition to interacting in a domination-subordination mode with non-Western societies, Western societies*

---

¹⁸ Voor Columbus hadden de Vikingen al voet aan land in (Noord-)Amerika gezet, maar de kolonie(s) daar verdwenen weer snel. Men suggereert van tijd tot tijd dat er voor de Vikingen ook al contact moet zijn geweest tussen Amerika en Eurazië, maar de bewijzen daarvoor zijn niet algemeen aanvaard.

also interacted on a more equal basis with each other. These interactions among political entities within a single civilization closely resembled those that had occurred within Chinese, Indian, and Greek civilizations” (Huntington 1996a: 52). Het Westfaalse statensysteem heeft zich verspreid over de gehele wereld. Dit zou kunnen wijzen op een stukje universalisme in de zin dat een bepaald regime zich heeft verspreid over alle beschavingen.

Opkomst van het Westen

De Europese expansie was de tweede ontwikkeling in de opkomst van het Westen: . Deze ontwikkeling duurde vier eeuwen. *“Intermittent or limited multidirectional encounters among civilizations gave way to the sustained, overpowering, unidirectional impact of the West on all other civilizations”* (Huntington 1996a: 50). *“For four hundred years intercivilizational relations consisted of the subordination of other societies to Western civilization”* (Huntington 1996a: 51). Belangrijke bron van de Westerse expansie was de technologie: oceaannavigatie en militaire capaciteit leidden tot de zogenaamde ‘militaire revolutie’, hoewel deze militaire ‘revolutie’ niet onomstreden is (vgl. Black 1995). Volgens Huntington stelde de relatief hoogstaande militaire technologie van de Westers beschaving de Westerse staten in de gelegenheid om andere beschavingen te domineren. *“The West won the world not by the superiority of its ideas or values or religion (to which few members of other civilizations were converted) but rather by its superiority in applying organized violence. Westerners often forget this fact; non-Westerners never do”* (Huntington 1996a: 51). Deze uitspraak is typerend anti-universalistisch. Huntington beweert hiermee ten eerste dat in andere beschavingen dan het Westen een rancune bestaat tegen de Westerse overheersing van de afgelopen vierhonderd jaar. Dit hoeft niet per definitie zo te zijn. Bovendien is het, als men een bepaalde houding ten aanzien van het Westen wil hebben, noodzakelijk om het Westen als een geheel te beschouwen. Mijn inschatting is dat het Westen regelmatig wordt onderverdeeld in staten of dat er een onderscheid wordt gemaakt tussen een eventuele voormalige koloniale macht, de Verenigde Staten en de overige Westerse landen. Met deze uitspraak beweert Huntington ook dat Westerse ideeën, waarden of de Westerse religie¹⁹ niet veel aanhangers zouden hebben gewonnen in andere delen van de wereld. Dit is volgens mij ook onjuist. Zo is het Christendom niet alleen in het Westen de grootste godsdienst, maar ook in de (Afrikaanse,) Orthodoxe en Zuid-Amerikaanse beschaving en de tweede of derde godsdienst in de andere beschavingen. Daarnaast is het humanisme in de vorm van mensenrechten en democratie overal doorgedrongen. Dit blijkt vooral uit de ironie dat zelfs dictatoriale regimes zich willen omkleden met de schijn van democratie.

Er kan dus nogal wat kritiek gegeven worden op de uitspraak van Huntington dat er sprake zou zijn van een Westerse expansie door militaire veroveringen, maar het is zeker waar dat uiteindelijk in de periode 1500-1990 alle beschavingen, behalve misschien de Orthodoxe, vroeg of laat, lang of kort, militair of politiek gedomineerd zijn geweest door het Westen. In die zin heeft Huntington gelijk, maar zelf twijfel ik.

Patronen van conflicten binnen het Westen

De twee hierboven beschreven ontwikkelingen vonden plaats tijdens de tweede fase van de relaties tussen beschavingen. Binnen deze fase onderscheidt Huntington vier perioden waarin verschillende oorzaken van

---

¹⁹ Met Westerse religie bedoel ik hier het Protestantisme, het Katholicisme, maar ook het humanisme.

conflicten de boventoon voerden in de relaties tussen staten *binnen de Westerse beschaving*. Deze oorzaken zijn gebaseerd op verschillen in godsdienst, dynastie, nationaliteit en ideologie. De expansie van het Westen zorgde er voor dat deze oorzaken van conflicten binnen de Westerse beschaving werden geëxporteerd naar de rest van de wereld. (Huntington 1996a: 21, 48-54).

We zullen deze perioden hier niet behandelen. Aangezien Huntington het nu over drie fasen heeft en één ervan onderverdeelt in vier perioden kan het zijn dat zijn beschrijving moeilijk te volgen is. Ik wil hierbij verwijzen naar bijlage 2 waarin onder andere grafisch wordt weergegeven hoe de perioden binnen de Westerse beschaving zich verhouden tot de fasen in de relaties tussen beschavingen. Volgens Huntington breekt er nu een nieuwe fase aan, want niet alleen ziet hij een nieuwe bron van conflicten, namelijk culturele in plaats van ideologische verschillen, maar ook wordt het internationale statensysteem niet langer gedomineerd door de Westerse beschaving.

2.4.3 De derde fase: 1990 - ?

Huntington meent dat de overgang tussen de tweede en de derde fase in de relaties tussen beschavingen in de tweede helft van de 20^e eeuw plaats vond. Huntington markeert 1990 als het jaar waarin een einde is gekomen aan de jongste fase in de geschiedenis van de relaties tussen beschavingen: *“In the twentieth century the relations among civilizations have thus moved from a phase dominated by the unidirectional impact of one civilization [the West] on all others to one of intense, sustained, and multidirectional interactions among all civilizations. Both of the central characteristics of the previous era of intercivilizational relations began to disappear. First, in the favorite phrases of historians, ‘the expansion of the West’ ended and ‘the revolt against the West’ began. (...) Western power declined relative to the power of other civilizations. (...) Far from being simply the objects of Western-made history, non-Western societies were increasingly becoming the movers and shapers of their own history and of Western history. Secondly, as a result of these developments, the international system expanded beyond the West and became multicivilizational. Simultaneously, conflict among Western states - which had dominated that system for centuries - faded away. By the late twentieth century, the West has moved out of its ‘warring state’ phase of development as a civilization and toward its ‘universal state’ phase. At the end of the century, this phase is still incomplete (...) The universal states of previous civilizations are empires. Since democracy, however, is the political form of Western civilization, the emerging universal state of Western civilization is not an empire but rather a compound of federations, confederations, and international regimes and organizations”* (Huntington 1996a: 53). Deze derde fase is mogelijk geworden, omdat er een einde is gekomen aan de twee ontwikkelingen die rond het jaar 1500 starten: de expansie van het Westen en de vorming van een internationaal systeem gebaseerd op het multipolaire systeem binnen de Westerse beschaving. Er lijkt een einde te zijn gekomen aan ernstige conflicten tussen staten binnen het Westen en Huntington spreekt zelfs van een toestand binnen de Westerse beschaving waarin bijna sprake is van een universele staat.²⁰ Conflicten zijn echter de wereld niet uit. In tegenstelling tot de tweede fase, waarin de

---

²⁰ Huntington definieert dit begrip niet, maar met een universele staat wordt een situatie bedoeld waarbij binnen een beschaving één politieke eenheid een hegemoniale machtspositie heeft bereikt. Een toestand van strijdende staten (*warring states*) kenmerkt zich door een strijd tussen staten om de hegemoniale macht binnen een beschaving.

Westerse beschaving alle andere beschavingen kon domineren, hebben nu, in de derde fase, staten binnen niet-Westerse beschavingen relatief zo veel macht verworven dat zij zich kunnen meten met Westerse staten, aldus Huntington. Het Westen kan in deze derde fase de andere beschavingen niet langer domineren en de relaties tussen beschavingen zullen gelijkwaardiger zijn.

De gelijkwaardigheid die Huntington tussen staten van verschillende beschavingen ziet, komt bij hem tot uitdrukking in politieke, economische, demografische en militaire macht. Huntington definieert de macht van het Westen ten opzichte van andere beschavingen door een vergelijking te maken op basis van geografische en demografische grootte. De vraag is of dit een goede definitie van de macht van een beschaving is. Ik meen van niet. Zou niet ook het totale bruto nationaal product van de staten die een onderdeel vormen van een beschaving een graadmeter van de macht van een beschaving kunnen zijn? Of nog beter, maar moeilijker te meten: de overtuiging van de superioriteit of uniekheid van de eigen cultuur? Of de populariteit van de eigen cultuur in andere beschavingen en in de eigen beschaving? Of de bereidheid offers te brengen voor de bescherming van de eigen cultuur? Of culturele homogeniteit? Het antwoord op de vraag wanneer een beschaving machtig te noemen is geeft Huntington niet. Althans, niet direct. Wij komen hierop uitvoerig terug in paragraaf 2.5.2 over het door Huntington gesignaleerde machtsverval van het Westen.

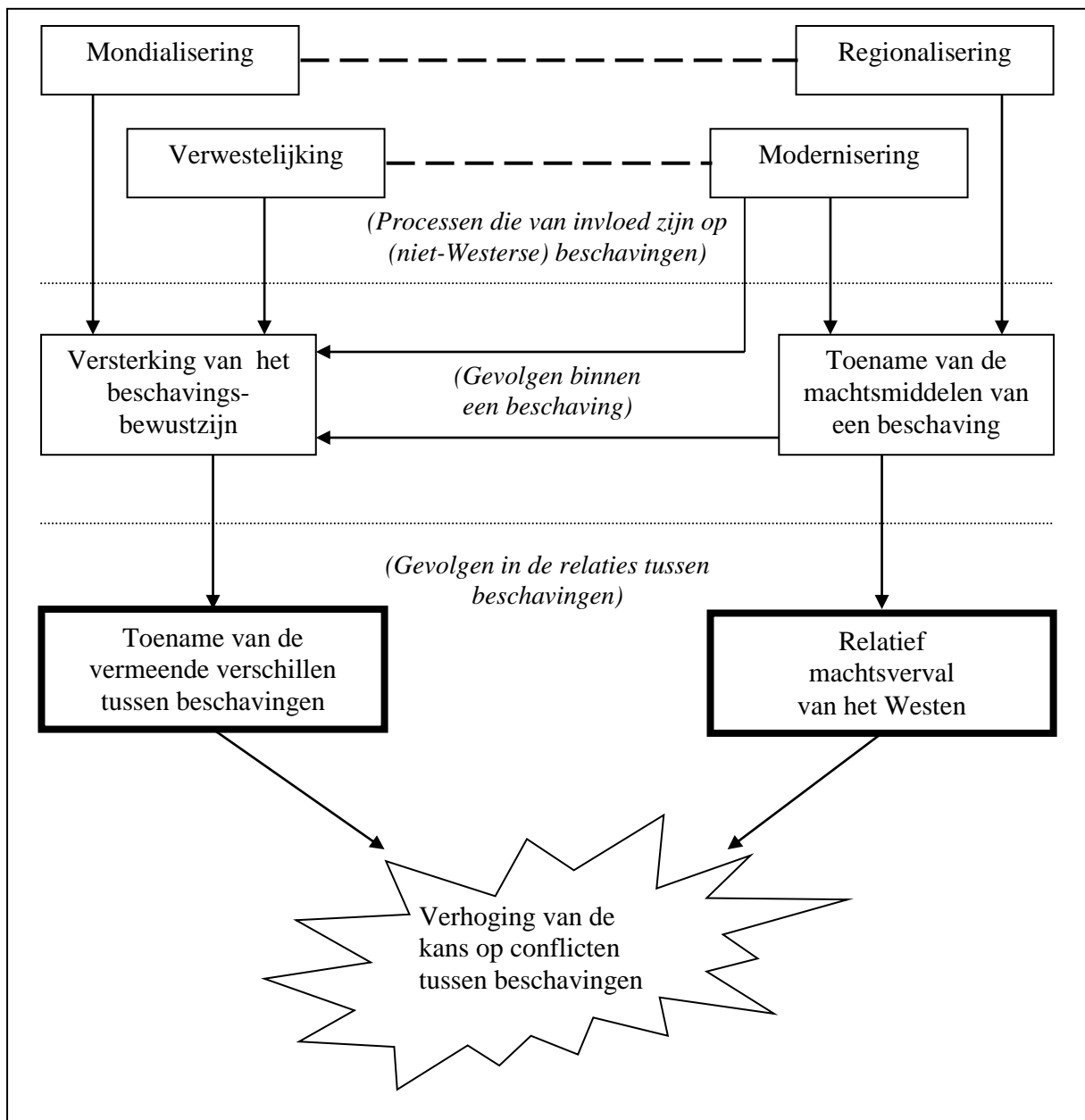
2.5 WAAROM BESCHAVINGEN BOTSSEN

We weten nu waarom Huntington meent dat beschavingen pas na de Koude Oorlog met elkaar in conflict zullen komen. Nu is het tijd om uit te leggen waarom beschavingen überhaupt zullen botsen. Huntington noemt in zijn artikel zes redenen²¹, maar eigenlijk zijn er slechts twee redenen dat beschavingen met elkaar in conflict zullen komen. De eerste reden is omdat ze verschillend van elkaar zijn. Dit is een kernpunt van Huntingtons betoog: culturele verschillen verhogen de kans op conflicten en hoe groter de verschillen worden ervaren (beschavingsbewustzijn), hoe intenser de conflicten zullen zijn. Helaas noemt hij niet de reden waarom culturele verschillen tot conflicten zouden leiden. De tweede reden dat, volgens Huntington, beschavingen in conflict met elkaar zullen komen is als de machtsbalans tussen beschavingen verstoord wordt. Huntington wijst hiermee voornamelijk op het door hem gesignaleerde relatieve machtsverval van het Westen ten opzichte van de andere beschavingen.

In Figuur 1 is een model weergegeven van de redenen die Huntington aangeeft voor het vergroten van de kans op conflicten tussen verschillende beschavingen. De directe redenen voor de vergroting van de kans op conflicten tussen verschillende beschavingen zijn de twee hierboven genoemde redenen: het versterken

---

²¹ Deze redenen zijn, aldus Huntington in zijn artikel uit 1993: 1. dat er fundamentele verschillen tussen beschavingen bestaan en 2. dat cultuur onveranderlijk is. Daarnaast noemt hij tegenreacties ten gevolge van 3. mondialisering, 4. regionalisering, 5. modernisering en 6. verwestelijking (Huntington 1993a: 25-29). Al deze redenen komen in het gepresenteerde model van de *clash of civilizations* ter sprake, maar ik ben van mening dat het, naast het realisme, in wezen gaat het om één directe en één indirecte reden. De directe reden is dat verschillen tussen beschavingen volgens Huntington zullen leiden tot conflicten. De indirecte reden is dat tegenreacties op bepaalde processen zullen leiden tot een vergroting van de perceptie van die verschillen.

Figuur 1. Redenen waarom, volgens Huntington, beschavingen met elkaar in conflict kunnen komen.

van het beschavingsbewustzijn (vermeende verschillen tussen beschavingen) en het afbrokkelen van de huidige machtsbalans tussen beschavingen. Deze redenen worden op hun beurt veroorzaakt door processen binnen (niet-Westerse) beschavingen en deze processen zijn het gevolg van bepaalde economische en culturele processen die van invloed zijn op (niet-Westerse) beschavingen. Zo veroorzaken volgens Huntington de processen van mondialisering en verwestelijking tegenreacties binnen niet-Westerse samenlevingen die het beschavingsbewustzijn zullen doen toenemen, wat uiteindelijk voor een toename van de vermeende verschillen tussen beschavingen zal zorgen. Deze toename zal de kans op conflicten tussen beschavingen vergroten. Twee processen die aan mondialisering en verwestelijking gerelateerd zijn, respectievelijk regionalisering en modernisering, zouden volgens Huntington voor een toename van de machtsmiddelen van een beschaving zorgen en dat leidt er toe dat de machtsverhoudingen tussen beschavingen zich zullen wijzigen. Huntington bedoelt hier voornamelijk dat de macht van het Westen ten opzichte van andere beschavingen zal afnemen. Dit is de tweede directe reden voor een verhoging van de kans op conflicten tussen beschavingen. Al deze redenen worden in de paragrafen hieronder behandeld.

Overigens moet er op gewezen worden dat hier een verschuiving optreedt van de betekenis van het begrip ‘beschaving’ die Huntington hanteert. Werd een beschaving eerst door hem nog opgevat als een culturele entiteit zonder politieke macht, nu lijkt de betekenis te verschuiven naar een machtspolitieke entiteit. Hoe anders kan Huntington spreken van de machtmiddelen van een beschaving?

Kort samengevat kunnen we stellen dat het realisme voor Huntington nog steeds het wereldbeeld is om conflicten tussen staten te verklaren, zij het dan dat dit paradigma door hem uitgebreid wordt met culturele aspecten. Huntington meent dat de intensiteit van conflicten binnen eenzelfde beschaving minder groot zal zijn dan de intensiteit van conflicten tussen beschavingen. De vraag die blijft is hoe Huntington verklaart dat de geschiedenis laat zien dat de meest intense conflicten juist *binnen* en niet *tussen* beschavingen plaatsvonden (met name de Eerste en Tweede Wereldoorlog).

2.5.1 Culturele verschillen verhogen de kans op conflicten

Volgens Huntington zijn verschillen tussen beschavingen essentieel en reëel. Culturele verschillen zouden als fundamentele verschillen worden ervaren. Hoewel Huntington meent dat het bestaan van culturele verschillen tussen niet automatisch betekent dat er ook conflicten tussen verschillende beschavingen ontstaan is hij van mening dat verschillen de kans op en de intensiteit van conflicten groter maken: “*differences among civilizations are not only real; they are basic. (...) Differences do not necessarily mean conflict, and conflict does not necessarily mean violence. Over the centuries, however, differences among civilizations have generated the most prolonged and the most violent conflicts*” (Huntington 1993a: 25). Wat Huntington eigenlijk meent is dat verschillen tussen mensen de reden tot conflict vormen. Hij verklaart niet waarom verschillen tussen mensen leiden tot conflicten, maar verwijst naar de historische empirie. Huntington benadrukt dat de afgelopen eeuwen hebben laten zien dat de meest langdurige en meest gewelddadige conflicten werden veroorzaakt door verschillen tussen beschavingen.²² Huntington noemt deze langdurige en gewelddadige conflicten echter niet. Dat is jammer, want we hebben hierboven al gewezen op het feit dat de grootste conflicten uit de wereldgeschiedenis plaatsvonden binnen beschavingen. Het is interessant om te weten welke conflicten Huntington in gedachten heeft.

De eerste reden voor het ontstaan van een clash of civilizations is dus simpelweg vanwege het feit dat er tussen beschavingen verschillen bestaan (Huntington 1993a: 25): “*cultural characteristics and differences are less mutable and hence less easily compromised and resolved than political and economic ones. (...) In class and ideological conflicts, the key question was ‘Which side are you on?’ and people could and did choose sides and change sides. In conflicts between civilizations, the question is ‘What are you?’ That is a given that cannot be changed*” (Huntington 1993a: 27). Dit is essentieel: Huntington ziet cultuur als een aangeboren eigenschap, niet als iets dat aangeleerd is. Dit is een duidelijk conservatieve definitie van

---

²² Merk op dat Huntington hier een verwijzing maakt naar botsingen tussen beschavingen *in het verleden*; dit terwijl zijn eigen visie op de geschiedenis ons leert dat deze botsingen pas na 1990 te zien zouden moeten zijn. We komen hierop uitgebreid terug in hoofdstuk vijf.

cultuur die gevolgen heeft voor de uitleg van en kritiek op de *clash of civilizations*²³ (vlg. Hoekema 1998: 67). Deze gevolgen worden besproken in hoofdstuk vijf.

Huntington hecht vooral veel belang aan de rol die religie speelt bij de definitie van cultuur, omdat religie volgens Huntington voor meer onderscheid zorgt dan etniciteit: “*A person can be half-French and half-Arab and simultaneously even a citizen of two countries. It is more difficult to be half-Catholic and half-Muslim*” (Huntington 1993a: 27). Culturele verschillen en kenmerken zijn, aldus Huntington, minder makkelijk te veranderen dan economische, ideologische of politieke verschillen en kenmerken. Ook deze bewering zegt ons dat Huntington het begrip cultuur definieert als een voornamelijk *aangeboren* kenmerk van een individu.

Huntington noemt twee belangrijke processen, mondialisering en verwestelijking, die de perceptie van de verschillen tussen mensen die behoren tot verschillende beschavingen verder kunnen vergroten. Deze perceptie wordt volgens Huntington versterkt als het ‘beschavingsbewustzijn’ versterkt wordt. Beschavingsbewustzijn werd al eerder aangehaald in paragraaf 2.2 en is een onderdeel van Huntingtons definitie van ‘beschaving’: “*the broadest level of cultural identity people have short of that which distinguishes humans from other species*” (Huntington 1996a: 43). Hoe sterker het beschavingsbewustzijn hoe groter de perceptie van de verschillen tussen mensen die behoren tot verschillende beschavingen. Hoe groter ook, aldus Huntington, de kans op conflicten en hoe intenser die eventuele conflicten zullen zijn.

Mondialisering

Zoals hierboven gezegd, neemt door het proces van mondialisering²⁴ het beschavingsbewustzijn van mensen toe. “*From sociology, globalization theory produces a similar conclusion: ‘in an increasingly globalized world - characterized by historically exceptional degrees of civilizational, societal and other modes of interdependence and widespread consciousness thereof - there is an exacerbation of civilizational, societal and ethnic self-consciousness.’ The global religious revival, ‘the return to the sacred,’ is a response to the people’s perception of the world as ‘a single place’*” (Huntington 1996a: 68). Iemand die in contact komt met een inwoner van een andere beschaving zal onderscheid gaan maken tussen ‘zij’ en ‘wij’ en de ander gaan identificeren als lid van een andere beschaving (een vorm van etnocentrisme). Dit leidt er toe dat de kans op conflicten toe zal nemen. “*The interactions between peoples of different civilizations are increasing; these increasing interactions intensify civilization consciousness and awareness of differences between civilizations and commonalities within civilizations. (...) The interactions among peoples of different civilizations enhance the civilization-consciousness of people that, in turn, invigorates differences and animosities stretching or thought to stretch back deep into history*” (Huntington 1993a: 25, 26). Huntington is dus van mening dat mondialisering de kans op conflicten tussen beschavingen zal verhogen.

---

²³ Zoals, alweer, het citaat van Huntington laat zien waarmee dit hoofdstuk opende: “*We know who we are only when we know who we are not and often only when we know whom we are against*” (Huntington 1996a: 21).

²⁴ Beter bekend als ‘globalisering’. Dit is echter een anglicisme.

Verwestelijking

Het tweede proces dat volgens Huntington het beschavingsbewustzijn van mensen zal verhogen is verwestelijking. Verwestelijking leidt tot tegenreacties die uiteindelijk zullen leiden tot ontwestelijking. “*A de-Westernization and indigenization of elites is occurring in many non-Western countries at the same time that Western, usually American, cultures, styles and habits become more popular among the mass of the people*” (Huntington 1993a: 26). Toch zal ik de term ‘verwestelijking’ blijven gebruiken, aangezien Huntington hier een tegenreactie bedoeld op een soort culturele invasie van het Westen. Een soortgelijke ervaring kennen we in Nederland door de grote invloed van bepaalde Amerikaanse culturele uitingen (met name in de TV- en filmindustrie). Er wordt dan gesproken van ‘amerikanisering’. Ook dit kan tegenreacties oproepen. Huntington meent dat deze tegenreacties een versterking van het beschavingsbewustzijn tot gevolg hebben en dat leidt in zijn visie tot een vergroting van de kans op conflicten tussen beschavingen.

Samenvattend kunnen we stellen dat Huntington beweert dat het beschavingsbewustzijn wordt vergroot door de tegenreacties op de processen mondialisering en verwestelijking. Een toename in het beschavingsbewustzijn vergroot de culturele verschillen tussen mensen van verschillende beschavingen. Tevens meent hij dat culturele verschillen minder makkelijk overbrugbaar zijn dan andere verschillen en dat verschillen het grootst zijn tussen mensen die behoren tot verschillende beschavingen. Bovendien is hij van mening dat verschillen tussen mensen de kans op en intensiteit van conflicten zullen vergroten. Hieruit volgt logischerwijs dat Huntington gelooft dat verschillen tussen beschavingen de meest intense conflicten kunnen veroorzaken. Dat is de kern van de *clash of civilizations*.

2.5.2 Machtsverval van het Westen

Hierboven, in paragraaf 2.5.1, werd één van de twee directe redenen behandeld die verklaren waarom beschavingen, volgens Huntington, zullen botsen. De andere reden is van machtspolitieke aard en betreft het relatieve machtsverval van de Westerse beschaving dat Huntington meent te zien en dat volgens hem ook gevolgen heeft voor het versterken van het beschavingsbewustzijn: : “*the growth of civilization-consciousness is enhanced by the dual role of the West. On the one hand, the West is at a peak of power. At the same time, however, and perhaps as a result, a return to the roots phenomenon is occurring among non-Western civilizations*” (Huntington 1993a: 27). Het machtsverval van het Westen heeft, aldus Huntington, tot gevolg dat de relatieve macht van niet-Westerse beschavingen zal toenemen en dat daardoor het beschavingsbewustzijn versterkt wordt.

Op de vraag waarom hij meent dat de macht van de Westerse beschaving afneemt ten opzichte van die van andere beschavingen antwoordde Huntington in een interview: “*Well, because the other civilizations are reasserting themselves one can make the argument that actually the peak of western power occurred early in the century, in say the 1920’s by some indices*” (Online Newshour 1997). De (kwantitatieve) indicatoren waar Huntington op doelt om de macht van de Westerse beschaving te meten, noemt hij in zijn boek als hij een aantal tabellen presenteert (Huntington 1996a: 84-88):

- TERRITORY UNDER THE POLITICAL CONTROL OF CIVILIZATIONS
- POPULATIONS OF COUNTRIES BELONGING TO THE WORLD’S MAJOR CIVILIZATIONS

- SHARES OF WORLD POPULATION UNDER THE POLITICAL CONTROL OF CIVILIZATIONS
- SHARES OF WORLD MANUFACTURING OUTPUT BY CIVILIZATION OR COUNTRY
- CIVILIZATION SHARES OF WORLD GROSS ECONOMIC PRODUCT
- CIVILIZATION SHARES OF TOTAL WORLD MILITARY MANPOWER

Zoals te zien is, zeggen deze indicatoren iets over de geografische, demografische, economische en militaire kenmerken van staten binnen beschavingen. Als cultuur echter de meest bepalende factor van een beschaving is, dan zou de macht van een beschaving toch veeleer te meten moeten zijn door een indicator van de sterkte van de cultuur te gebruiken. De indicatoren die Huntington ter illustratie van de tanende macht van het Westen gebruikt zeggen echter niks over de sterkte van de kenmerken van beschavingen: cultuur, religie, taalfamilie, om over zelf-identificatie maar te zwijgen. Dit bewijst al weer dat Huntington een realist is die veel waarde hecht aan de politieke, militaire en economische macht van staten, ook al wordt dat hier gebruikt in een optelsom om zo te proberen de macht van beschavingen te meten. Dit is weer een fundamenteel punt in de *clash of civilizations*: Huntington probeert met zijn theorie het realisme aan te vullen met het culturele aspect wat te weinig aandacht zou hebben gekregen binnen de leer der internationale betrekkingen. Steeds weer, echter, keert hij terug binnen het paradigma van het realisme en toont (onbedoeld) aan hoe moeilijk het is om verschillen in cultuur als aanvulling te gebruiken voor het realisme. Dat zien we ook bij het rechtergedeelte van Huntingtons model (figuur 1), dat nu besproken zal worden.

Het relatieve machtsverval van het Westen, dat te zien is als we waarde willen hechten aan de indicatoren die Huntington gebruikt, is de tweede directe reden voor een *clash of civilizations*. Deze reden wordt veroorzaakt door de relatieve versterking van de macht van andere beschavingen, hoewel Huntington ook duidt op het gevaar van een verzwakking van de Westerse cultuur binnen de Westerse beschaving (Huntington 1996a: 301-308).²⁵ Huntington noemt twee processen waardoor niet-Westerse beschavingen hun macht zullen vergroten, evenals het Westen dit in de afgelopen tweehonderd jaar heeft kunnen doen. Deze processen zijn (economische en in mindere mate militaire) regionalisering en (economische en technologische) modernisering. De al eerder genoemde processen van mondialisering en verwestelijking zijn met respectievelijk regionalisering en modernisering onlosmakelijk verbonden. Het vanuit realistisch oogpunt noodzakelijke moderniseringsproces brengt het vanuit cultureel oogpunt ongewenste proces van verwestelijken met zich mee (Huntington 1996a: 72-78). Ook mondialisering en regionalisering zijn twee uitingen van hetzelfde proces van vrijhandel en economische integratie.

Regionalisering

Het proces van regionalisering wordt uitgedrukt in het stijgende aandeel van de handel binnen de eigen regio in de totale buitenlandse handel: “*economic regionalism is increasing. The proportions of total trade that were intraregional rose between 1980 and 1989 from 51 percent to 59 percent in Europe*” (Huntington 1996a: 27). Dit komt tevens tot uitdrukking in de vorming, uitbreiding en het uitdiepen van regionale economische blokken (OECD 1995). We hebben hier, volgens Huntington, te maken met een wederkerig en zichzelf versterkend proces: succesvolle economische integratie binnen beschavingen doet het

---

²⁵ We volgen, zoals gebruikelijk in deze studie, de lijn die Huntington uitzet. Dit betekent echter niet dat wij het met hem eens moeten zijn wat de indicatoren van de macht van beschavingen betreft.

beschavingsbewustzijn toenemen en de kans op succesvolle economische integratie is groter bij samenwerking tussen leden van een gemeenschappelijke beschaving (Huntington 1993a: 25-29). *“The importance of regional economic blocs is likely to continue to increase in the future. On the one hand, successful economic regionalism will reinforce civilization-consciousness. On the other hand, economic regionalism may succeed only when it is rooted in a common civilization”* (Huntington 1993a: 28).

De reden dat regionalisering meer succes zou hebben als de samenwerking plaats vindt tussen staten die tot dezelfde beschaving behoren dan als het gaat om staten die tot verschillende beschavingen behoren is eenvoudig. *“Military alliances and economic associations require cooperation among their members, cooperation depends on trust, and trust most easily springs from common values and culture. As a result, while age and purpose also play a role, the overall effectiveness of regional organizations generally varies inversely with the civilizational diversity of their membership. By and large, single civilization organizations do more things and are more successful than multicivilizational organizations”* (Huntington 1996a: 131). Voor regionalisering is samenwerking per definitie vereist. Samenwerking is volgens Huntington gebaseerd op vertrouwen, hoewel dat mijns inziens niet per definitie altijd aanwezig hoeft te zijn. Vertrouwen zou het gemakkelijkst op te bouwen zijn als beide partijen tot een gemeenschappelijke beschaving zouden behoren. De conclusie van deze redenering van Huntington is dat regionalisering het meeste succes zou hebben binnen beschavingen.

Deze samenwerking heeft tot gevolg dat de macht van beschavingen toeneemt, want regionalisering leidt tot meer handel, wat leidt tot een hogere economische groei, wat bijdraagt tot het gevoel van succes, wat vervolgens kan leiden tot nog meer samenwerking. Als deze samenwerking wordt voorgezet op militair gebied, is er niet alleen sprake van een groeiende economische macht van een regio (lees: een beschaving), maar ook van een directe toename van de militaire macht. Aangezien Huntington onder andere economische en militaire indicatoren gebruikt om de macht van beschavingen te meten, concludeert hij uiteraard dat regionalisering leidt tot een vergroting van de macht van beschavingen.

Modernisering

De andere reden waarom niet-Westerse beschavingen hun achterstand op het Westen, wat macht betreft, kunnen verkleinen, is vanwege het proces van modernisering²⁶. Economische moderniseringsprocessen vergroten niet alleen de macht van staten, maar leiden tot ingrijpende sociale veranderingen (bijvoorbeeld verstedelijking) die er voor zorgen dat oude lokale banden worden losgesneden (Huntington 1996a: 76).²⁷ Ook de identificatie met de nationale staat zal hierdoor, volgens Huntington, afnemen en de invloed van religie zal dan toenemen, omdat religie het vacuüm, dat hierdoor ontstaat, kan opvullen: *“the processes of economic modernization and social change throughout the world are separating people from longstanding local identities. They also weaken the nation state as a source of identity. In much of the world religion has moved in to fill this gap, often in the form of movements that are labeled ‘fundamentalist’. (...) The revival*

---

²⁶ Huntington definieert modernisering als volgt: *“Modernization involves industrialization, urbanization, increasing levels of literacy, education, wealth, and social mobilization, and more complex and diversified occupational structures”* (Huntington 1996a: 68).

²⁷ Vergelijk de theorie van Émile Durkheim over anomie.

of religion, 'la revanche de Dieu,' as Gilles Kepel labeled it, provides a basis for identity and commitment that transcends national boundaries and unites civilizations" (Huntington 1993a: 26).

Opgemerkt dient te worden dat Huntington het zeer waarschijnlijk slechts over niet-Westerse beschavingen heeft, daar hij later spreekt over secularisatie als gevaar voor het Westen: "*Declining proportions of Europeans profess religious beliefs, observe relig[i]ous practices, and participate in relig[i]ous activities"* (Huntington 1996a: 305). Dit duidt er op dat de toename van de invloed van religie blijkbaar niet voor de Europese sub-beschaving geldt. Daarom concludeer ik dat Huntington meent dat er slechts sprake is van een toename van de invloed van religie in niet-Westerse beschavingen. Dat is niet verwonderlijk, omdat het Westen, in tegenstelling tot de overige beschavingen, al gemoderniseerd is en dus ook geen moderniseringsproces hoeft te ondergaan, met alle gevolgen daarvan.

Het belangrijkste gevolg van het moderniseringsproces is volgens Huntington een toename van de invloed van en identificatie met religie. Aangezien religie een belangrijk element van beschavingen is, leidt een vergroting van de invloed van en identificatie met religie tot het toenemen in belangrijkheid van de identificatie met een beschaving. Modernisering leidt dus tot een toename van de beschavingsidentiteit en tot een toename in de economische macht van beschavingen (Huntington 1993a: 26).

2.5.3 Samenvatting

Huntingtons visie op de oorzaak van conflicten leert ons dat de grootste conflicten zich volgens hem zullen voordoen tussen het Westen en andere beschavingen, juist omdat het Westen op het toppunt van zijn macht is; het kan dan alleen maar bergafwaarts gaan (tenzij we Huntingtons adviezen opvolgen; die komen ter sprake in paragraaf 2.7). Deze botsingen zijn mogelijk geworden, omdat niet-Westerse beschavingen hun macht ten opzichte van het Westen (hebben) kunnen vergroten door modernisering en regionalisering. Modernisering en twee andere processen, verwestelijking en mondialisering leiden tot tegenreacties die de beschavingsidentiteit van mensen die behoren tot niet-Westerse beschavingen zal doen toenemen. Dit leidt er toe dat leden van niet-Westerse beschavingen meer verschillen zullen zien tussen het Westen en hun eigen beschaving. Omdat Huntington meent dat verschillen de oorzaken van conflicten vergroten, gelooft hij dat deze toename in de perceptie van verschillen tussen beschavingen zal leiden tot botsingen tussen beschavingen.

2.6 DE STRUCTUUR VAN EEN NIEUWE WERELDORDE

Hoe ziet de wereld van de internationale politiek er volgens Huntington na de Koude Oorlog uit? Huntington verdeelt de wereld in zeven grote beschavingen: de Westerse, de Orthodoxe, de Chinese, de Hindoeïstische, de Zuid-Amerikaanse, de Japanse en de Islamitische beschaving, die al behandeld werden in paragraaf 2.3.1. Huntington heeft duidelijk een hiërarchische structuur voor ogen. Staten worden door

hem verdeeld in kern en periferie, hoewel Huntington deze laatste term niet expliciet gebruikt. De staten die als machtscentra van beschavingen kunnen worden aangemerkt noemt hij kernstaten. Om die centra ligt een ring van (minder machtige) staten die behoren tot dezelfde beschaving en daarom heen ligt de scheidslijn tussen de ene en de andere beschaving: *fault lines* geheten. Daarnaast zijn er nog staten die bepaalde uitzonderingsposities innemen. We bespreken de wereld van Huntington in de rest van deze paragraaf.

2.6.1 *Fault lines*

Aangezien Huntington er van overtuigd is dat verschillen in culturele identiteit de grootste bron van internationale conflicten zullen zijn in de nabije toekomst, is het voor hem niet meer dan logisch om aan te nemen dat waar de culturele identiteit wordt bedreigd de kans op conflicten groter is dan in gebieden waar de culturele identiteit onbetwist is. De eerste gebieden noemt Huntington *fault lines*, breuklijnen of scheuren in de aardkorst; de gebieden waar de culturele identiteit onbetwist is noemt hij verder niet. Merk op dat Huntington hier impliciet uitgaat van behoorlijk goed afgebakende grenzen tussen beschavingen, anders zou hij niet het begrip ‘*fault line*’ gebruiken dat duidt op een relatief smalle grens of kloof. Dit is niet consequent met zijn eerdere constatering dat beschavingen dynamisch zijn. Dit terzijde.

Op de *fault lines* zullen, aldus Huntington, beschavingen met elkaar in conflict komen op microniveau: groepen die zich met een beschaving identificeren vechten om de controle over een stuk land en de daar wonende bevolking. Aan de periferie van een beschaving, waar een grens of overgangsgebied bestaat met een andere beschaving, vinden we dus de potentiële conflictgebieden. We kunnen deze grenzen terugvinden in bijvoorbeeld voormalig Joegoslavië (de *fault line* tussen het Westen, de Islam en de Orthodoxe beschaving), of in Pakistan en India (Islam versus Hindoeïsme) (Huntington 1993a: 93; Huntington 1996a: 252-254).

2.6.2 *Lid- en kernstaten*

Naast het introduceren van het begrip ‘*fault line*’ gebruikt Huntington nog een aantal begrippen die betrekking hebben op staten. Twee begrippen daarvan zijn ‘*member states*’ (lidstaten) en ‘*core states*’ (kernstaten). Het eerste begrip is van toepassing op staten die een onderdeel vormen van een bepaalde beschaving. Het tweede begrip duidt op een bijzonder soort lidstaat. Kernstaten zijn de invloedrijkste staten binnen een beschaving, die over het algemeen eveneens worden beschouwd als het centrum of de centra van de cultuur van die beschaving. “*A member state is a country fully identified culturally with one civilization, as Egypt is with Arab-Islamic civilization and Italy is with European-Western civilization. A civilization may also include people who share in and identify with its culture, but who live in states dominated by members of another civilization. Civilizations usually have one or more places viewed by their members as the principal source or sources of the civilization’s culture. These sources are often located within the core state or states of the civilization, that is, its most powerful and culturally central state or states*” (Huntington 1996a: 135). Kernstaten van verschillende beschavingen komen met elkaar in

conflict op macroniveau: zij strijden om de controle over internationale instituties en zullen elkaar beconcurreren om militaire en economische macht (Huntington 1993a: 29).

Huntington is van mening dat stabiele relaties binnen en tussen beschavingen kunnen worden bevorderd als elke beschaving één kernstaat kent, dit in de zin van een orde die het enige alternatief is voor wanorde, wat overigens alweer een aanwijzing is voor het conservatisme van Huntington. “*When civilizations lack core states the problems of creating order within civilizations or negotiating order between civilizations become more difficult. (...) Where core states exist, on the other hand, they are the central elements of the new international order based on civilizations*” (Huntington 1996a: 156, 157). Hij vindt het een gevaarlijke zaak dat deze situatie zich vandaag de dag niet voordoet bij een aantal beschavingen (met name de Islam), omdat kernstaten op kunnen treden als een soort politieagent binnen de eigen beschaving en afspraken kunnen maken met andere kernstaten ter voorkoming van grootschalige oorlogen tussen beschavingen.

De anarchische Islamitische beschaving

Het feit dat er niet een kernstaat binnen de Islam bestaat ziet Huntington als de oorzaak van de vele conflicten die de Islam met andere beschavingen zou hebben. Als potentiële kernstaten binnen de Islam noemt hij Pakistan, Indonesië, Egypte, Saoedi-Arabië, Iran en Turkije. Pakistan presenteert zich nu openlijk aan de wereld als nucleaire macht. Indonesië heeft een grote bevolking en er heerste, toen Huntington zijn boek schreef, economische voorspoed. Egypte is een volkrijk Arabisch land en neemt een belangrijke geostrategische positie in. Saoedi-Arabië is het land waar van oorsprong de Islam vandaan kwam en beheerst de twee heiligste steden van de Islam: Mekka en Medina. Iran is een fundamentalisme- en olie-exporterend land en kwalificeert zich op die manier als kernstaat van de Islam. Huntington geeft echter Turkije de grootste kans om de kernstaat van de Islam te worden, mits Turkije zichzelf ‘herdefinieert’ door haar secularisatie en verwestelijking die begonnen is onder Atatürk te verlaten en zich als voorvechter van de Islam opwerpen. Turkije was bovendien in het verleden al de Islamitische kernstaat (Huntington 1996a: 174-179). Overigens is Huntingtons informatie slechts gestoeld op een aantal artikelen uit kranten en wat boeken die hij aanhaalt. Af en toe lijkt hij ook nog Arabisch aan Islamitisch gelijk te stellen: zo wordt Egypte genoemd omdat het een belangrijk Arabisch land is en wijst hij Iran af als kandidaat voor een Islamitische kernstaat, niet alleen vanwege het contrast tussen Soennieten en Sjiieten, maar ook op grond van het Perzisch als niet-Arabische taal.

Het is nodig om een opmerking te maken voordat we de kernstaten van de andere beschavingen kort behandelen. Uit het voorgaande blijkt dat Huntington meent dat stabiele relaties binnen beschavingen ook zullen leiden tot stabiele relaties tussen beschavingen. Deze stabiliteit wordt bevorderd als er slechts één kernstaat binnen een beschaving bestaat. Hij pleit dus voor een dominante staat binnen beschavingen, om zo een toestand van ‘strijdende staten’ te voorkomen en daarmee voor orde en stabiliteit te zorgen binnen een beschaving. Dit is niets minder dan het pleiten voor een machtsmonopolie om een toestand van anarchie te voorkomen en dat is exact hetzelfde recept dat een typische realist zal aandragen. Dit is belangrijk: Huntington is ten diepste wezen een realist.

Wat de kernstaten van de andere beschavingen betreft kan Huntington kort zijn. Het Westen wordt duidelijk geleid door de Verenigde Staten, met Frankrijk en Duitsland als kernstaten van de Europese

subbeschaving. De Chinese beschaving wordt uiteraard geleid door China, de Orthodoxe beschaving door Rusland, de Hindoestaanse beschaving door India en de Japanse beschaving door Japan. Wat de Latijnsamerikaanse beschaving betreft is de strijd nog niet beslist: Brazilië zou de onbetwiste leider van deze beschaving zijn mits haar Portugese taal niet had afgeweken van het Spaans dat de rest van Latijns-Amerika spreekt. Huntington spreekt zelfs nog over de Afrikaanse beschaving, waarvan hij niet zeker was of het wel als een beschaving kon worden aangeduid, maar waar Zuid-Afrika de kernstaat van zou zijn (Huntington 1996a: 155-174).

Interessant in dit opzicht is het volgende. Als kernstaten culturele centra van beschavingen zijn en het bij sommige beschavingen moeilijk is om aan te geven welke lidstaten nu kernstaten zijn, dan betekent dit immers dat het moeilijk is de culturele centra van een beschaving aan te geven. In dat geval moet men zich de vraag stellen of de desbetreffende beschaving wel als beschaving kan worden aangemerkt. Dit geldt dan met name voor de Islamitische en Latijnsamerikaanse beschavingen.

2.6.3 Verscheurde landen

Een volgend begrip dat Huntington introduceert, is het begrip ‘*torn countries*’. Deze verscheurde landen²⁸ zijn staten waarvan de burgers tot een bepaalde beschaving behoren, maar waarvan de politieke leiders er voor kiezen om onderdeel te vormen van een andere beschaving. Deze staten zijn dus typisch staten die de optie om te verwestelijken hebben gekozen als antwoord op de uitdaging van het Westen en de modernisering. Naast het voorbeeld van Turkije dat Huntington ook nu weer gebruikt, noemt hij daarnaast Mexico en Rusland als verscheurde staten. Een verscheurde staat dient aan drie voorwaarden te voldoen om de beschavingsidentiteit te kunnen wijzigen. Ten eerste dient de politieke elite in ruime meerderheid de wijziging van identiteit enthousiast te ondersteunen. Daarnaast dient de bevolking op zijn minst in te stemmen met de politieke leiders. Tot slot dienen de dominante groeperingen binnen de andere beschaving bereid te zijn om de verscheurde staat toe te laten als broederland. Bovenstaande voorwaarden gelden over het algemeen, aldus Huntington, voor Mexico, slechts de eerste twee gelden voor Turkije en het is onduidelijk in hoeverre de voorwaarden toepasbaar zijn op Rusland (Huntington 1993a: 42-45).

2.6.4 Eenzame en gespleten landen

Huntington besteedt meer aandacht aan kernstaten en *fault line* wars dan aan eenzame (*lone*) of gespleten (*cleft*) landen. In slechts drie pagina's behandelt hij deze laatste twee typen staten, hoewel hij het woord *cleft* af en toe verderop in zijn boek gebruikt. Om met de laatste te beginnen: ‘gespleten landen’ zijn landen waarbij de grens tussen beschavingen midden door het land loopt. Een gespleten land valt de dubieuze eer te beurt om als gastheer voor een *fault line* te dienen. Het behoeft verder geen uitleg dat Huntington deze landen eveneens beschouwt als potentiële gastheren van een *fault line war* die zich in de vorm van een

---

²⁸ Merk op dat Huntington bij deze begrippen niet meer spreekt over ‘staten’, maar over ‘landen’. Het lijkt me niet onwaarschijnlijk dat hij meer betekenis toekent aan ‘staten’ dan aan ‘landen’, waarbij de tweede term duidt op iets dat eigenlijk niet machtig genoeg is om ‘staat’ te heten.

burgeroorlog kan uiten. “*Cleft countries that territorially bestride the fault lines between civilizations face particular problems maintaining their unity. (...) The divisive effect of civilizational fault lines has been most notable in those cleft countries held together*” (Huntington 1996a: 137, 138).

Daarentegen is een ‘eenzaam land’ een relatieve zonderling: zijn cultuur vertoont weinig overeenkomsten met andere culturen. “*A lone country lacks cultural communality with other societies.*” (Huntington 1996a: 136). Typerende voorbeelden van dit type landen zijn Haïti, Ethiopië en Japan (maar ook India!). Alle drie hebben een andere cultuur, taal(familie) en religie die moeilijk zijn in te passen in een bepaalde beschaving. Daarom zijn deze landen relatieve buitenstaanders in de internationale politiek (Huntington 1996a: 136-139).²⁹

De eenzame Japanse beschaving

“*The most important lone country is Japan. No other country shares its distinct culture, and Japanese migrants are either not numerically significant in other countries or have assimilated to the cultures of those countries (e.g. Japanese-Americans). Japan’s loneliness is further enhanced by the fact that its culture is highly particularistic and does not involve a potentially universal religion (Christianity, Islam) or ideology (liberalism, communism) that could be exported to other societies and thus establish a cultural connection with people in those societies*” (Huntington 1996a: 137). Blijkbaar is volgens Huntington het ‘tragische’ aan Japan dat het land tot een beschaving behoort waartoe geen enkele andere staat hoort. Bovendien is de Japanse cultuur en religie niet missionair waardoor de kans klein is dat leden van andere beschavingen de Japanse cultuur of religie zullen aannemen. Dit komt enigszins tegenstrijdig over als we deze ‘tragiek’ vergelijken met Huntingtons hierboven beschreven voorkeur voor het bestaan van slechts één kernstaat binnen een beschaving. Japan mag dan eenzaam zijn in een wereld die in beschavingen zou zijn verdeeld, maar wordt daardoor volgens Huntington gevrijwaard van allerlei conflicten. In de eerste plaats is er immers geen interne strijd over het leiderschap van de Japanse beschaving. Integendeel: er is sprake van slechts één staat binnen deze beschaving. Hierdoor is er een tweede reden waarom een *lone country* zoals Japan minder conflicten zal kennen dan een verdeelde beschaving zoals de Islam: het beheersen van *fault line wars* zal immers eenvoudiger zijn, daar er slechts één politieke eenheid is waarmee onderhandeld hoeft te worden. Japan mag volgens Huntington bestempeld worden als een ‘eenzaam land’, maar volgens Huntingtons eigen theorie is Japan *als beschaving* zeker niet beklagenswaardig te noemen.

2.6.5 Samenvatting

Huntington gebruikt een eigen terminologie om zo zijn wereld in te delen alsmede de staten die zich in die wereld zouden bewegen. Daaruit blijkt dat Huntington veel waarde blijft hechten aan de rol die staten spelen als actoren binnen een eventueel nieuw wereldsysteem dat gebaseerd is op een botsing van beschavingen. Huntington concentreert zich, als een echte realist, op staten als de belangrijkste actoren van

---

²⁹ In wezen zijn eenzame staten dus aparte beschavingen, maar Huntington beschouwt van de eenzame landen alleen Japan als een belangrijke beschaving (en India, als hij dit als een eenzaam land had beschouwd).

internationale betrekkingen. Hij heeft slechts eenmaal als onderwerp niet een staat in een bepaalde situatie gekozen, maar de grens tussen beschavingen, een *fault line*.

Een kort overzicht van Huntingtons begrippen

- *Fault line*: een overgangsgebied tussen twee verschillende beschavingen. Huntington verwacht in deze gebieden de botsing der beschavingen op microniveau.
- *Member state*: een staat die zich cultureel volledig identificeert met één beschaving.
- *Core state*: een grootmacht binnen een beschaving.
- *Lone country*: een staat die tot een beschaving met weinig leden behoort.
- *Cleft country*: een staat waar een *fault line* doorheen loopt.
- *Torn country*: een staat waarvan de elite bij een andere beschaving wil horen dan de beschaving waartoe de staat op dat moment behoort.

Huntingtons introductie van bepaalde begrippen en zijn uitleg daarvan leert ons dat zijn beeld van beschavingen en de relaties tussen beschavingen hetzelfde beeld is dat realisten van staten en van de relaties tussen staten hebben. Net zoals (klassieke) realisten aannemen dat staten eenheden zijn, zo bepleit Huntington de voordelen van de eenheid van beschavingen. Daarnaast is er bij hem sprake van ‘grenzen’ tussen beschavingen, in de vorm van *fault lines*. In feite is Huntingtons theorie een soort realisme waarbij staten zijn vervangen door beschavingen!

2.7 DE GEVOLGEN VAN DE CLASH OF CIVILIZATIONS

Het realisme dat Huntington aanhangt komt tot uitdrukking in de gevolgen die hij beschrijft van de botsing van beschavingen en in de beleidsadviezen die daaruit volgen. Deze gevolgen en de beleidsadviezen die Huntington geeft om met de gevolgen om te gaan worden in deze paragraaf behandeld. Huntington beschrijft specifieke gevolgen voor de wereld na de Koude Oorlog, concentreert zich echter vooral op het Westen en geeft beleidsadviezen voor de Verenigde Staten in het bijzonder. Achtereenvolgens worden daarom de gevolgen van een botsing van beschavingen behandeld voor internationale relaties in het algemeen, voor het Westen en voor de Verenigde Staten.

Volgens Huntington komen conflicten ook nog steeds *binnen* beschavingen voor, maar is de kans groot dat ze minder gewelddadig zullen zijn dan conflicten *tussen* beschavingen. In tegenstelling tot deze laatste zullen conflicten binnen een beschaving geen bedreiging vormen voor de wereldvrede, vooral niet als een beschaving een kernstaat bevat, die de middelen heeft om dit type conflict op te lossen. Huntington heeft het daarom alleen over mogelijke conflicten *tussen* beschavingen. Twee belangrijke elementen spelen daarbij een rol: het *kin country syndrome* en de relatie tussen het Westen en andere beschavingen.

2.7.1 Gevolgen voor de wereld I: kin country syndrome

Het *kin country syndrome* houdt in dat de ‘traditionele politiek’ van staten, het in stand houden van een

machtsbalans, wordt aangevuld door samenwerking tussen staten die tot dezelfde beschaving behoren. “*Groups or states belonging to one civilization that become involved in war with people from a different civilization naturally try to rally support from other members of their own civilization. As the post-Cold War world evolves, civilization commonality, what H. D. S. Greenway has termed the ‘kin country’ syndrome, is replacing political ideology and traditional balance of power considerations as the principal basis for cooperation and coalitions*” (Huntington 1993a: 35). Huntington definieert het *kin country syndrome* als volgt: “*The longer a fault line conflict continues the more kin countries are likely to become involved in supporting, constraining, and mediating roles*” (Huntington 1996a: 272). Met andere woorden: als conflicten zich voordoen op een *fault line* zullen, naarmate het conflict langer duurt, meer en meer partijen zich er mee gaan bemoeien. Huntington komt hier terug op de in de vorige paragraaf genoemde begrippen. Het syndroom bestaat er uit dat de lidstaten (*member states*) van beschavingen zich zullen bemoeien met degenen die direct bij het conflict betrokken zijn, namelijk met hen die verwant zijn aan hun eigen beschaving. De lidstaten kunnen op hun beurt de hulp inroepen of bemoeienis verwachten van de kernstaten van hun beschaving. Naarmate meer en meer leden van verschillende beschavingen op de *fault line* met elkaar in conflict komen kan een *fault line war* zich ontwikkelen tot een *intercivilizational war*; een situatie waar Huntington zeer bevreesd voor is. Het kan natuurlijk ook zo zijn dat de kernstaten van verschillende beschavingen het conflict proberen te sussen (Huntington 1996a: 272-291).

Voorbeelden van een kin country syndrome

Huntington noemt als voorbeeld van een *kin country syndrome* onder andere de Golfoorlog waarin eerst Irak onder Saddam Hussein het oliestaatje Koeweit veroverde en vervolgens zich een coalitie van Westerse en Arabische staten vormde om Koeweit te bevrijden. Dit betreft een typerend voorbeeld van machtspolitiek (realisme). Uiteindelijk, echter, viel de coalitie langs beschavingslijnen uit elkaar. Volgens Huntington ontstond een situatie waarin slechts de Westerse landen hard wilden optreden tegen Irak, daarbij voornamelijk bekritiseerd door Arabische landen die wezen op het hypocriete gedrag van het Westen. Het Westen bombardeerde wel Irak, maar niet Bosnisch-Servische doelen (dat wil zeggen: niet in de tijd dat Huntington dit schreef; inmiddels is dit gegeven achterhaald door de feiten). Het Westen dwong wel Irak zich aan VN-resoluties te houden, maar niet Israël. Voor Huntington is dit het bewijs voor de aanvulling op het realisme: de *clash of civilizations*. Huntington noemt ook nog andere voorbeelden van een *kin country syndrome*, zoals de reacties van Rusland, Turkije en Iran op de oorlog tussen Armenië en Azerbeidjaan (Huntington 1993a: 36). In zijn boek wijst hij vooral op het conflict in voormalig Joegoslavië als een typisch *kin country syndrome* (Huntington 1996a: 281-291). Hij meent dat dit conflict vergelijkbaar is met de Spaanse Burgeroorlog: “*The Spanish Civil War was a war between political systems and ideologies, the Bosnian War a war between civilizations and religions. Democrats, communists, and fascists went to Spain to fight alongside their ideological brethren, and democratic, communist, and, most actively, fascist governments provided aid. The Yugoslav war saw a similar massive mobilization of outside support by Western Christians, Orthodox Christians, and Muslims on behalf of their civilizational kin*” (Huntington 1996a: 290, 291).

Er is veel kritiek te geven op de voorbeelden die Huntington hier noemt, maar pas in hoofdstuk drie wordt bekeken in hoeverre Huntingtons visie op het gebeurde juist is.

2.7.2 Gevolgen voor de wereld II: the West versus the rest

Zoals eerder vermeld is Huntington er van overtuigd dat het Westen op het toppunt van zijn macht is. Volgens hem zijn andere beschavingen van mening dat het Westen internationale instituties gebruikt om zijn eigenbelang te beschermen, om haar macht in stand te houden en om zijn culturele waarden te propageren. Verschillen in macht en de strijd om militaire, economische en institutionele macht zijn één bron van conflicten tussen het Westen en ‘de rest’³⁰. Verschillen in cultuur, oftewel verschillen tussen fundamentele normen en waarden, zijn een tweede bron van conflicten (Huntington 1993a: 39, 40). Dit is het grote thema van Huntingtons *clash of civilizations*: de gevolgen van machtspolitiek gecombineerd met de rol van cultuur (beschavingsidentiteit) brengen vooral het Westen in conflict met andere beschavingen. Dit conflict, zoals in paragraaf 2.5 reeds is uitgelegd, wordt veroorzaakt door twee directe processen: een versterking van het beschavingsbewustzijn van mensen die tot niet-Westerse beschavingen behoren en een relatief machtsverval van het Westen ten opzichte van andere beschavingen. In paragraaf 2.7.3 worden de gevolgen besproken van een versterking van het beschavingsbewustzijn en dientengevolge van de vermeende verschillen tussen beschavingen. Nu zullen de gevolgen van het door Huntington gesignaleerde relatieve machtsverval behandeld worden.

Het Westen versus China en Islam

Terwijl het Westen zich na de Koude Oorlog ontwapent zijn Aziatische staten binnen de Chinese beschaving en veel Islamitische landen hun wapenarsenaal aan het uitbreiden en moderniseren, vooral met massavernietigingswapens, die ze beschouwen als hét middel om Westerse macht te evenaren. China ontwikkelt zijn militaire capaciteiten het snelst dankzij een moderniseringsprogramma dat gevoed wordt door een opmerkelijk snelle economische groei. China is tevens een groot wapenexporteur en levert vooral aan Islamitische landen. Op deze relatie baseert Huntington zijn stelling dat er een ‘Confucianistisch-Islamitisch bondgenootschap’ tegen het Westen is gevormd (Huntington 1993a: 45-48; 1996: 238-245). Huntington meent dat het vooral de Islam en de Chinese beschaving zullen zijn die met het Westen in conflict zullen komen, omdat ze beide sterk groeien. De Islam demografisch door haar snelle bevolkingsgroei en de Chinese beschaving economisch. Dit verleent hen beide meer machtsmiddelen, macht zoals Huntington dat ziet: bekeken vanuit het oogpunt van het realisme (Huntington 1993a: 22, 25, 29-35).

Een Islamitische ‘youth bulge’

De macht van de Islamitische beschaving is, aldus Huntington, gebaseerd op een grote jonge bevolking. Dat heeft voor- en nadelen. “*Other civilizations are burdened [sic] by large numbers of children, but children are future workers and soldiers*” (Huntington 1996a: 86). Niet alleen duidt de demografische piramide binnen de Islamitische beschaving op een toekomstige vergroting van de economische en militaire macht, zo meent Huntington, maar ook is hij van mening dat een relatief grote groep jongeren binnen een populatie voor instabiliteit zorgt. In een interview gaf hij aan dat dit een andere reden is waarom hij verwacht dat de Islamitische beschaving meer en meer vijandig ten aanzien van andere beschavingen

---

³⁰ De rest wordt hier overigens opgevat als “*all the others, which however, have little if anything in common among them. The world, in short, is divided between a Western one and a non-Western many*” (Huntington 1996a: 36).

zal worden: “*the very high birth rates that have existed in most Muslim countries, and the fact that this has generated an immense youth bulge in most Muslim countries, where the proportion of the population between the ages of fifteen and twenty-five exceeds 20 percent of the total. And when that happens, sociologists and historians have pointed out, there’s usually trouble of some sort. And this is the reason for both the trouble within Islam and for the troubles between Muslims and their neighbors in large part, including what has happened in Yugoslavia*” (Online Newshour 1997). Er is aldus, volgens Huntington, een specifieke reden waarom Islamitische staten zich in de toekomst assertiever zullen opstellen, omdat deze staten een jonge, snel groeiende bevolking huisvesten. Dit heeft bovendien tot gevolg dat er een toename van hun macht te verwachten is (Huntington 1996a: 109-121).

Een Chinees ‘economisch wonder’

De macht van de Chinese beschaving is volgens Huntington gebaseerd op een snelle economische groei. Daardoor nemen de machtsmiddelen (de indicatoren uit paragraaf 2.5.2) van deze beschaving snel toe en, zoals eveneens besproken in paragraaf 2.5.2, meent Huntington, redenerend vanuit een realistische invalshoek, dat hierdoor deze beschaving in conflict met het Westen zal komen. Huntington vatte in een interview op de volgende wijze kort deze redenen samen. “*Well, I think as far as China is concerned, it’s the economic dynamism of China*³¹, *which has already made China more assertive in world affairs. One doesn’t know whether that economic growth will continue at its recent rates, and China may well go into an economic slide. But if that growth does continue, China will certainly become more and more assertive and will expect to be treated as a major, if not ‘the’ major world power, and certainly as the hegemonic power in East Asia*” (Online Newshour 1997). Een snelle economische groei van de Chinese beschaving zal dus leiden tot een botsing van die beschaving met de Westerse beschaving (Huntington 1996a: 103-109).

Intermezzo: modernisering en verwestelijking

De snelle economische groei van Aziatische staten wordt volgens Huntington veroorzaakt doordat deze landen in staat zijn geweest om een economische modernisering door te voeren, zonder daarmee te verwestelijken. Hiermee komen we kort terug op wat in paragraaf 2.5 werd gezegd over modernisering en verwestelijking. Volgens Huntington wordt elke niet-Westerse beschaving geconfronteerd met de in het Westen begonnen economische modernisering. Volgens Huntington zijn er drie opties voor staten om hierop te reageren: isoleren, verwestelijken of moderniseren. Een land kan zich isoleren en zich daardoor beschermen tegen Westerse invloeden. Voorbeelden van landen die dit hebben gedaan zijn Noord-Korea en Myanmar (Birma). Aangezien de kosten van deze optie zeer hoog zijn hebben slechts weinig staten deze koers consequent gevoerd. De poging van Turkije onder Atatürk om een Westerse nationale staat te worden vormt het beste voorbeeld van de optie om te verwestelijken. Japan wordt als voorbeeld genoemd van een land dat niet de Westerse normen, waarden en cultuur heeft proberen over te nemen, maar er wel in geslaagd is om te moderniseren (Huntington 1993a: 39-41). De uitdaging van de modernisering leidt

---

³¹ De oplettende lezer ziet hier een verwijzing naar het land China en niet naar de Chinese beschaving; Huntington doet dit met betrekking tot deze beschaving wel vaker, maar dat komt vermoedelijk omdat hij China omschrijft als een beschaving die zich voordoeft als een staat: “*China, Lucian Pye has commented, is ‘a civilization pretending to be a state’*” (Huntington 1996a: 44).

onvermijdelijk tot het verdiepen in de eigen identiteit ten opzichte van het Westen en dat leidt tot een uitvergroting van de verschillen tussen het Westen en de rest (Huntington 1996a: 72-78).

2.7.3 Gevolgen voor het Westen

De Westerse beschaving is tegelijk Westers en heeft een moderne economie. Niet-Westerse beschavingen hebben geprobeerd om deze moderne economie te verkrijgen zonder ook meteen Westers te worden (Huntingtons hierboven beschreven optie ‘moderniseren’). Tot op heden is, volgens Huntington, alleen Japan hierin volledig geslaagd. Niet-Westerse beschavingen zullen echter doorgaan om te pogen de rijkdom, technologie, vaardigheden, machines en wapens te verkrijgen die een onderdeel vormen van het moderniseringsproces. Als dit lukt zal hun macht toenemen en zal het Westen relatief minder machtig worden.

Om in deze nieuwe wereldorde staande te blijven zijn een groot aantal maatregelen nodig, die logisch volgen uit de *clash of civilizations*. Deze maatregelen zijn onder te verdelen in maatregelen voor de korte en voor de lange termijn, hoewel niet duidelijk is gemaakt door Huntington hoe lang een korte of een lange termijn duurt. Deze adviezen worden hieronder kort behandeld en in hoofdstuk drie bekritiseerd.

Gevolgen en adviezen voor de korte termijn

Voor de korte termijn geeft Huntington de volgende adviezen: “*it is clearly in the interest of the West to promote greater cooperation and unity within its own civilization, particularly between its European and North American components; to incorporate into the West societies in Eastern Europe and Latin America whose cultures are close to those of the West; to promote and maintain cooperative relations with Russia and Japan; to prevent escalation of local inter-civilization conflicts into major inter-civilization wars; to limit the expansion of the military strength of Confucian and Islamic states; to moderate the reduction of Western military capabilities and maintain military superiority in East and Southwest Asia; to exploit differences and conflicts among Confucian and Islamic states; to support in other civilizations groups sympathetic to Western values and interests; to strengthen international institutions that reflect and legitimate Western interests and values and to promote the involvement of non-Western states in those institutions*” (Huntington 1993a: 48, 49). Met andere woorden: ten eerste moet het Westen de eigen beschaving versterken door samenwerking te bevorderen tussen Westerse staten, bijvoorbeeld door de uitbreiding van het Atlantisch bondgenootschap. Daarnaast dient het Westen uit te breiden door Oosteuropese en Latijnsamerikaanse staten binnen de Westerse beschaving op te nemen en de relaties met Rusland en Japan te stimuleren. Tevens moet getracht worden om een escalatie van *fault line wars* te voorkomen (vergelijk het in 2.7.1 genoemde *kin country syndrome*) alsmede een uitbreiding van de militaire macht van Chinese en Islamitische staten.³² Westerse staten moeten niet te veel bezuinigen op defensie en dienen het Westers militair overwicht in Oost- en Zuidwest-Azië te behouden. Verschillen en conflicten tussen Chinese en Islamitische staten moeten worden uitgebuit. Groepen die binnen andere

---

³² Waarschijnlijk bedoelt hij dit door middel van bepaalde verdragen, of het niet willen leveren van hoogwaardige technologie aan deze beschavingen. Ook uit de adviezen die Huntington aan de Verenigde Staten geeft wordt duidelijk dat dit een soort *containment-policy* betreft (zie 2.7.4).

beschavingen sympathiek staan tegenover Westerse waarden en belangen dienen gesteund te worden en internationale instituties die Westerse belangen en waarden legitimeren moeten worden versterkt door niet-Westerse staten binnen die instituties te betrekken. Mijns inziens zullen vooral deze laatste twee adviezen het beeld binnen andere beschavingen versterken dat het Westen vijandig staat tegenover niet-Westerse culturen. Zouden Westerse leiders deze adviezen opvolgen dan is Huntingtons voorspelling een *self-fulfilling prophecy* geworden. Niet dat deze adviezen niet thuis zouden horen bij Huntingtons theorie, want Huntington is van mening dat conflicten tussen het Westen en de rest de relaties tussen beschavingen zal domineren.

Gevolgen voor de lange termijn

Wat de lange termijn betreft is er slechts één advies dat Huntington kan geven met wellicht grote implicaties. *“It will (...) require the West to develop a more profound understanding of the basic religious and philosophical assumptions underlying other civilizations and the ways in which people in those civilizations see their interests. It will require an effort to identify elements of commonality between Western and other civilizations. For the relevant future, there will be no universal civilization, but instead a world of different civilizations, each of which will have to learn to coexist with the others”* (Huntington 1993a: 49). De implicatie van dit advies is dat het Westen het universalisme op zou moeten geven. Maar het universalisme is misschien wel het meest unieke kenmerk van de Westerse cultuur!³³ Moet het Westen zichzelf verliezen om zichzelf te behouden?

Een korte uitleg van Huntingtons argumentatie is vereist. Het Westen beweert universele waarden te hebben: waarden die gelden voor de hele wereld. Het Westen meent van zichzelf dat het een ‘universele beschaving’ is: *“the cultural coming together of humanity and the increasing acceptance of common values, beliefs, orientations, practices, and institutions by peoples throughout the world”* (Huntington 1996a: 56). Huntington meent echter dat andere beschavingen niet ontvankelijk zijn voor deze ‘universele’ waarden: *“the idea of a universal civilization finds little support in other civilizations. The non-Wests see as Western what the West sees as universal”* (Huntington 1996a: 66). Volgens Huntington is het een groot gevaar als het Westen het universalisme propageert, omdat andere beschavingen dit zien als het propageren van Westerse waarden. Het moet ons daarom, aldus Huntington, niet verbazen dat andere beschavingen de roep van het Westen om de mensenrechten te respecteren en democratische beginselen te introduceren zullen omschrijven als ‘*human rights imperialism*’.³⁴

Daarom zal het Westen genoodzaakt zijn om kennis op te doen van de onderliggende filosofische en religieuze principes die ten grondslag liggen aan de cultuur van andere beschavingen. Het Westen moet proberen om overeenkomsten tussen en gemeenschappelijke waarden en belangen met andere

---

³³ Zelfs Huntington geeft dit toe: *“The concept of a universal civilization is a distinctive product of Western civilization”* (Huntington 1996a: 66).

³⁴ Huntington noemt deze term in de volgende context. *“In contrast to agreement on the indefinite expansion of the nonproliferation treaty, Western efforts to promote human rights and democracy in U.N. agencies generally came to naught. With a few exceptions, such as those condemning Iraq, human rights resolutions were almost always defeated in U.N. votes. Apart from some Latin American countries, other governments were reluctant to enlist in efforts to promote what many saw as ‘human rights imperialism’”* (Huntington 1996a: 195).

beschavingen te ontdekken (Huntington 1993a: 49). Dit advies lijkt wat tegenstrijdig met wat hierboven is geconstateerd. Is dit een kleine aanwijzing dat er toch zoiets bestaat als een universele beschaving? Zou Huntington bedoelen dat er wel universele waarden zijn, maar dat het Westen de verkeerde, namelijk Westerse, waarden aanwijst als zijnde universeel? We komen hierop uitvoerig terug in hoofdstuk zes.

2.7.4 Gevolgen en adviezen voor de Verenigde Staten

Voor de Verenigde Staten adviseert Huntington datgene wat hij meent te zien bij niet-Westerse beschavingen: een terugkeer naar de wortels van de eigen cultuur. *“Western culture is challenged by groups within Western societies. One such challenge comes from immigrants from other civilizations who reject assimilation and continue to adhere to and to propagate the values, customs, and cultures of their home societies. This phenomenon is most notable among Muslims in Europe, who are, however, a small minority. It is also manifest, in lesser degree, among Hispanics in the United States, who are a large minority. If assimilation fails in this case, the United States will become a cleft country, with all the potentials for internal strife and disunion that entails. In Europe, Western civilization could also be undermined by the weakening of its central component, Christianity. (...) The erosion of Christianity among Westerners is likely to be at worst only a very long term threat to the health of Western civilization”* (Huntington 1996a: 304, 305). Volgens Huntington moet het door hem en anderen gesignaleerde morele verval gekeerd worden. Dit morele verval wordt volgens hem vooral veroorzaakt door de opkomst van het multiculturalisme. Hij is hier zeer bezorgd over en waarschuwt tegen het multiculturalisme, omdat hij vreest dat daardoor de Verenigde Staten een *cleft country* kunnen worden (zie 2.6.3). *“A more immediate and dangerous challenge exists in the United States. Historically American national identity has been defined culturally by the heritage of Western civilization and politically by the principles of the American Creed (...) In the late twentieth century both components of American identity have come under concentrated and sustained onslaught from a small but influential number of intellectuals and publicists. In the name of multiculturalism they have attacked the identification of the United States with Western civilization”* (Huntington 1996a: 305).

Dit multiculturalisme wordt bevorderd door twee groepen, aldus Huntington. De eerste heeft hij duidelijk aangevallen in de bovenste twee citaten. Het gaat hier om ‘rasechte’ Amerikanen die voor het multiculturalisme pleiten: intellectuelen en journalisten. Deze groepen liggen ook al regelmatig onder vuur van conservatieve politici; alweer een aanwijzing voor het conservatisme van Huntington. De tweede groep zijn de immigranten: in de Verenigde Staten de Spaanssprekende *Hispanics*. Huntington is dus van mening dat immigranten zo snel mogelijk geassimileerd dienen te worden en dat er geen sprake van kan zijn dat immigranten aan hun eigen cultuur vasthouden. Het gevaar dat dan zou ontstaan is het gevolg van zijn *clash of civilizations*: een land dat ten onder dreigt te gaan onder culturele twisten.

Een tweede advies dat Huntington de Amerikaanse regering wil geven is eigenlijk al genoemd bij de adviezen aan de complete Westerse beschaving. *“The West (...) went through a first European phase of development and expansion that lasted several centuries and then a second American phase in the twentieth century. If North America and Europe renew their moral life, build on their cultural*

commonality, and develop close forms of economic and political integration to supplement their security collaboration in NATO, they could generate a third Euroamerican phase of Western economic affluence and political influence. (...) Whether the West comes together politically and economically, however, depends overwhelmingly on whether the United States reaffirms its identity as a Western nation and defines its global role as the leader of the Western civilization” (Huntington 1996a: 308). Huntington ziet grote voordelen in het aantrekken van de banden tussen Europa en Noord-Amerika. Dit lost een aantal problemen op waar het Westen in de komende generaties mee zal kampen; Huntington duidt dan voornamelijk op de indicatoren van de macht van een beschaving die hij noemde (zie 2.5.2). Een aantal pagina's eerder legt hij echter uit dat proberen een vooruitgang te boeken in deze indicatoren niet het belangrijkste is van Huntingtons adviezen. *“Far more significant than economics and demography are problems of moral decline, cultural suicide, and political disunity in the West”* (Huntington 1996a: 304).

Interview: een samenvatting van adviezen

Huntington heeft zijn adviezen aan de Amerikaanse regering nooit onder stoelen of banken geschoven. In bijlage 3 is een deel van een interview van Huntington met David Gergen van de Amerikaanse publieke omroep (PBS) weergegeven. Hierin legt Huntington in het kort uit welke implicaties zijn theorie heeft voor het buitenlands beleid van de Verenigde Staten.

2.8 SAMENVATTING

Huntingtons *Clash of Civilizations* laat zich ogenschijnlijk eenvoudig lezen, dankzij vele voorbeelden en een relatief eenvoudige theorie, aan het slot van zijn boek nog aangevuld met een interessant, maar onrealistisch *worst case* scenario dat sterk doet denken aan de verhalen die aan het brein van Tom Clancy zijn ontsproten. Overigens heeft Huntington later in een ander interview dit scenario afgedaan als *“implausible”* (Hironaka 1995).

Ondanks de ogenschijnlijke eenvoud van de *Clash of Civilizations* is het echter niet altijd duidelijk wat Huntington concreet beweert. Huntington maakt aan het eind van zijn artikel in ieder geval zeer duidelijk wat hij *niet* beweert: dat beschavingsidentiteiten alle andere identiteiten zullen vervangen, dat nationale staten zullen verdwijnen, dat elke beschaving een coherente politieke entiteit zal worden of dat groepen binnen een beschaving geen conflicten met elkaar kunnen hebben. Wat hij *wel* stelt is dat er zoiets als beschavingen bestaan en dat dit belangrijk is ter verklaring van conflicten na de Koude Oorlog. Tevens stelt Huntington dat het Westen niet langer de wereldpolitiek zal domineren, maar dat de macht van het Westen tanende is. Huntington blijft echter een realist en vindt dat staten de belangrijkste actoren in de wereldpolitiek zijn en dat hun gedrag wordt bepaald door machtsvraagstukken. Daarnaast beweert Huntington dat succesvolle samen-werking meer kans heeft binnen beschavingen dan tussen beschavingen. Ook stelt hij dat conflicten tussen groepen uit verschillende beschavingen frequenter zullen voorkomen, langer aanhouden en de meest waarschijnlijke en meest gevaarlijke bron van escalatie zullen zijn die kan leiden tot wereldoorlogen. Tot slot beweert Huntington dat de belangrijkste as van de wereldpolitiek de relaties zal zijn tussen het Westen en de rest en dat een centraal brandpunt van conflicten voor de nabije

toekomst Westerse staten aan de ene kant en enkele Islamitische en Chinese staten aan de andere kant zal omvatten (Huntington 1993a: 48).

Hieronder worden de stellingen van Huntington kort weergegeven, onderverdeeld in de verschillende rollen die Huntington lijkt vervullen. Deze indeling is bedoeld om meer inzicht te geven in de denkwereld van Huntington, die zich met de presentatie van de *clash of civilizations* soms gedraagt als beleidsadviseur, dan weer als politicoloog en vaak ook als historicus. Deze indeling in de rollen die Huntington ‘speelt’ maakt het gemakkelijker om de vraagstelling te beantwoorden: in hoeverre draagt Huntingtons *clash of civilizations* bij tot het aangeven van oorzaken van internationale conflicten in de periode na de Koude Oorlog?

2.8.1 Huntingtons stellingen

Huntingtons stellingen zijn overal in zijn boek en in zijn artikel te vinden, zonder dat hij daarbij een bepaalde structuur heeft aangehouden. Daarom kunnen we hier een opsomming geven van Huntingtons belangrijkste stellingen:

Huntingtons stellingen als politicoloog:

- Het toenemen van (vermeende) verschillen tussen beschavingen is een directe reden voor de vergroting van de kans op conflicten tussen verschillende beschavingen.
- De verstoring van de huidige machtsbalans tussen beschavingen is een directe reden voor de vergroting van de kans op conflicten tussen verschillende beschavingen.
- Conflicten tussen groepen van verschillende beschavingen zullen frequenter voorkomen, langer aanhouden en gewelddadiger zijn dan conflicten binnen dezelfde beschaving.
- Succesvolle samenwerking tussen staten heeft meer kans binnen één beschaving dan tussen staten die tot verschillende beschavingen behoren.

Huntingtons stellingen als cultuurhistoricus:

- Beschavingen bestaan.
- De botsing tussen beschavingen is een nieuwe bron van conflicten na 1990.

Huntingtons stellingen als beleidsadviseur:

- Het Westen is op het toppunt van haar macht.
- De macht van het Westen neemt af.
- Andere beschavingen, vooral de Chinese en Islamitische, zullen samenwerken om zich tegen het Westen te wapenen.

Deze stellingen zullen, voor zover mogelijk, worden geanalyseerd in de komende drie hoofdstukken. Die hoofdstukken zullen worden gevolgd door een hoofdstuk waarin eventuele alternatieven voor de theorie van Huntington worden besproken.

Deel II

Huntington in zijn verschillende rollen
en de kritiek die op zijn theorie te geven is.

3. HUNTINGTON ALS BELEIDSADVISEUR

“Huntington’s civilizations are essentially super-states motivated by the same imperatives of insecurity and self-aggrandizement as were their Cold War and historical predecessors”

(Rubenstein & Crocker: 115).

Eén van de rollen die Huntington op zich neemt, naast die van cultuurhistoricus en politicoloog, is die van beleidsadviseur. In deze rol geeft hij de Amerikaanse regering (ongevraagd ?) advies over welke koers te varen in een nieuwe wereld (Hoekema 1998: 71; Vanden Berghe 1997: 380; Van der Staay 1997: 373). Dit heeft hij al eens eerder in een artikel geprobeerd dat de titel *“To a Democratic President”* had. Jaren daarvoor heeft Huntington de Amerikaanse president Carter gediend als adviseur, als lid van de *National Security Staff* die advies geeft aan de *National Security Council*. Blijkbaar kan hij zich niet geheel losmaken van zijn eerdere functie. Het moet ons dan ook niet verbazen dat er veel beleidsadviezen in zijn artikel en in zijn boek staan. Den Boer meent zelfs dat Huntington een verpakt politiek statement heeft geschreven (Den Boer 1997: 390, 391).

Huntingtons stellingen als beleidsadviseur:

- De macht van het Westen neemt af.
- Andere beschavingen, vooral de Chinese en Islamitische, zullen samenwerken om zich tegen het Westen te wapenen.

De belangrijkste stelling van Huntington als beleidsadviseur luidt dat de macht van het Westen op haar retour is. In de visie van Huntington is nu de tijd aangebroken dat ook niet-Westerse beschavingen een actieve rol kunnen spelen op het wereldtoneel. Huntington concludeert dan ook dat niet-Westerse beschavingen *“no longer remain the objects of history as targets of Western colonialism but join the West as movers and shapers of history”* (Huntington 1993a: 23). Niet-Westerse beschavingen zullen volgens Huntington meer en meer in staat blijken te zijn om de uitdaging met het Westen aan te gaan en vooral de Chinese en Islamitische beschaving zullen samenwerken om zich tegen het Westen te wapenen. De Westerse beschaving, met name de Verenigde Staten die door Huntington als haar leider (kernstaat) wordt aangeduid, ziet zichzelf nu voor een uitdaging geplaatst, namelijk hoe men om moet gaan met dit machtsverval.

Huntingtons beleidsadviezen

Daarom geeft Huntington, naast de stellingen, ook beleidsadviezen aan het Westen en in het bijzonder aan de Amerikaanse regering. Een deel van een interview met Huntington is in bijlage 3 weergegeven. Hierin legt Huntington in het kort uit welke implicaties zijn theorie heeft voor het buitenlands beleid van de Verenigde Staten (Online Newshour 1997). De adviezen aan de Amerikaanse regering kunnen in twee groepen worden ingedeeld: een advies met betrekking tot het Amerikaanse binnenlandse beleid en een advies met betrekking tot het Amerikaanse buitenlandse beleid (zie ook 2.7.4).

Buitenlands beleid

De adviezen die Huntington geeft met betrekking tot het buitenlands beleid van de VS kunnen samengevat worden onder de noemers ‘versterking van de macht’ en ‘een nieuwe *containment* politiek’. De versterking van Amerikaanse macht is gekoppeld aan de versterking van Westerse macht; daarom wil ik wat dit betreft verwijzen naar paragraaf 3.3.1. In de nieuwe *containment* politiek is niet de Sovjetunie het doel van Amerikaanse indamming, maar zijn het de staten die onderdeel vormen van de Chinese en Islamitische beschavingen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de *clash of civilizations* doet denken aan het ‘X’-artikel (eveneens verschenen in *Foreign Affairs*) dat aan het begin van de Koude Oorlog de Amerikaanse *containment* politiek uiteenzette (Brand 1993). Ook Tom Ronse is van mening dat Huntingtons adviezen niet nieuw zijn, maar een voortzetting van de politiek die in de Koude Oorlog gehanteerd werd (Ronse 1997). De conclusie van Vanden Berghe is eveneens dat Huntingtons beleids-adviezen een terugkeer betekenen naar de politiek van de Koude Oorlog: “Over 20 jaar zijn we dus terug in een bipolaire wereld” (Vanden Berghe 1997: 383). Niet dat Vanden Berghe daar al te veel kritiek op heeft. Integendeel, hij kan zich er wel in vinden en meent dat Huntingtons *Clash of Civilizations* een diepe kern van waarheid bevat (Vanden Berghe 1997: 380-382). We mogen ons dan ook afvragen hoe nieuw de *clash of civilizations* is; voor Amerikaanse beleidsmakers moet het lijken alsof het een herhaling is van een film die eind jaren ’40 is gemaakt.

Binnenlands beleid

De beleidsadviezen die Huntington geeft voor het Amerikaans binnenlands beleid zijn ook niet nieuw: multiculturalisme moet verlaten worden. Dit advies wordt regelmatig tijdens de korte Amerikaanse geschiedenis gegeven: eerst zou aan Oost- en Zuid-Europeanen de toegang tot de VS moeten worden geweigerd, daarna aan Aziaten en nu aan de Spaans-sprekende *Latino*’s. We komen hier in paragraaf 3.2 uitvoerig op terug.

Beperkingen

We zijn genoodzaakt om onze analyse te beperken en doen dit door slechts de eerste stelling en de tweede groep beleidsadviezen te bespreken. We onderzoeken daarom in paragraaf 3.1 of, zoals Huntington beweert, de macht van het Westen afneemt. In paragraaf 3.2 zal dan slechts zijn binnenlands beleidsadvies ter sprake komen. Dit lijken mij de belangrijkste onderwerpen bij het analyseren van Huntington in zijn rol als beleidsadviseur. Of er een anti-Westers complot bestaat van de Chinese en Islamitische beschaving valt niet te bewijzen of te weerleggen en, zoals hierboven reeds gezegd, Huntingtons adviezen over het buitenlands beleid zijn niet nieuw, maar slechts een voortzetting van het beleid tijdens de Koude Oorlog. In hoofdstuk wordt hier verder op ingegaan.

3.1 NEEMT DE MACHT VAN HET WESTEN AF?

Huntington meent dat de relatieve macht van het Westen daalt. Hij wijst dan voornamelijk op de indicatoren van de macht van een beschaving (zie 2.5.2): *Territory Under the Political Control of Civilizations; Populations of Countries Belonging to the World’s Major Civilizations; Shares of World Population Under the Political Control of Civilizations; Shares of World Manufacturing Output by*

Civilization or Country; Civilization Shares of World Gross Economic Product; Civilization Shares of Total World Military Manpower (Huntington 1996a: 84-88).

Een beschaving heeft geen macht

Zoals reeds eerder gezegd zeggen deze indicatoren niets over de sterkte van de Westerse *cultuur*. Het zal duidelijk zijn dat Huntington appels met peren vergelijkt. Als immers beschaving een bijzondere vorm van cultuur is, kan er dan überhaupt sprake zijn van de macht van een beschaving? Uiteraard niet. Men kan hoogstens over de omvang van een beschaving spreken, gedefinieerd als het aantal mensen dat tot een beschaving behoort. Huntington heeft het dan ook niet over de macht van beschavingen, maar over de gezamenlijke macht van de lidstaten (*member states*) van een beschaving. Niettemin presenteert Huntington het begrip ‘macht’ met betrekking tot een beschaving alsof het hier de politieke macht van een soort super-staat betreft. Dit zou er op duiden dat de *clash of civilizations* niet meer is dan een opgepoetste versie van het realisme. Desondanks zullen we Huntington een kans geven door zijn stelling te interpreteren als: de macht van Westerse staten neemt af.

Neemt de macht van Westerse staten af?

We keren terug tot de door Huntington aangedragen indicatoren. Dan valt niet alleen op dat het hier klassieke realistische machtsmiddelen betreft, maar ook dat dit slechts wat zegt over kwantitatieve machtsmiddelen. Naast kwantitatieve machtsmiddelen onderscheidt Huntington ook kwalitatieve machtsmiddelen, maar alleen waar het militair potentieel betreft: “*Military power has four dimensions: quantitative (...); technological (...); organizational (...); and societal*” (Huntington 1996a: 88). Hij gaat echter niet verder in op de kwalitatieve machtsmiddelen, maar noemt slechts dat “*the military power of the West has declined [since 1920] relative to that of other civilizations, a decline reflected in the shifting balance in military personnel, one measure, although clearly not the most important one, of military capability*” (Huntington 1996a: 88). Terecht zegt Huntington dat het kwantitatieve aspect van militair potentieel niet de belangrijkste graadmeter is voor militaire macht. Waarom legt hij dan de nadruk hierop? Het antwoord laat zich raden: hoe meet je de drie kwalitatieve indicatoren? Het is immers veel makkelijker om manschappen en wapens te tellen dan om de stand van de technologie, de trainingsgraad van de strijdkrachten of het moreel van een samenleving te meten?

Toch lijkt het mij voor zich spreken dat vandaag de dag Westerse staten in ieder geval op technologisch gebied ver voor lopen op andere staten: de Golfoorlog liet duidelijk zien hoe het op drie na grootste leger ter wereld binnen een maand praktisch was weggevaagd. Ook op het gebied van training hoeven Westerse staten niet te klagen, vooral niet nadat in veel Europese landen de dienstplicht is afgeschaft, waardoor het leger kleiner werd, maar tevens professioneler. De maatschappelijke indicator is minder makkelijk te beoordelen, maar getuige het recente conflict tussen de NAVO en Servië moeten we de wilskracht van het Westen niet onderschatten. Mijns inziens is het te vroeg om van een daling van de relatieve macht van Westerse staten te spreken. Ik word hierin gesteund door Hoekema. Ook hij gelooft niet in het verval van het Westen. Het Westen zal volgens hem de eerstkomende tijd geen serieuze concurrentie kennen en het heeft niets te vrezen van de overige beschavingen. “Zouden de vijf à zes ‘uitdagere’ van de Westelijke beschaving het niet per definitie afleggen tegen die zelfde Westelijke beschaving die met schokken al

eeuwenlang een opgaande lijn te zien geeft en over een ongekeerde economische, politieke en culturele machtsaccumulatie beschikt?" (Hoekema 1998: 67).

Conclusie

Neemt de macht van het Westen af? Wij hebben deze vraag veranderd in: neemt de macht van Westerse staten af? Het antwoord hangt niet alleen af van de machtsindicatoren die we als graadmeter nemen, maar eveneens van de periode waarin het machtsverval van Westerse staten zich zou voordoen. Helaas is Huntington niet alleen onduidelijk over de machtsindicatoren, maar ook over de periode. Uit de presentatie van de machtsindicatoren lijkt het ruwweg te gaan om de periode 1900-1990. Dan zou Huntington, waar het de door hem genoemde kwantitatieve indicatoren betreft, gelijk hebben. Inderdaad zien we het aandeel van de Westerse staten bij elk van zijn kwantitatieve indicatoren dalen. Betrekken we in onze analyse ook kwalitatieve indicatoren, dan is het beeld minder eenduidig. Uit de presentatie van Huntingtons bevindingen lijkt het echter of hij het over de periode na 1990 heeft, dat zich uitstrekt tot ver in de 21^e eeuw. In dat geval kunnen we uiteraard niet zeggen of Huntington gelijk heeft of niet.

De macht van het Westen neemt toe

Huntington is de belangrijkste machtsfactor vergeten: politieke macht. Als we naar de Europese subbeschaving kijken, zouden we dan niet kunnen stellen dat het Europa van 1999 machtiger is dan het Europa van 1969, van 1939, of van 1909?³⁵ Het grote verschil tussen Europa aan het eind van de twintigste eeuw en daarvoor is dat conflicten binnen West-, Midden- en Oost-Europa³⁶ vreedzaam worden opgelost. Voor 1945 was de grootste vijand van een willekeurige Europese staat een andere Europese staat. Na de Val van de Muur hoeft Europa zichzelf niet meer te vrezen. Dat is dan ook de reden dat er bezuinigd kan worden op het defensiebudget; dit is een luxe die de Europese staten zich sinds eeuwen niet hebben kunnen permitteren; een luxe die de staten die tot andere beschavingen behoren zich (nog) niet kunnen veroorloven. Dat betekent dat het Westen eerder sterker dan zwakker te noemen is, ten opzichte van andere beschavingen. Huntington zegt dit eigenlijk zelf ook: "*By the late twentieth century, the West has moved out of its 'warring state' phase of development*" (Huntington 1996a: 53).

Hoe komt Huntington bij de mening dat de macht van het Westen zou dalen? Ook het antwoord op die vraag is niet moeilijk. Huntington is een Amerikaan. Hij richt zich op de vermeende afbrokkeling van Amerikaanse macht. De VS kennen al ruim een eeuw de hierboven genoemde luxe van het ontbreken van een direct (conventioneel) gevaar. Huntington ziet echter een binnenlands gevaar opdoemen: multiculturalisme.

---

³⁵ Ik bedoel uiteraard niet dat we de technologische, militaire of economische macht van al deze Europa's met elkaar moeten vergelijken. Daar gaat het niet om. We moeten de relatieve machtspositie van Europa ten opzichte van de rest van de wereld in verschillende perioden met elkaar vergelijken.

³⁶ Helaas niet in de Balkan, zoals de afgelopen jaren hebben getoond. Ik zal 'Europa' gebruiken waar ik West-, Midden- en Oost-Europa bedoel.

3.2 MULTICULTURALISME

Huntington meent dat de macht van het Westen afneemt, omdat de macht van de Westerse kernstaat, de VS, dreigt af te nemen. In tegenstelling tot bij het Westen als geheel, hanteert hij bij de VS het begrip cultuur wel, om als richtsnoer te dienen voor haar macht. Dat moet ons verbazen: Huntington hanteert precies de verkeerde richtsnoeren! Om zijn stelling te onderbouwen over de tanende macht van de Westerse beschaving laat hij ons typisch klassiek-realistische machtsfactoren zien die juist van toepassing zijn bij staten, niet bij beschavingen. Hij zou deze machtsfactoren hebben moeten laten zien om zijn stelling te onderbouwen dat de macht van de VS vervalft. In dit geval, echter, verwijst hij naar een typisch kenmerk van een *beschaving*: cultuur.

Voor het binnenlands beleid van de Verenigde Staten adviseert Huntington een terugkeer naar de wortels van de eigen cultuur om zo het door hem gesignaleerde morele verval te keren. Het multiculturalisme zou met name debet zijn aan het morele verval en Huntington vreest dat een verregaand multiculturalisme van de Verenigde Staten een *cleft country* zou kunnen maken. Huntington is van mening dat immigranten zo snel mogelijk geassimileerd dienen te worden en dat er geen sprake van kan zijn dat immigranten aan hun eigen cultuur vasthouden. Terecht merkt Vanden Berghe daarom op dat Huntington allereerst bevreesd is voor een botsing van beschavingen binnen de Verenigde Staten zelf. Huntingtons oproep tot een morele herbewapening houdt in dat nieuwe immigranten grondig geassimileerd dienen te worden. Het betekent tevens het einde aan het pluralisme, dat juist door de Amerikaanse *Founding Fathers* gezien werd als een garantie voor het voortbestaan van vrijheid van onderdrukking (Vanden Berghe 1997: 381; zie ook Rubenstein & Crocker: 117).

Westers universalisme

Waarom wil Huntington het multiculturalisme afzweren? Heilbrunn zegt het treffend: “*The final chapter of The Clash makes it clear where Huntington has been heading: American national identity itself is under siege. Other countries may fear American cultural imperialism; but Huntington fears their influence on us. (...) He believes that multiculturalism is destroying the United States. (...) Essentially, Huntington wants the United States to renounce universalism abroad and at home*” (Heilbrunn 1998). Het zal duidelijk zijn dat Huntington sterke kritiek heeft op het Westers universalisme, niet in de laatste plaats omdat zijn boek een reactie is op het universalistische ‘*The End of History*’ van Francis Fukuyama.

Pim den Boer vindt de kritiek van Huntington op de universalistische wereldmissie van het Westen nuttig: “Het boek van Huntington bevat een nuttige correctie voor hen die geloven in de wereldmissie van het Westen, een geloof dat vaak gepaard gaat met een eendimensionale historische visie” (Den Boer 1997: 391). Van der Staay, daarentegen, is een aanhanger van Westers universalisme. Volgens Van der Staay is het Westen juist zo uniek vergeleken met andere beschavingen omdat het universele waarden propageert. (Van der Staay 1997: 373). Maar of nu universalisme goed of slecht is, het Westen is universalistisch.

Dan rijst bij mij de vraag of Huntington wel vol kan houden dat het Westen zijn culturele normen en waarden moet aanhalen en tegelijk het universalisme op moet geven. Dit is een inherente tegenspraak binnen Huntingtons theorie: het Westen moet haar cultuur versterken; de Westerse cultuur is

universalistisch; maar het Westen moet het universalisme afzweren. Het interview van David Gergen met Huntington laat goed deze tegenstelling in Huntingtons denken zien (bijlage 3).

3.3 CONCLUSIE

Uit dit hoofdstuk is gebleken dat Huntingtons stelling dat de macht van het Westen tanende is niet duidelijk wordt ondersteund. Niet alleen is deze stelling moeilijk te weerleggen, maar Huntington mag eigenlijk niet eens spreken over de macht van een beschaving. Toch doet hij dat regelmatig en ook in de rest van deze studie komt de macht van een beschaving regelmatig ter sprake. Wij bedoelen daarmee de gezamenlijke macht van de lidstaten van een beschaving; Huntington lijkt echter beschavingen als super-staten te beschouwen.

Huntingtons adviezen lijken wel consistent met zijn theorie te zijn, maar vinden niet bij iedereen weerklank. Algemeen worden zijn adviezen als conservatief bestempeld en de overeenkomsten tussen de *clash of civilizations* en de Koude Oorlogpolitiek van de VS zijn treffend. “*In the end, Huntington's apprehensions about immigration and civilizational strife prompt him to suggest that the United States should retreat to a spheres-of-influence foreign policy*” (Heilbrunn 1998). Huntington lijkt niets nieuws te bieden met zijn adviezen. Het beleidadvies mag een andere naam hebben gekregen; de inhoud is hetzelfde.

Datzelfde geldt voor zijn advies om het multiculturalisme te verlaten. Dit druist rechtstreeks in tegen de Amerikaanse moraal, tegen het universalistische gedachtengoed en, aldus Huntington zelf, tegen de aard van het Westen. Hoe kan men de Westerse beschaving redden? Door haar cultuur te versterken, zo meent Huntington. Dat lijkt mij een juiste conclusie, maar Huntington wil tevens dat het Westen zich isoleert van andere beschavingen en minder bemoeizuchtig wordt. Hoe kan dit als die ‘bemoeizucht’ een typerend kenmerk van het Westen is? Dit lijkt eenzelfde paradox als de uitspraak van Bismarck: “we moeten alles veranderen om alles bij het oude te laten”. Daarmee wordt feitelijk bedoeld om de hele maatschappij te veranderen, om zo de macht van de elite te handhaven; in Huntingtons geval: om de macht van de WASPs³⁷ te behouden.

Is dan de essentie van een beschaving machtsbehoud en behoud van de sociale orde? Volgens Huntington wel en we zullen in hoofdstuk zes zien dat dit er op duidt dat Huntington het Westen ziet als een ‘klassieke beschaving’. Voor we daarop in kunnen gaan is het noodzakelijk Huntingtons definitie van ‘beschaving’ te analyseren. Dat doen we in het volgende hoofdstuk.

---

³⁷ WASPs zijn *White Anglo-Saxon Protestants*: blanke Engels-sprekende Protestantse burgers van de VS.

4. HUNTINGTON ALS CULTUURHISTORICUS

*“Conflicts between civilizations will be the latest phase
in the evolution of conflict in the modern world”*

(Samuel Huntington)

“*Samuel P. Huntington is an American historian*” (Lubbers 1998). Dat Lubbers meent dat Huntington een historicus is, is ook niet verwonderlijk als men bedenkt dat Huntington spreekt over beschavingen, die volgens hemzelf gekenmerkt worden door langdurige sociale verbanden. We komen het begrip beschaving in meervoud tegen bij cultuurhistorici: historici die zich bezig houden met het onderzoeken van beschavingen. Het lijkt zinvol om de ideeën van Huntington over beschavingen te vergelijken met die van andere cultuurhistorici. Is Huntington eigenlijk wel een cultuurhistoricus? Deze vraag proberen we in dit hoofdstuk te beantwoorden. Tevens proberen we zijn stellingen te analyseren, zoals deze vermeld werden in hoofdstuk twee:

Huntingtons stellingen als historicus:

- Beschavingen bestaan.
- De botsing tussen beschavingen is een nieuwe bron van conflicten na 1990.

Deze stellingen vormen de basis voor de twee hierna volgende paragrafen, waarbij elke paragraaf één van de stellingen behandelt en probeert te analyseren. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie waarin de vraag beantwoord wordt of Huntington een (cultuur)historicus mag worden genoemd. Om de lijn van redeneren niet al te zeer te verstoren zal tevens in de tweede paragraaf een kort empirisch onderzoek worden gepresenteerd die één van de stellingen van Huntington als politicoloog zal beantwoorden:

- Conflicten tussen groepen van verschillende beschavingen zullen frequenter voorkomen, langer aanhouden en gewelddadiger zijn dan conflicten binnen dezelfde beschaving.

4.1 BESTAAN BESCHAVINGEN?

Huntington meent uiteraard dat beschavingen bestaan. Eén van Huntingtons critici, Van der Staay, erkent het bestaan van meerdere beschavingen, maar vindt dit geen nieuws. “Dit is juist en alleen in Amerika nieuws. Europa beseft de macht van andere beschavingskringen maar al te goed” (Van der Staay 1997: 373). De ‘ontdekking’ van het bestaan van beschavingen door Amerikanen hoeft echter volgens Van der Staay niet tot het pessimisme van de *Clash of Civilizations* te leiden. Van der Staay is het met name niet eens met de beleidsadviezen die Huntington geeft, wel met zijn onderkenning van het bestaan van beschavingen (Van der Staay 1997: 372-373).

Dat beschavingen bestaan erkennen uiteraard ook de cultuurhistorici. Zoals in het begin van dit hoofdstuk gezegd lijkt Huntington op het eerste gezicht een typische cultuurhistoricus, omdat hij de meervoudige

betekenis van het begrip ‘beschaving’ gebruikt en sterk gekant is tegen universalisme (oftewel tegen de enkelvoudige betekenis van beschaving). De meest bekende cultuurhistorici zijn Oswald Spengler (‘*Der Untergang des Abendlandes*’) en Arnold Toynbee, die een episch werk heeft geschreven van 12 delen, ‘*A Study of History*’ geheten. Huntington verwijst af en toe ook naar deze auteurs. Wat cultuurhistorici met elkaar gemeen hebben is dat zij veranderingsprocessen in de wereldgeschiedenis zien, die op lange termijn plaatsvinden: “*the patterns that are revealed by the rise and fall, modification and transformation, of large-scale sociocultural systems over very long expanses of time*” (Sanderson 1995: 9). Zij menen cyclische patronen te zien bij beschavingen (Sanderson 1995: 15). Zo vormt bijvoorbeeld bij Spengler de dreigende ondergang van het Westen het onderwerp van zijn boek wat we tevens bij Huntington kunnen lezen.

4.1.1 Verschillende definities van het begrip ‘beschaving’

Huntington beweert dat hij zich baseert op het gedachtegoed van cultuurhistorici. Daarom is het zinvol zijn definitie van het begrip ‘beschaving’ te vergelijken met de definities die cultuurhistorici hanteren. In deze paragraaf zullen drie definities van cultuurhistorici kort worden besproken.

Melko

Matthew Melko definieert beschavingen als volgt: “*Civilizations are large and complex cultures, usually distinguished from simpler cultures by a greater control of environment, including the practice of agriculture on a large scale and the domestication of animals. They are technically advanced enough to use metals and to employ the wheel for transportation. These economic advantages give them enough of a surplus of food and necessities to free some of their members, at least in part, from subsistence work. (...) whereas a simpler culture changes so slowly that it is usually studied in static terms, a civilization changes rapidly enough to be considered chronologically: it has a history (Quigley 1961 pp. 69-76)*” (Melko 1969: 28, 29). Er bestaat een discussie binnen de cultuurhistorie op welk aspect van een beschaving meer nadruk moet worden gelegd: taalfamilie, religie, technologische ontwikkeling, kunstvormen, of op het bestaan van historische processen en verschillende fasen van ontwikkeling (Melko 1969: 28-32). Deze discussie is merkbaar in de verschillende definities van het begrip ‘beschaving’ door cultuurhistorici, zoals ze ook hieronder staan. Het moge duidelijk zijn dat in ieder geval Melko de nadruk legt op de materiële zaken, niet zo zeer op cultuur of etnische kenmerken. Dit vind ik overigens kenmerkend voor cultuurhistorici: aan de ene kant wordt over beschaving gesproken als een super-cultuur, maar vaak maakt een additioneel materieel element van een primitieve cultuur een beschaving.

Wilkinson

Weer een andere definitie van beschaving is die van cultuurhistoricus David Wilkinson. Deze definitie is gebaseerd op interactie, met als criterium de mate van verbondenheid in plaats van uniformiteit. “*Cities whose people are interacting intensely, significantly, and continuously thereby belong to the same civilization, even if their cultures are very dissimilar and their interactions mostly hostile*” (Wilkinson 1987: 47). Deze definitie van beschaving sluit een botsing van beschavingen, zoals Huntington zich dat voorstelt, uit, want zodra twee beschavingen botsen zijn ze volgens de definitie van Wilkinson met elkaar versmolten tot één beschaving. Naarmate het contact tussen culturen toeneemt leidt dit uiteindelijk tot een

wereld met één enkele beschaving. Wilkinson noemt deze beschaving de Centrale beschaving (zie ook bijlage 4). Ook Toynbee sloot niet uit dat er in de toekomst één beschaving over zou blijven van de eenentwintig die hij identificeerde; deze beschaving zou dan gebaseerd zijn op het Westen. Eigenlijk is de Centrale beschaving van Wilkinson een verlengstuk van het Westen, dat qua tijdspanne en geografie het centrum vormt van zijn Centrale beschaving (Wilkinson 1987: 47-51).³⁸ De vraag dient zich aan of deze Centrale beschaving niet te vervangen is door het begrip moderne beschaving. Sowieso is het een universalistische visie, waar Huntington het in ieder geval niet mee eens is. We komen hierop terug in hoofdstuk zes.

Bagby

Na eerst de bevolkingsgrootte en –dichtheid als onderscheidende elementen te hebben verworpen, alsmede de kunst van het schrijven, komt Bagby tot de conclusie dat beschavingen van primitieve culturen worden onderscheiden door het bestaan van steden. *“Civilization, let us agree then, is the culture of cities and cities we shall define as agglomerations of dwellings many (or to be more precise, a majority) of whose inhabitants are not engaged in producing food. A civilization will be a culture in which cities are found. In order to preserve the unity of our entities we shall continue to call a particular culture a civilization even though in its earlier stages of development no cities may be present”* (Bagby 1958: 163). Met andere woorden: er is pas sprake van een beschaving als er binnen een cultuur surplusproductie plaatsvindt. Hoeveel surplusproductie wordt door Bagby niet duidelijk gemaakt, maar het lijkt me wel duidelijk dat met de verregaande urbanisering in deze eeuw praktisch elke cultuur door Bagby een beschaving zal moeten worden genoemd.

4.1.2 Elementen van een beschaving

Na onderscheid te maken tussen een beschaving en andere culturen maakt Bagby onderscheid tussen verschillende beschavingen. Dit levert ons de elementen van een beschaving op. *“We shall (...) use the term ‘civilization’ simply to mean the largest distinctive entities which we happen to find in our survey of the field”* (Bagby 1958: 164). Hiermee bedoelt hij, evenals Huntington, dat een beschaving een cultuur is die niet verder is in te delen bij andere culturen. Bagby hanteert daarbij twee criteria: *“We must recall that cultures, and therefore civilizations, are differentiated by the presence of a set of basic ideas and values, but that in practice their boundaries in space and time are to be determined by the presence or absence of a set of characteristic institutions”* (Bagby 1958: 165). Hij gaat hier niet verder op in, maar beweert

---

³⁸ Een aantal kanttekeningen kunnen we plaatsen. Zo constateert Wilkinson dat de Centrale beschaving de Hindoestaanse beschaving in zich opnam met de inval van Moslim-legers in het Indisch subcontinent. Niemand zal er aan twijfelen dat vanaf dat moment de Hindoestaanse beschaving intensief contact had met de Islamitische beschaving, maar het contact tussen India en Europa werd juist door de opkomst van de Islam verbroken. We kunnen erkennen dat er intensief contact was tussen de Islam en het Westen en tussen de Islam en India, maar waarom zou er dan toch (binnen de Centrale beschaving) een verbinding bestaan tussen het Westen en India? Was niet één van de motieven van de Portugezen die op ontdekkingsreis gingen om daarmee een route naar India te vinden? Sterker nog, is het Amerikaanse continent niet per ongeluk ontdekt door Columbus, omdat hij een Westelijke route naar India wilde vinden? Was de route door het Midden-Oosten niet afgesneden vanwege de vijandschap met de Islam (zie ook Jansen 1997: 394)? We zien dus een fundamenteel probleem van Wilkinsons beschavingsdefinitie en zijn theorie kan in deze studie slechts dienen ter illustratie van de vele definities die er over het begrip beschaving bestaan.

eenvoudigweg dat het toepassen van deze criteria beschavingen zal onderscheiden waarvan iedereen aanvoelt³⁹ dat dit inderdaad de belangrijkste beschavingen zijn (geweest). In tegenstelling tot Huntington hecht Bagby niet zo veel waarde aan religie als het basiselement van een beschaving. “*If we were to identify religion with basic ideas and values this would, in a sense, be true, but then we should need another term to describe the beliefs and practices connected with the supernatural which constitute religion in the usual narrow sense. The basic ideas and values of a culture are manifest not only in its religion, but in all the other aspects or departments of culture. (...) Religion is therefore only one aspect of culture and cannot give its name to the whole*” (Bagby 1958: 174, 175). Daarmee is niet gezegd dat Bagby het met Huntington oneens zou zijn, maar wel dat de grote rol die religie speelt in Huntingtons elementen van een beschaving door Bagby niet wordt erkend.

Van der Staay merkt enigszins sarcastisch op dat religie in de ogen van Huntington “briljant” (Van der Staay 1997: 376) lijkt te voldoen als beschavingsidentiteit, onder andere vanwege het uitsluitende karakter van de grote monotheïstische godsdiensten (Christendom en Islam). Dit karakter sluit aan bij Huntingtons visie van particularistische beschavingen (Van der Staay 1997: 376, 377). Van der Staay is het echter niet met de keuze voor religie als onderscheidend kenmerk van beschavingen eens. Ten eerste noemt hij het voorbeeld van Bosnië: een situatie waarin de VS niet de zijde kozen van de groep met dezelfde religie (Kroatië), maar juist van een groep met een andere religie (de Bosnische Moslims). Een goede verklaring hiervoor zou volgens Van der Staay het (Westers) universalisme kunnen zijn dat juist door Huntington zo wordt verguisd. In de tweede plaats kan volgens Van der Staay bij het langslopen van de beschavingen gezien worden dat Huntington religie door een typisch Westerse bril ziet: hij zou aan religie een te belangrijke plaats toekennen. Dat kan bij de Islam een *self-fulfilling prophecy* veroorzaken, als Westerse leiders zouden accepteren dat Islamitisch fundamentalisme een normaal fenomeen is dat behoort tot de Islamitische beschaving. Dan vergeet men dat de meeste regeringen binnen de Islamitische beschaving juist een dam vormen tegen het fundamentalisme en zou men de eigen glazen ingooien. Bovendien heeft de Chinese beschaving volgens Van der Staay niet eens een religie als kenmerk en is ontvankelijk voor Westerse ideeën: “Een drie-eenheid van atheïsmen maakt nog geen godsdienst. Terecht brengt Huntington naar voren dat de specifieke functies die monotheïstische zendingsgodsdiensten vervullen, niet door de officiële cultuur van China worden bevredigd. In China en Korea opereren deze godsdiensten in een wereld die niet pas vandaag seculariseert, maar al tweeduizend of meer jaren seculier is” (Van der Staay 1997: 377). Is de Chinese beschaving ontvankelijk te noemen voor godsdienst, het Westen is dat juist minder en minder door een proces van secularisering. Dit vormt het derde argument dat Van der Staay aandraagt om rol van religie niet te overdrijven binnen het denken over internationale politiek. “Een kunstmatige terugkeer naar een systeem dat zijn wortels in de harten van een groot deel van de bevolking verliest, lijkt mij niet de manier om de eenheid van het Westen te bevorderen” (Van der Staay 1997: 378).

Bij mij rijst een fundamentele vraag op: is het zoeken naar een perfect passend onderscheidend element voor een beschaving een bij voorbaat onzinnige zaak? Zou men namelijk zulk een identiteitsbegrip hebben gevonden dan kan meteen het begrip ‘beschaving’ (in meervoud) worden afgeschaft. Stel bijvoorbeeld dat religie een goed passend onderscheidend element van beschavingen zou zijn. Dan is het onderscheid maken

---

³⁹ Bagby gebruikt letterlijk het woord “*feel*” (Bagby 1958: 165).

tussen beschavingen op grond van hun verschil in religie eigenlijk niets anders dan het onderkennen dat we met twee religies van doen hebben. Als beschaving dus overeenkomt met religie dan is beschaving religie. Waarom dan nog het begrip ‘beschaving’ hanteren?

Nu zijn er volgens Huntington verschillende onderscheidende elementen van beschavingen⁴⁰ en volgens zijn (eigenlijk Bagby's) stelling dat een beschaving de meest brede culturele groepering binnen de mensheid is kunnen we het volgende afleiden. Het verschil tussen de ene en de andere beschaving wordt bepaald door het element waarbinnen de grootst mogelijke culturele groepering kan worden ondergebracht. Dit impliceert dat Huntington bij de Chinese beschaving etniciteit hanteert als onderscheid tussen deze en de andere beschavingen, aangezien het Chinese volk en niet het confucianisme de meest brede culturele groepering oplevert, buiten de gehele mensheid. Op deze wijze is als volgt een indeling te maken van de elementen die door Huntington als bepalend worden gezien voor een bepaalde beschaving. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat Huntington hier nergens over spreekt, maar dit volgt logischerwijs uit zijn eigen definitie van beschaving.

Tabel 4.1: De bepalende onderscheidende elementen ter onderscheiding van Huntingtons beschavingen. (Vergelijk bijlage 1).

Beschaving	Bepalend onderscheidend element
Chinese	eticiteit – het Chinese volk
Japanse	eticiteit – het Japanse volk
Hindoestaanse	religie – het Hindoeïsme
Islamitische	religie – de Islam
Westerse	instituties ? – democratie, moderne industriële samenleving
Latijnsamerikaanse	eticiteit – de <i>Hispanics</i> , vanwege de beleidsconsequenties voor de VS (zie hoofdstuk 3)
Orthodoxe	religie – het orthodoxe geloof
(Afrikaanse)	eticiteit – de zwarte volkeren bezuiden de Sahara
(Boeddhistische)	religie – het Boeddhisme

Deze indeling laat zien dat Huntington dan weer de voorkeur aan het ene en dan weer aan het andere element zou geven (als hij het met mijn implicaties eens is). Ook valt op dat in de tabel etniciteit belangrijker is dan religie, in tegenstelling tot Huntingtons bewering. Van meer belang is echter de constatering dat het Westen niet goed in te delen is in de elementen die Huntington hanteert. Willen we het Westen, zoals Huntington het beschrijft, enigszins intact houden en objectief met behulp van zijn beschavingselementen aangeven hoe we het Westen van andere beschavingen kunnen onderscheiden, dan voldoen religie en etniciteit niet. Zouden we kiezen voor religie dan moeten we ofwel de katholieke landen van het Westen uitsluiten (en voegen bij de Latijnsamerikaanse beschaving), ofwel de Latijnsamerikaanse en wellicht ook de Orthodoxe beschaving aan het Westen toevoegen. Zouden we voor etniciteit kiezen als belangrijkste onderscheidende element, dan zouden we voor soortgelijke dilemma's komen te staan. Zo blijven er twee ‘oplossingen’ over: ofwel onderscheidt het Westen zich van de rest op grond van zowel religie als etniciteit, ofwel op grond van democratische en humanistische principes. Dit laatste verdient aandacht, omdat het problematisch is voor Huntington, zoals we in hoofdstuk zes zullen zien.

⁴⁰ Religie, etniciteit en instituties.

4.1.3 Huidige beschavingen

Dat brengt ons bij de huidige beschavingen en wat blijkt? Zelfs de cultuurhistorici die Huntington aanhaalt zijn het niet met hem eens. Huntington schrijft: “*‘Reasonable agreement,’ as Melko concludes after reviewing the literature, exists on at least twelve major civilizations*” (Huntington 1996a: 45). Zoals hieronder in de tabel te zien is die overgenomen is van Melko, is er slechts sprake van overeenkomsten bij cultuurhistorici wat betreft de *benaming* van beschavingen, niet over hun *bestaan* vandaag de dag.

Tabel 4.2: Jaartallen tot wanneer een beschaving is blijven bestaan volgens zes cultuurhistorici. (Melko 1969: 35, 36). De Latijnsamerikaanse beschaving was bij Melko opgesplitst in een Midden- en een Zuid-Amerikaanse beschaving, maar ik heb hen hier onder één noemer geplaatst.

Beschavingen:	Cultuurhistoricus:					
	Spengler	Toynbee	Kroeber	Bagby	Coulborn	Quigley
Chinese	tot 220	tot 1853	tot 1400	tot heden	tot heden	tot 1930
Japanse	-	tot 1853	tot 1800	-	-	tot 1950
Hindoestaanse	tot 200 vChr	tot 475	tot 1200	tot heden	tot heden	tot 1900
Islamitische	tot heden	tot heden	tot 1500	tot heden	tot heden	tot 1940
Orthodoxe	-	tot 1768	-	-	tot heden	tot heden
Westerse	tot 2200	tot heden	tot heden	tot heden	tot heden	tot heden
Latijnsamerikaanse	tot 1521	tot 1821	tot 1550	tot 1550	tot 1600	tot 1600

In bovenstaande tabel wordt voor zes cultuurhistorici (Spengler, Toynbee, Kroeber, Bagby, Coulborn en Quigley) aangegeven tot welk jaar een bepaalde beschaving volgens hen is blijven bestaan (Melko 1969: 35, 36). Duidelijk is dat Huntington de enige is die vandaag de dag zeven beschavingen onderscheidt. Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat Huntington zich slechts gedeeltelijk baseert op de werken van de cultuurhistorici om zo het begrip ‘beschaving’ toe te passen in de context van de internationale politiek van vandaag. Huntington lijkt daardoor toch meer een politicoloog dan een cultuurhistoricus.

Zoals hierboven te zien was, onderscheidt Bagby slechts vier nog bestaande beschavingen: de Chinese, de Indiase, de Islamitische en de Westers-Europese beschaving (Bagby 1958: 165-168). Hij noemt echter de andere door Huntington onderscheiden beschavingen als perifere of secundaire beschavingen: een Japanse beschaving, een Russische beschaving, een Tibetaanse (lees: Boeddhistische beschaving), zelfs een West-Afrikaanse beschaving, echter geen Latijnsamerikaanse beschaving (Bagby 1958: 169-172). Het lijkt er dus op dat Bagby het met Huntington eens zou zijn. Dat blijkt echter niet het geval, getuige de volgende bewering van Bagby: “*All the surviving civilizations, whether major or secondary, have become peripheral to the Western-European within the last two hundred years*” (Bagby 1958: 171). In feite zegt Bagby dus hetzelfde als Wilkinson met zijn these van de Centrale beschaving. Het Westen is de enige grote beschaving van vandaag de dag, volgens Bagby. Huntington zal hiertegen wel inbrengen dat Bagby dat in de jaren '50 schreef, toen, volgens Huntington, het Westen nog oppermachtig was.⁴¹

We zullen, ter illustratie van de twijfelachtige bestaansredenen van Huntingtons beschavingen, twee beschavingen nader analyseren: de Westerse en de Japanse beschaving.

⁴¹ Hoewel daartegenin weer kan worden gebracht dat op dat moment de Koude Oorlog in volle gang was en het geenszins duidelijk was of het Westen of het Oosten als winnaar uit de bus zou komen.

Japanse beschaving

In hoofdstuk twee was te lezen dat Huntington zelf geen redenen opgeeft waarom er een Japanse beschaving zou bestaan, maar verwijst naar cultuurhistorici. Hij vermeldt ook de redenen van deze cultuurhistorici niet en vandaar dat we alweer de hulp van een cultuurhistoricus inroepen. Bagby heeft de volgende redenering: “*Japanese civilization is clearly not a part of Chinese civilization since many of the basic Chinese institutions have been lacking there, for instance, the mandarin, ancestor-worship [sic]⁴² and Confucian ethics. It is clearly peripheral to Chinese since it has borrowed from China its style of writing, many of its art-styles and the Chinese form of the Buddhist religion. In the last century there has also been extensive borrowing from Western Europe. Nevertheless, in some respects Japanese civilization appears to resemble the major rather than the secondary civilizations. Its social institutions, for instance, seem to have undergone independently a development involving first feudalism and then the rise of a merchant class, a development which is also found in some of the major civilizations, but in China only at a much earlier date. It is possible, therefore that we should class Japanese civilization as a major civilization in spite of its borrowing from China. (...) Similar considerations may also apply to Russian civilization*” (Bagby 1958: 173). We zien hier dat Bagby ook niet echt uit de voeten kan met een eventuele Japanse beschaving. Hij noemt het, enigszins weifelend, een secundaire of perifere beschaving, aan de grens van de Chinese beschaving, maar het had net zo goed een grote beschaving kunnen heten. Belangrijker zijn echter de redenen die Bagby geeft voor het onderscheiden van een Japanse van een Chinese beschaving. Hij noemt de verschillen tussen Japanse en Chinese instituties en inderdaad bestaan er nogal wat verschillen in bepaalde structuren en tradities. Dat is dan de reden dat er onderscheid moet worden gemaakt tussen een Chinese en een Japanse beschaving.

Het Westen

De moeilijkheden die een mogelijke Japanse beschaving oplevert voor cultuurhistorici geeft aan hoe problematisch een indeling van de wereld in beschavingen is. Ook Van der Staay levert kritiek op de wijze waarop Huntington de wereld verdeelt. Vooral de argumentatie voor de eenheid van het Westen moet het bij Van der Staay ontgelden. Volgens Huntington wordt de kern van het Westen gevormd door de erfenis van de klassieke Grieken en Romeinen. Dit maakt het Westen homogeen, maar Huntington vergeet daarbij de belangrijke schisma's uit de Westerse godsdienstige geschiedenis. De Reformatie heeft bij Huntington geen plaats van betekenis, hoewel het Europa al vier eeuwen lang verdeelt in Protestanten en Katholieken. Daarnaast is Europa hoorbaar verdeeld door het in gebruik zijn van veel talen. Tot slot zijn de zaken die Europa ten opzichte van andere beschavingen uniek maken (de scheiding tussen kerk en staat, de rol van het recht, *civil society*, (lokale) volksvertegenwoordiging en het individualisme) vooral te vinden in Noord-Europa. Volgens deze verscheidenheid kan het Westen alleen geforceerd als eenheid worden beschouwd, aldus Van der Staay. Hij erkent wel dat het Westen uniek is, maar het gebrek aan uniformiteit overtuigt hem ervan dat de Westerse beschaving zoals Huntington haar voorstelt niet bestaat. (Van der Staay 1997: 376).

Van der Staay gaat nog een stap verder. Volgens hem heeft Huntington het meest unieke kenmerk van het Westen niet vermeld, maar dat is niet verwonderlijk. Dit kenmerk is namelijk de (natuur)wetenschap, die

---

⁴² Bagby gaat hier de fout in: in Japan bestaat net als in China wel voorouderverering.

universalistisch van aard is. Aangezien dat niet past in Huntingtons paradigma vermeldt hij het dan ook niet, omdat iets wat universeel is buiten de definitie van beschaving valt zoals Huntington die hanteert. Van der Staay gelooft dus in de beschavende werking die uitgaat van de (natuur)wetenschap. Toch verbaast hem dat Huntington dit aspect van beschaving laat liggen omdat de “natuurwetenschap een historie heeft van bijna 3000 jaar ontwikkeling en thans in een werkelijk verbijsterende expansie verkeert (...). De betekenis van Europese wetenschappelijke inzichten (...) is waarschijnlijk de meest vitale en succesvolle bijdrage van het Westen aan andere culturen” (Van der Staay 1997: 376). Dit is een interessante stellingname: Van der Staay is van mening dat natuurwetenschap meer is dan kennis van technieken en technologie alleen. De natuurwetenschap zou volgens Van der Staay dus de eigenlijke beschaving (in enkelvoud) zijn. We komen hierop terug in hoofdstuk zes, bij de bespreking van alternatieven voor de *clash of civilizations*.

Van der Staay is niet de enige die kritiek heeft op hoe Huntington het Westen definieert. Zo vindt Kirkpatrick dat het Westen niet beperkt is tot Noord-Amerika en Europa, maar dat de Latijnsamerikaanse en Orthodoxe beschavingen ook tot het Westen behoren (verg. Lubbers 1997). Latijns-Amerika is volgens haar niet een wezenlijk andere variant van de Westerse beschaving dan Noord-Amerika: beiden worden bewoond door mensen die een Europese taal spreken, elk met een variant van de Christelijke godsdienst en elk met een mix van etnische groepen. Dezelfde elementen zijn aanwezig in zowel Noord- als Latijns-Amerika, zij het dan in een andere verhouding. Over de reden waarom de Orthodoxe beschaving een onderdeel zou zijn van het Westen zegt Kirkpatrick: “*in a global context Slavic/Orthodox people are Europeans who share in Western culture. Orthodox theology and liturgy, Leninism and Tolstoy are expressions of Western culture*” (Kirkpatrick 1993: 22, 23). Hier komen we een veelgehoorde vraag tegen: waarom behoren Latijns-Amerika en Oost-Europa niet tot het Westen? Er wordt dan terecht gewezen op het christendom als overeenkomst tussen deze geografische gebieden, maar zoals we weten maakt Huntington een onderscheid tussen de drie grote christelijke stromingen: protestantisme, katholicisme en orthodoxie. Het is onduidelijk waarom hij dit wel bij het christendom, maar niet bij de Islam heeft gedaan, die immers ook twee grote stromingen kent. Mijn vermoeden is dat hij dit heeft gedaan vanwege de reden die hij noemt bij zijn erkenning van een Latijnsamerikaanse beschaving: omdat het hem bij het verdere verloop van zijn studie van dienst kon zijn. Volgens Kirkpatrick zou Huntington *minder* belang moeten hechten aan de verschillende stromingen binnen religies.

We kunnen de hierboven gestelde vraag ook omdraaien: als Huntington een scheiding maakt tussen protestantisme en katholicisme, waarom heeft hij dit dan niet consequent toegepast door Europa in tweeën op te delen? Zo had Yvan Vanden Berghe liever gezien dat Huntington bij het Westen een onderscheid had gemaakt tussen Katholieke en Protestantse landen. Dit zou betekenen dat de Latijnse landen (Zuid-Europa en Latijns-Amerika) tot een Latijnse beschaving zouden behoren (Vanden Berghe 1997: 382, 383). De conclusie van Vanden Berghe is dan ook het tegengestelde van Kirkpatrick: Huntington zou *meer* belang moeten hechten aan de verschillende stromingen binnen religies.

Men kan ook stellen dat Huntington niet alleen minder belang moet hechten aan de verschillende stromingen binnen religies, maar eenvoudigweg minder belang aan religie zelf. Al eerder is Bagby aangehaald die zich de rol van religie in de elementen van een beschaving minder groot voorstelt dan

Huntington dat doet. Zo hecht hij ook minder belang aan de rol van het christendom in de Westerse beschaving, maar wijst hij op de interactie tussen West-Europese cultuur en de in het Midden-Oosten ontstane christendom. Het schisma tussen de Westerse en Oosterse christenen verklaart Bagby uit de overname binnen het Westerse christendom van veel culturele elementen van West-Europa, terwijl het Oosters christendom zou hebben vastgehouden aan de oorspronkelijke elementen van het christendom dat is ontstaan binnen een beschaving van het Nabije Oosten waartoe de Oosterse christenen behoorden. Zo heeft het Westen het christendom aangepast aan zijn eigen cultuur en daarom mag men volgens Bagby niet spreken van een Christelijke beschaving (Bagby 1958: 176). Overigens maakt dit, volgens hem, niet het humanisme tot het basiskenmerk van het Westen. Integendeel, Bagby is gekant tegen het gebruik van de termen “*Western*” of “*European civilization*”, omdat deze termen volgens hem door humanisten als tegenwicht tegen de term “*Christian civilization*” is gebruikt. Hiermee zouden humanisten zich hebben willen wapenen tegen de invloed van de beschaving van het Nabije Oosten op die van West-Europa. Door uit elementen van de ‘*Classic civilization*’ te putten zouden humanisten zo een tegenwicht hebben willen werpen tegen de invloed uit het Oosten, inclusief het christendom. Bagby impliceert dat de termen “*Western*” en “*European civilization*” door humanisten zouden zijn ‘uitgevonden’⁴³ (Bagby 1958: 174-177). Mijns inziens heeft Bagby hier een zwak punt. Hij heeft net uitgelegd dat het Westers christendom zodanig vermengd is geraakt met Westerse cultuur⁴⁴ dat christendom en Westerse beschaving niet mogen worden beschouwd als hetzelfde. Vervolgens beweert hij dat humanisten de Renaissance beginnen vanwege de invloed van het Oosten op het Westen. Het schisma tussen de Oosterse en Westerse christenen vond vijfhonderd jaar eerder plaats dan de Renaissance; toen humanisten volgens Bagby rebelleerden tegen het christendom omdat het te Oosters zou zijn, was het dus al vijfhonderd jaar te laat. Bagby’s uitleg kan slechts standhouden als hij niet wijst op het schisma tussen Oosterse en Westerse christenen, maar op de Reformatie die scheiding bracht tussen katholieken en protestanten.

De reden dat Bagby zo ageert tegen het claimen van de Westerse beschaving door christenen en humanisten verklaart hij als volgt: “*it would certainly be correct to say that Western-European civilization had been more or less profoundly influenced by both the Near Eastern and the Classical civilizations, but it would not be correct to see it as a prolongation of one or the other, or for that matter as simply a synthesis of the two traditions. It contains basic ideas and values and basic institutions of its own*” (Bagby 1958: 177).⁴⁵ Misschien dat het in de tijd dat Bagby dit schreef nodig was om dit zo te stellen, maar ik betwijfel of vandaag de dag er veel mensen te vinden zijn die het niet met Bagby’s stellingname eens zouden zijn. Daarom lijkt me deze bewering ook overbodig. Niettemin toont het aan hoeveel moeite het een cultuurhistoricus kost om een belangrijke, zo niet de belangrijkste, beschaving goed aan te duiden. Daarmee moet duidelijk zijn gemaakt dat ofwel de objectieve kenmerken die de ene van de andere

---

⁴³ De term “*invented*” komen we bij Bagby meer tegen. Zo wordt niet alleen het alfabet uitgevonden, maar ook het monotheïsme en zelfs de Islam.

⁴⁴ Hij noemt zelfs dat het Westers christendom “*has now taken on a secular and rationalist cast in accordance with the character of the present age*” (Bagby 1958: 175).

⁴⁵ Het is frappant dat Bagby na zijn ageren tegen het gebruik van “Christelijke beschaving”, “Westerse beschaving” en “Europese beschaving” evenals Huntington doorgaat met zijn gebruik van de termen “Westers” en “Europees” (Bagby 1958: 177, Huntington 1996a: 46, 47).

beschaving onderscheiden niet duidelijk zichtbaar of meetbaar zijn, of dat deze kenmerken subjectief van aard zijn. Aangezien Bagby als onderscheidende elementen de overeenkomsten in (on)bepaalde⁴⁶ basisideeën en –waarden gebruikt moeten we concluderen dat hij beschavingen van elkaar onderscheidt op basis van subjectieve normen. Dat blijkt ook bij Toynbee het geval te zijn, die door Bagby wordt bekritiseerd, omdat “*Toynbee’s list (...) is a peculiar jumble of incompatible and incomparable entities*” (Bagby 1958: 177). Sterker nog, Toynbee zou hebben toegegeven dat zijn classificering van beschavingen is gebaseerd op de waarde die dit zou hebben voor zijn ‘*A Study of History*’ (Bagby 1958: 178). Met andere woorden: Bagby bekritiseert Toynbee voor het subjectief onderscheid maken tussen beschavingen, maar doet dit zelf eveneens. Huntington baseert zich onder andere op Bagby en Toynbee. Hieruit volgt dat Huntington zich eveneens baseert op subjectiviteit bij het erkennen van beschavingen. Sterker nog, in hoofdstuk twee hebben we gezien dat Huntington evenals Toynbee toegeeft dat het erkennen van de Latijnsamerikaanse beschaving is gebaseerd op het nut hiervan voor het verdere verloop van zijn studie..

4.1.4 Conclusie

Hoe moet nu op de eerste stelling van Huntington geantwoord worden? Bestaan beschavingen? Deze vraag is niet zo makkelijk te beantwoorden. Om deze vraag positief te beantwoorden zou men allereerst de meervoudige definitie van het begrip ‘beschaving’ moeten hanteren. Binnen de geschiedwetenschap bestaat een onderzoeksgebied waar de meervoudige betekenis van het begrip ‘beschaving’ het uitgangspunt is: de cultuurhistorie. Men mag daarom verwachten dat cultuurhistorici de vraag of beschavingen bestaan positief zullen beantwoorden en dat is ook zo. De vraag die dan opdoemt is of cultuurhistorici dezelfde definitie van beschaving hanteren als Huntington. Het bleek dat zij het onderling al niet geheel eens kunnen worden over de definitie van beschaving in de meervoudige betekenis. Cultuurhistorici bleken wel met elkaar gemeen te hebben dat ze beschavingen als geavanceerde culturen zien, waarbij bepaalde kenmerken eveneens door Huntington worden genoemd.

Ook over de elementen waarmee de ene van de andere beschaving kan worden onderscheiden bestaat onenigheid. Huntingtons bewering dat religie het belangrijkste onderscheidende element is, blijkt niet te kloppen. Zijn indeling van beschavingen roept vragen op waarom hij sommige beschavingen onderscheidt op basis van wereldreligies, sommige op basis van stromingen binnen wereldreligies en sommige op basis van etniciteit. Dit doet sterk denken aan een ad hoc benadering, zoals Huntington toegeeft bij de Latijnsamerikaanse beschaving.

Tot slot bleek ook dat Huntington tamelijk alleen staat wat betreft de erkenning van het bestaan van bepaalde beschavingen. De erkenning van zijn zeven (of negen) beschavingen wordt niet gedeeld door de cultuurhistorici op wie Huntington zegt dat hij zijn indeling baseert. Vooral op zijn definitie van het Westen blijkt veel kritiek te bestaan: de ene criticus vindt dat het Westen verder onderverdeeld moet worden, terwijl de andere criticus het liefst een bredere definitie van het Westen hanteert. Huntington staat dus behoorlijk alleen. Hij heeft zijn critici er niet van kunnen overtuigen dat zijn zeven beschavingen reëel

---

⁴⁶ Letterlijk: “*a set*” (Bagby 1958: 165). Met andere woorden: het is niet duidelijk welke “*set*”.

en belangrijk zijn en zijn stelling kan het best als gefalsificeerd beschouwd worden. Sterker nog, door zijn manier van argumenteren kan Lubbers terecht het volgende beweren: “*The globalization by and of technology, economy and politics was understood as ‘Americanization’. Even the article ‘the West[:] unique, no[t] universal[?]’ from Samuel P. Huntington (as published in Foreign Affairs) is in a way an example of American dominance, the way, he defines as an American the essence of western culture. He prefers not to include the consumerism and the American dominance in the (entertainment) industry but for the outside world, this is of course part of the American culture, America as a money-driven society is a reality, relevant for the world*” (Lubbers 1997).

4.2 EEN NIEUW PATROON VAN CONFLICTEN?

Stel nou toch dat Huntingtons beschavingen bestaan. Is er dan sprake van een botsing tussen beschavingen? Met die vraag houdt deze paragraaf zich bezig. Eerst wordt theoretische kritiek gegeven en daarna zal empirisch de stelling worden getoetst die Huntington ons voorlegt: dat na de Koude Oorlog een nieuw patroon van conflicten te onderkennen zal zijn, gebaseerd op beschavingen in plaats van ideologieën of nationaliteiten.

4.2.1 Theoretische kritiek

Mahbubani is van mening dat de botsing tussen beschavingen niet een vraag, maar een feit is. Daarom vindt hij die vraag ook niet interessant. Het is belangrijker om te weten waarom andere beschavingen juist in deze tijd een uitdaging voor het Westen zijn geworden. Mahbubani gelooft dat dit komt door het verval van het Westen van binnenuit: de normen, waarden en instituties waar het Westen eeuwenlang geloof aan hechtte worden niet meer nageleefd. Een gezond economisch beleid lijkt niet meer voor te komen, er is geen leiderschap en er wordt een extreem geloof gehecht aan individuele vrijheid (Mahbubani 1993: 10, 12). Het blijkt dat Mahbubani dezelfde waarschuwingen presenteert als Huntington dat (later) in zijn boek deed; hij is het dan ook met Huntington eens dat er botsingen tussen beschavingen zouden bestaan (verg. Religion in Politics).

Positief contact tussen beschavingen

Huntington spreekt voornamelijk over botsingen tussen beschavingen, maar nauwelijks over eventuele positieve relaties tussen beschavingen; hij verwacht botsingen tussen beschavingen. Dat is niet verwonderlijk, want het is een logisch gevolg van zijn zienswijze dat verschillen leiden tot conflicten (zie hoofdstuk twee). Hieronder volgen argumenten van Ajami en van Sato. Beiden hanteren het argument dat er niet alleen maar negatieve relaties tussen beschavingen hebben bestaan, maar dat positieve relaties eveneens mogelijk zijn.

Ajami wijst op het feit dat er al eeuwenlang tussen beschavingen uitgebreide contacten bestaan: er bestaat interactie en acculturatie tussen beschavingen (Ajami 1993: 2). Hij is niet de enige die wijst op de positieve contacten tussen beschavingen: “*The serious fault with Huntington's analysis lies, first of all, in his neglect*

of the fact that different civilizations can not only come in contact and clash against each other, but also do learn from each other thereby succeeding in revitalizing themselves” (Sato 1997).

Waar hangt contact vanaf?

Dat er botsingen tussen beschavingen bestaan wordt door Sato niet ontkend, maar hij laat ook zien dat er positief contact kan bestaan en heeft bestaan. Sato is van mening dat de aard van het contact tussen beschavingen onder andere afhangt van het ontwikkelingsniveau van beschavingen. Hij onderscheidt drie niveaus: een beginstadium in de ontwikkeling van een beschaving, een soort middenstadium en een “*matured Classic Civilization*”. Helaas legt Sato niet uit wat deze ontwikkeling inhoudt en of ze bijvoorbeeld materiëel of cultureel van aard is. Niettemin is zijn gedachtegang leerzaam voor het analyseren van Huntingtons stelling. Theoretisch gezien kan er sprake zijn van zes verschillende relaties als er drie niveaus van beschavingen bestaan⁴⁷, maar Sato spreekt slechts over de drie typen *encounters*⁴⁸, namelijk alleen over contact van een ‘*matured Classic Civilization*’ met andere beschavingen op verschillende niveaus van ontwikkeling.

Als een ‘*matured Classic Civilization*’ in contact komt met een beschaving die zich nog slechts in de beginfase van haar ontwikkeling bevindt kunnen er zich, aldus Sato twee situaties voordoen. “*What happens when they come in contact with a matured Classic Civilization is that they will either be fully absorbed, or be wiped out, by the civilization with an overwhelming superiority. In either case, a rapid process of extinction is the rule*” (Sato 1997). Met andere woorden: in zulk een geval zal er sprake zijn van een situatie die zich min of meer voordeed in de tweede fase van de geschiedenis volgens Huntington toen het Westen andere beschavingen domineerde. Dat impliceert dat de niet-Westerse beschavingen in de periode 1500-1990 niet zo ontwikkeld waren in vergelijking met het Westen. Deze stelling kan alleen standhouden als men (industriële en sociale) modernisering als norm voor ontwikkeling ziet. Daarover zal in hoofdstuk zes verder worden gesproken.

“In contrast to this, the second type is the encounters between matured Classic Civilization and other cultures which had already reached a considerable level of development of its own. While the former remain unchanged, the latter not infrequently get stimuli from the former and launch a spectacular process of change. Especially when such encounters are not accompanied by military conquest, that is, when the intensity of the encounter remains relatively low, it is quite likely to spur the advent of a new civilization quite different from the former” (Sato 1997). Sato noemt daarop als voorbeeld de Japanse beschaving die veel elementen van de Chinese beschaving heeft overgenomen en daardoor zelf tot bloei zou zijn gekomen. Een ander voorbeeld dat hij noemt betreft het Westen. “The very Renaissance which built the initial stage

---

⁴⁷ Namelijk contact tussen een beschaving die zich in de beginfase van haar ontwikkeling bevindt en een beschaving die redelijk ontwikkeld is, tussen twee beschavingen die zich beiden in de beginfase van hun ontwikkeling bevinden, tussen twee beschavingen met beide een redelijke mate van ontwikkeling, tussen twee beschavingen die beide ‘*matured Classic*’ te noemen zijn, tussen een beschaving die zich in de beginfase bevindt en een ‘*matured Classic Civilization*’ en tussen een beschaving met een redelijk niveau van ontwikkeling en een ‘*matured Classic Civilization*’. Sato behandelt alleen de laatste drie mogelijke *encounters*.

⁴⁸ Een ‘*encounter*’ is een term die Huntington aanhaalt als zijnde gebruikt door cultuurhistorici wanneer zij spreken over contact tussen beschavingen. Dit was reeds vermeld in hoofdstuk twee.

*of the modern Western civilization would not have been born if it were not for the West's contact with the Islamic civilization” (Sato 1997). Het is ironisch dat Sato hier de Renaissance ziet als het resultaat van contact met de Islam, die door Huntington wordt gezien als vijand van hetzelfde Westen. Dit lijkt mij een slecht gekozen voorbeeld. Ten eerste wordt algemeen de val van Constantinopel als ontbrandingspunt van de Renaissance gezien. Toegegeven, deze val werd direct veroorzaakt door de (Islamitische) Ottomanen, maar de val van Constantinopel betekende een botsing tussen de Islamitische en Byzantijnse beschaving; niet tussen Islam en het Westen. Ten tweede gebruikt Sato straks de *clash* tussen Islam en Westen als voorbeeld van een botsing tussen twee ‘*matured Classic Civilizations*’. Wil men beide voorbeelden blijven gebruiken dan zou binnen korte tijd het Westen een ‘*matured Classic Civilization*’ zijn geworden onder invloed van contact met de Islam om vervolgens op dat nieuwe niveau van ontwikkeling in botsing te komen met diezelfde Islamitische beschaving. Dit lijkt me wat onwaarschijnlijk.*

*“The third type is the contact between matured Classic Civilizations themselves, which ordinarily resulted either in a deadly confrontation, or a mutual repulse” (Sato 1997). Zoals gezegd gebruikt hij dan, onder andere, het voorbeeld van de strijd tussen Westen en Islam. “The most typical example of the former is found in the encounter between the Islamic civilization during the era of the Ottoman Empire and the Western Christian civilization rallying around Catholicism, while that of the latter in the relationships between the post-Sung Chinese civilization and the Indian civilization, and the encounters between the Western civilization and China during the Ming and Qing dynasties, Korea during the Yi dynasty, and Japan during the Tokugawa period. Thus, it can not be said that the encounters between different civilizations inevitably result in a head-on clash” (Sato 1997). Deze laatste zin van Sato impliceert dat hij het niet met Huntington eens is. Hij is dat ook niet, maar zijn kritiek is marginaal. Sato gaat immers net als Huntington uit van voornamelijk negatieve relaties tussen ‘volwassen’ beschavingen. Met andere woorden: volgens Sato is een *clash of civilizations* zeer goed mogelijk, maar hoeft het niet op die schaal plaats te vinden waarop Huntington ze ziet.*

Oude wijn in nieuwe zakken?

Sato is het eens met het bestaan van botsingen tussen beschavingen, maar hij heeft wel overtuigende argumenten tegen Huntingtons stelling dat botsingen tussen beschavingen een nieuwe bron van conflicten zouden zijn. *“Huntington states that, until the 19th century, the confrontation among the major powers within the sphere of the Western civilization continued to be the center piece of confrontation among the states, and then, after the end of the Cold War emerged a multipolar and multicivilizational world for the first time in the history of mankind. But, if Russia did not belong to the sphere of the Western civilization, and instead, constituted the core state of the Orthodox civilization, the major wars of the 19th century such as the Napoleonic Wars and the Crimean War were by definition wars which included among the b[e]lligerents some of the major powers identified with different Classic Civilizations. Also, it must be noted that Germany has become a full member of the Western civilization only after World War II, if we are to use Huntington's membership criteria of being fundamentally a democracy with an effectively functioning power control mechanism. Needless to say, Japan, which does not belong to the Western civilization, was a principal participant in World War II. This simply points to the fact that a situation where major powers confronted each other against different civilizational backgrounds has never been purely a post-Cold War phenomenon. Besides, as already pointed out, the intercivilizational confrontation*

manifested itself in the most violent form when the modern industrial civilization, which developed first in the West, came in direct contact with the pre-modern Classic Civilizations” (Sato 1997). Inderdaad, zoals zodadelijk zal blijken uit de resultaten van een empirisch onderzoek van Van Esch, blijkt dat botsingen tussen beschavingen relatief frequent voorkwamen in een periode die Huntington aanduidt als die van Westerse dominantie. Dat is ook logisch, aangezien de Europese expansie ten koste ging van niet-Westerse samenlevingen. Dus juist tijdens het imperialisme zouden we botsingen tussen beschavingen moeten verwachten. Dat is nu precies het resultaat van het in 4.2.2 te bespreken onderzoek van Van Esch.

In dit opzicht is het zeer interessant om te zien hoe J.J.G. Jansen de theorie van Huntington gebruikt om zijn eigen visie op de al eeuwenlange strijd tussen het Westen en de Islam te beschrijven. In feite heeft Jansen geen kritiek op Huntington, maar vergroot hij eenvoudigweg de horizon van de *Clash of Civilizations*. Jansen ziet de Tweede Wereldoorlog en de Koude Oorlog als botsingen tussen het Westen en andere beschavingen, respectievelijk met het nazisme en met het communisme. Het is opmerkelijk dat Jansen beschaving impliciet definieert als ideologie. Daarmee verwerpt hij dus Huntingtons visie op de wereldgeschiedenis als zou er een periode zijn geweest (1917-1990) waarin verschillen in ideologie overheersten als patroon van conflicten en dat pas na 1990 er een periode is aangebroken waarin beschavingskenmerken overheersen als patroon. Jansen concentreert zich op één aspect van de *Clash of Civilizations*: de strijd tussen Islam en het Westen. Hij vraagt zich af of er gevaar dreigt voor het Westen en hoe dit gevaar kan worden afgewend. De vorige twee door Jansen geïdentificeerde botsingen van het Westen met het nazisme en met het communisme, werden uitgevochten op het lievelingsterrein van de vijand van het Westen. Het nazisme werd in een oorlog en het communisme werd economisch verslagen. Hoe kan de Islam worden verslagen? Het lijkt uitgesloten dat dit op het terrein van de religie kan. Niet dat er voor het Westen acuut gevaar bestaat. Jansen is van mening dat het Westen vele malen sterker is dan de Islam en vindt bovendien dat Islamitische samenlevingen meer en meer op het Westen gaan lijken. Tot slot woedt er een bloedige strijd op het terrein van de godsdienst binnen de Islam. Dit alles maakt dat er in de 21^e eeuw of een verdergaande verwestelijking of een oplopende spanning binnen Islamitische samenlevingen plaats gaat vinden. In beide gevallen is, aldus Jansen, Huntingtons theorie nuttig (Jansen 1997: 392-396).

Conclusie

Onze conclusies luiden dat Huntington zich (te) veel concentreert op de negatieve aspecten van contacten tussen beschavingen, maar dat zijn visie niet onjuist hoeft te zijn. We blijven echter met de vraag zitten waarom, als zich na 1990 botsingen tussen beschavingen voordoen, deze zich ook niet voor 1990 zouden hebben voorgedaan. Huntington lijkt daar antwoord op te geven door te wijzen op twee voorgaande perioden in de wereldgeschiedenis: zijn fase van Westerse dominantie (1500-1990) en zijn fase van het sporadische contact tussen beschavingen (voor 1500). Botsingen deden zich volgens Huntington wel voor in deze laatstgenoemde fase, zij het dan dat ze niet zo heftig waren, maar in de fase van Westerse dominantie waren verschillen tussen beschavingen ondergeschikt aan andere verschillen (ideologie, nationaliteit, dynastie en godsdienst). Dat antwoord bevredigt echter niet. Ten eerste zijn de verschillen die Huntington noemt door Van der Staay terecht bestempeld als onderdelen van cultuur (Van der Staay 1997: 373). Dat zou betekenen dat conflicten in de fase van Westerse dominantie eveneens gekenmerkt werden door verschillen tussen cultuur. Met andere woorden: door een *clash of civilizations*. Ten tweede verwijst

Huntington zelf een aantal malen naar het de invloed van verschillen tussen beschavingen op het buitenlands beleid in de tijd voor 1990. Zo gebruikt hij het voorbeeld dat West-Europa aan het eind van de Tweede Wereldoorlog op beschavingsgronden partij koos voor de VS. Daarnaast toont een kaart in zijn boek de beschavingsgrenzen in 1920 en laat ook zien dat er toen al verschillende beschavingen bestonden. Dus: als beschavingen bestaan en ze botsen, dan hebben beschavingen in het verleden ook al gebotst. Huntington als cultuurhistoricus zou dit moeten weten en had zijn boek ook over de geschiedenis van de afgelopen millennia moeten schrijven. Als hij zichzelf had beschouwd als cultuurhistoricus.

4.2.2 Empirische kritiek

Femke van Esch heeft in een onderzoek Huntingtons theorie proberen te toetsen aan empirische gegevens die gebaseerd waren op het *Correlates of War Project*. De beschrijving van haar onderzoek, alsmede de kritiek die er op te leveren is, is terug te vinden in bijlage 5. Helaas moest worden geconstateerd dat Huntingtons theorie zich niet makkelijk laat operationaliseren. In eerste instantie kon nog gedacht worden dat het lag aan de onderzoeksopzet door Van Esch, maar een klein onderzoek dat ikzelf heb uitgevoerd kwam tot dezelfde conclusie (zie bijlagen 6-8). Net als bij het onderzoek van Van Esch kunnen we stellen dat ook mijn onderzoek aantoont dat Huntington blijkbaar zo vaag is dat zijn stellingen niet toetsbaar zijn voor sterfelijke wezens die gebruik moeten maken van de gegevens van het COW project. Had Huntington niet een theorie voor ogen die eenvoudig moest kunnen beschrijven wat we in de wereld van vandaag de dag kunnen zien: “*Viewing the world in terms of seven or eight civilizations avoids many of (...) difficulties. It does not sacrifice reality to parsimony (...) yet it also does not sacrifice parsimony to reality*” (Huntington 1996a: 36)? Hij zou realiteit niet aan eenvoud opofferen en eenvoud niet opofferen aan het realiteitsgehalte. Mijns inziens is hij in het eerste niet geslaagd en we moeten dan ook vooral het gehalte aan realiteit bij Huntington missen. Zijn theorie lijkt eenvoudigweg niet te analyseren. Aan de andere kant is de eenvoud van de *Clash of Civilizations* ver te zoeken, getuige de vele verkeerde uitleggingen ervan en het feit dat Huntington zichzelf meerde malen tegenspreekt (zie hoofdstuk twee, drie en de eerste helft van dit hoofdstuk).

4.3 CONCLUSIE

Het is moeilijk gebleken om empirische kritiek te geven op Huntington. Ook Shulman erkent dit door te stellen dat het niet duidelijk is hoe de *Clash of Civilizations* gefalsificeerd kan worden (Shulman 1998: 306). De waarde van het betoog van Van Esch en van mijn kleine onderzoek is vooral gelegen in de discussie die het oproept over zowel het brede en vage karakter van Huntingtons theorie als over de beperkingen van het *Correlates of War project*. Van Esch en ikzelf zijn gedwongen om met staten te werken, die we vervolgens in moesten delen bij beschavingen. Die indeling geschiedde bij mij op basis van Huntingtons kaart van de wereld in 1990 (zie het titelblad). Het probleem met het weergeven van cultuur (en dus van beschavingen) op een kaart is dat cultuur niet plaatsgebonden, maar ‘mens-gebonden’ is. Dat is moeilijk weer te geven op een kaart. Bovendien heeft Huntington veelal landsgrenzen aangehouden. Dat zegt al weer dat Huntington eenvoudigweg gelooft in het realisme, aangevuld met een sausje cultuur.

Een nieuw patroon van conflicten na 1990?

De vraag of de botsing van beschavingen de bron van een nieuw patroon van conflicten na 1990 is kan dus niet empirisch worden beantwoord. Deze vraag is wel theoretisch te beantwoorden en dan moet een ontkennend antwoord worden gegeven. Botsingen tussen beschavingen zijn al zo oud als er beschavingen bestaan; net als oorlog: dat is ook al zo oud als de mensheid. Er is geen enkele reden om te denken dat er nu, na 1990, plotseling wel een botsing der beschavingen zou zijn en vroeger niet of nauwelijks.

Bestaan beschavingen?

In paragraaf 4.1 werd duidelijk dat, mits men gelooft in de meervoudige definitie van beschavingen, er zoiets als beschavingen lijken te bestaan, maar dat er over de definities van die entiteiten geen overeenkomst bestaat onder cultuurhistorici. Bovendien blijkt dat Huntington alleen staat in zijn erkenning van het bestaan van 7 of 9 beschavingen.

Is Huntington een cultuurhistoricus?

Ik ga er niet vanuit dat Huntington een cultuurhistoricus is. In feite bestaat er namelijk maar één overeenkomst tussen Huntington en de cultuurhistorici en dat is dat zij beiden geloof hechten aan de meervoudige definitie van het begrip 'beschaving'. Ik sta daarin niet alleen. Den Boer is de meest felle criticus van Huntington, die hem er van beticht dat hij in zijn boek niet doet aan "cultuurgeschiedenis of cultuurfilosofie, maar politicologie op zijn smalst, een product van de positivistische gammacultuur die karakteristiek is voor de generaties van de tweede helft van de twintigste eeuw" (Den Boer 1997: 391). Den Boer heeft gelijk dat Huntington geen cultuurhistoricus is, zij het dan dat hij niet zo fel hoeft uit te halen naar de gammawetenschappen. Eventjes lijkt hij dan op een Huxley-achtige Alfa die de Gamma's streng hun plaats wijst.

Volgens Den Boer schrijven Toynbee en Spengler heel wat beter. Beter lijkt mij niet het juiste woord, aangezien vooral Toynbee nog meer dan Huntington van de hak op de tak springt. Wel is het mijns inziens nooit Huntingtons bedoeling geweest een werk zoals Toynbee's 'A Study of History' te schrijven, maar een algemeen politicologisch en ook zeker een puur politiek artikel. Huntington is geen historicus; Den Boer kan gerust zijn. Huntington lijkt een politicoloog: dat proberen we te achterhalen in het volgende hoofdstuk.

5. HUNTINGTON ALS POLITICOLOOG

“This book is not intended to be a work of social science”

(Huntington 1996a: 13)

Ondanks de opmerking die Huntington hierboven maakt zal in dit hoofdstuk geanalyseerd worden of Huntington een sociaal wetenschapper is en in het bijzonder of Huntington een politicoloog is. We doen dit, evenals in de voorgaande hoofdstukken, door te pogen zijn stellingen te analyseren.

De belangrijkste stelling is uiteraard dat de *clash of civilizations* het patroon van de huidige en toekomstige conflicten tussen staten beschrijft.⁴⁹ Hieruit volgen twee ogenschijnlijk toetsbare stellingen. In de eerste plaats dat succesvolle samenwerking tussen staten meer kans binnen één beschaving heeft dan tussen staten die tot verschillende beschavingen behoren. Ten tweede dat conflicten tussen groepen van verschillende beschavingen frequenter zullen voorkomen, langer zullen aanhouden en gewelddadiger zullen zijn dan conflicten binnen dezelfde beschaving. Deze laatste stelling is echter al in het vorige hoofdstuk geanalyseerd door onderzoek te doen met behulp van gegevens van de *Militarized Interstate Disputes*. Geconcludeerd moest worden dat het moeilijk is deze stelling van Huntington te analyseren vanwege de vage theoretische basis van de *clash of civilizations* en het tekort aan gegevens.

Het andere gevolg van Huntingtons belangrijkste stelling, dat succesvolle samenwerking tussen staten meer kans binnen één beschaving zou hebben, is minstens even moeilijk te analyseren. Daarom zullen we ons binnen het politicologisch kader van de kritiek op Huntingtons theorie beperken tot de redenen die hij noemt waarom beschavingen met elkaar in conflict zullen komen.⁵⁰

In hoofdstuk twee werd uitleg gegeven aan deze twee redenen: het toenemen van verschillen tussen beschavingen en het afbrokkelen van de huidige machtsbalans tussen beschavingen. Zoals uitgelegd, worden volgens Huntington de redenen voor de botsing van beschavingen veroorzaakt door vier processen die van invloed zijn op (niet-Westerse) beschavingen: mondialisering, regionalisering, verwestelijking en modernisering. In de te volgen paragrafen wordt kritiek gegeven op deze zienswijze.

Huntingtons stellingen als politicoloog:

- Het toenemen van verschillen tussen beschavingen is een directe reden voor de vergroting van de kans op conflicten tussen verschillende beschavingen.
- Het verstoren van de huidige machtsbalans tussen beschavingen is een directe reden voor de vergroting van de kans op conflicten tussen verschillende beschavingen.

---

⁴⁹ In het vorige hoofdstuk hebben we moeten concluderen dat dit patroon niet nieuw hoeft te zijn.

⁵⁰ We zullen echter zien dat binnen één van deze redenen een proces door Huntington wordt beschreven (regionalisering) waarbinnen we wel uitspraken kunnen doen over zijn stelling dat succesvolle samenwerking tussen staten die tot dezelfde beschaving behoren waarschijnlijker is dan tussen staten die tot verschillende beschavingen behoren.

5.1 LEIDEN VERSCHILLEN TUSSEN BESCHAVINGEN TOT CONFLICTEN?

Huntington beweert dat (culturele) verschillen tussen (groepen van) mensen leiden tot conflicten. Dat zou komen omdat culturele verschillen fundamentele verschillen zouden zijn in de zin dat ze niet overbrugd kunnen worden. Deze verschillen zouden vergroot worden door de processen mondialisering en verwestelijking. In deze paragraaf zullen we Huntingtons stellingen analyseren en proberen te analyseren.

5.1.1 Leiden culturele verschillen tot conflicten?

Avruch en Black zijn met Huntington van mening dat culturele verschillen kunnen leiden tot conflicten, bijvoorbeeld vanwege storingen in de communicatie (relatief eenvoudig op te lossen). *“If two parties, speaking different languages (cultures), think they are both vying for the same pie, but it turns out that one is really after the bottle of lye, then the dispute was about their noncomprehension, and a simple translation ought to solve the problem in a positive-sum (win-win) manner”* (Avruch & Black 1994: 138). Het kan echter ook zijn dat cultuur in het conflict van diepere betekenis is en daardoor de oplossing of preventie van het conflict bemoeilijkt. *“But, if it turns out that both parties really do want the same pie (and each wants all of it), then translation only serves to clarify what the conflict is about (an important step, to be sure); but it does not represent its solution. The conflict is about control of valued resources; it is about the pie. Here we have encapsulated the core of the ‘realist’ position in international relations and much of the ‘materialist’ position in the other social sciences. But the conflict also is very much about why certain resources – things like pies – are valued, about how one ought to fight over them (and how to fight to win), about how fights end, and about the costs, bearable and unbearable, involved. And these parts of the conflict, always present, are culturally constituted; they comprise ethnotheory”* (Avruch & Black 1994: 138). Avruch & Black geloven niet dat interculturele conflicten begrepen worden door gebruik te maken van aannames over de aard van conflicten waarbij geen rekening wordt gehouden met verschillen in cultuur (zoals bij het realisme). Elke cultuur kan volgens Avruch & Black verschillende waarden belangrijk achten en dit bepaalt niet alleen het doel dat in een conflict wordt nagestreefd, maar tevens de manier waarop een conflict wordt uitgevochten. Hiermee zijn zij het dus fundamenteel oneens met Huntington, die meent dat culturele groepen in conflicten hetzelfde doel nastreven: macht.

Binyan is een andere mening toegedaan. Culturele verschillen hoeven niet te leiden tot conflicten. Integendeel, volgens Binyan zouden staten meer en meer streven een mix van beschavingen te bewerkstelligen. *“For most countries the task is not to demarcate civilizations but to mix and meld them”* (Binyan 1993: 19). Dit is zeker waar in Huntingtons eigen Verenigde Staten, dat heeft bewezen dat multiculturalisme en vrede samen kunnen gaan. Binyan ziet evenals Huntington meer en meer conflicten tussen staten die tot verschillende beschavingen behoren, maar hij verklaart dit door deze conflicten als een strijd tussen grootmachten te zien: *“conflicts of economic and political interests are becoming more and more common among the major nations of the world, and more and more tense. Neither civilization nor culture has become the ‘fundamental source of conflict in this new world. The new world is beginning to*

resemble the one in which I grew up in the 1930s” (Binyan 1993: 19). Niet culturele verschillen, maar alleen de strijd om de macht leidt tot conflicten. Met Binyan komen we weer terug bij het realisme.

Conclusie

Leiden culturele verschillen nu altijd tot conflicten of niet? Volgens Binyan en Avruch & Black niet. De eerste gelooft niet dat er zoiets als echte culturele conflicten bestaan, maar dat conflicten worden veroorzaakt door de strijd om de macht. De laatsten geloven wel in culturele conflicten, maar juist niet dat alle culturele conflicten een strijd om de macht zijn. Huntington meent dat culturele verschillen altijd tot conflicten zouden leiden en altijd een strijd om de macht zijn. Volgens Binyan zou Huntington blind zijn voor de werkelijke oorzaak van conflicten. Volgens Avruch & Black zou Huntington blind zijn voor de werkelijke invloed van culturele verschillen op conflicten. Hoe komt Huntington dan toch tot zijn mening? Omdat hij ervan overtuigd is dat culturele verschillen onoverbrugbaar⁵¹ zijn. Op die stelling zullen we hieronder ingaan.

5.1.2 Zijn culturele verschillen onoverbrugbaar?

In tegenstelling tot Huntington bestaan er volgens Fouad Ajami geen wezenlijk culturele verschillen. Kijkend naar puur objectieve kenmerken van Kroaten en Serviërs, bijvoorbeeld, zien we praktisch geen verschillen. Dat Kroaten zich identificeren als behorend tot de Westerse beschaving en hun evenbeeld de Serviërs zichzelf meer verbonden voelen met de Orthodoxe beschaving zou slechts het resultaat zijn van het werk van Milosevic en Tudjman (Ajami 1993: 7). Ajami meent dus dat er geen wezenlijke verschillen tussen culturen bestaan; niet in de zin dat deze verschillen groot genoeg zouden zijn om conflicten te veroorzaken. Huntington neemt volgens Ajami de propaganda van bepaalde leiders te serieus. Ajami draait Huntingtons stelling, dat culturele verschillen leiden tot conflicten, om. Volgens hem leiden conflicten tot het propageren van culturele verschillen (zie ook Rubenstein & Crocker: 119).

Perceptie

Fouad Ajami kan waarschijnlijk terecht wijzen op het feit dat er geen fundamentele verschillen tussen culturen bestaan. Het gaat niet, zo meen ik, om aanwijsbare objectieve verschillen tussen sociale verbanden, maar om de vermeende verschillen. Eén van de oudste lessen in de politiek is dat het beeld van iets of iemand belangrijker is dan hoe iets of iemand in werkelijkheid is (Machiavelli 1988: 63, 64). Als Kroaten en Serviërs beiden de perceptie hebben dat zij verschillend zijn baseren zij zich op een subjectief beeld. We moeten dan de gedachte dat er fundamentele culturele verschillen zijn vervangen door de gedachte dat er *vermeende* fundamentele culturele verschillen zijn tussen mensen. Dezelfde conclusie volgt uit Huntingtons eigen redenering. Stel dat Huntington gelijk zou hebben met zijn stellingen dat culturele verschillen leiden tot conflicten en dat dit komt omdat culturele verschillen fundamenteel, onoverbrugbaar lijken te zijn. Dan is de vraag of hij gelijk zou hebben in zijn stelling dat mondialisering en verwestelijking de culturele verschillen zou vergroten. We zien hier dat Huntington zichzelf tegenspreekt. Als culturele verschillen inderdaad zo fundamenteel zijn dat er een onoverbrugbare kloof tussen culturen zou bestaan,

---

⁵¹ Huntington gebruikt de term ‘*fundamental*’, maar bedoelt hiermee ‘onoverbrugbaar’, ‘onveranderlijk’, ‘aangeboren’.

dan is het logisch om aan te nemen dat deze verschillen verkleind noch vergroot kunnen worden. Toch zouden volgens Huntington culturele verschillen vergroot worden door de processen mondialisering en verwestelijking. Als culturele verschillen groter kunnen worden, dan is het eveneens logisch om aan te nemen dat deze verschillen kleiner kunnen worden. Met andere woorden: dat de verschillen overbrugd kunnen worden. Als we een inherente logica van de *Clash of Civilizations* willen behouden, zal een keuze moeten worden gemaakt. Ofwel zijn culturele verschillen niet ‘*fundamental*’ te noemen, ofwel kunnen culturele verschillen niet veranderen.

Conclusie

Dit is een belangrijk punt. Culturele verschillen zijn ofwel objectief of subjectief. Alleen als culturele verschillen objectief zijn bestaat de mogelijkheid dat ze onoverbrugbaar, onveranderlijk en aangeboren zijn. Maar als culturele verschillen subjectief zijn bestaat de mogelijkheid dat ze wel te overbruggen zijn, dat deze verschillen kunnen af- of toenemen en dat ze aangeleerd zijn. Volgens Huntington zijn culturele verschillen onoverbrugbaar, onveranderlijk en aangeboren, maar is er tevens sprake van een *beschavingsbewustzijn*. Hij volgt dezelfde redenering als de vroegere Marxisten over klassenbewustzijn: er kunnen grote fundamentele verschillen tussen mensen bestaan zonder dat mensen zich daar bewust van zijn. We zullen er daarom van uitgaan dat Huntington spreekt over *vermeende* culturele verschillen die soms fundamenteel *lijken*. Hiermee wordt de mogelijkheid opengelaten voor vergroting en verkleining van deze vermeende culturele verschillen. Alleen dan heeft het zin om de processen van mondialisering en verwestelijking in zijn model te betrekken.

Het is voor een goede analyse nodig om het onderscheid aan te geven tussen beschavingsbewustzijn en beschavingsidentiteit. Het laatste duidt op de beschaving waartoe iemand behoort, terwijl het eerste duidt op het bewustzijn van de beschaving waartoe men behoort. Als dus door de critici van Huntington gesproken wordt over het versterken van de beschavingsidentiteit of het toenemen van culturele verschillen, bedoelt men het versterken van het beschavingsbewustzijn.

5.1.3 Leidt mondialisering tot een toename van het beschavingsbewustzijn?

We proberen in deze paragraaf te analyseren of het mondialiseringsproces een versterking van het beschavingsbewustzijn tot gevolg heeft. We zullen niet ingaan op de vraag of mondialisering feitelijk bestaat.⁵²

Lubbers

Lubbers lijkt eveneens als Huntington te menen dat mondialisering tot een versterking van het beschavingsbewustzijn leidt: “*I tend to conclude that Huntington did a good job in making very clear that globalization provokes and strengthens cultural identity. Global has no roots and people want roots*” (Lubbers 1997). Lubbers meent echter dat deze effecten ook te zien zijn binnen de Westerse beschaving

---

⁵² Deze vraag heb ik proberen te beantwoorden in een ander schrijven. Mijn voorzichtige conclusie luidde dat mondialisering slechts lijkt te bestaan op financieel vlak. Voor dit onderzoek is deze conclusie echter niet van direct belang.

zelf en niet alleen in de niet-Westerse beschavingen: “*countereffects against the prime movers of this phenomenon of globalization – a borderless world because of modern economy and technology, indeed the forces of the market and of information and communication technology – are not only visible outside the western world, but also within the western world, where we see an enormous increase of non-governmental organizations, new social movements and religious revivals*” (Lubbers 1997). Lubbers’ constatering zet Huntingtons visie op mondialisering in een ander licht. De laatste zou gelijk kunnen hebben dat mondialisering leidt tot een versterking van het beschavingsbewustzijn, maar dan zou dit eveneens duidelijk moeten zijn in het Westen. Lubbers meent dat mondialisering een fragmenterend effect kent, ook op beschavingen. We zullen ditzelfde argument terugvinden in de analyse van Huntingtons stelling over de effecten van verwestelijking.

Bartley

Bartley stelt precies het tegenovergestelde van Huntington. Door mondialisering neemt het beschavingsbewustzijn af, niet, zoals Huntington meent, toe. Mondialisering op het gebied van financiële markten, het gebruik van de Engelse taal als wereldtaal en van popcultuur heeft volgens hem juist positieve effecten, in de zin dat het de wereld één maakt: “*there are powerful forces toward world integration*” (Bartley 1993: 16). Daarnaast meent Bartley dat individuele vrijheid een grote aantrekkingskracht uitoefent op elke wereldburger. Bovendien is, aldus Bartley, individuele vrijheid sterk verbonden met hét succesvolle economische systeem, het kapitalisme. Bartley gelooft dat economische vooruitgang een middenklasse creëert die meer democratie en vrijheid eist. De overheid, op haar beurt, is gedwongen om aan de eisen van de middenklasse tegemoet te komen om zo de economische ontwikkeling te blijven stimuleren. Het resultaat is een spiraal van economische voorspoed die een middenklasse voortbrengt die meer democratie verlangt van een overheid die aan deze verlangens tegemoet komt en zo meer economische voorspoed creëert. Het eindresultaat zal een wereld zijn die meer en meer democratische staten zal kennen. Democratische staten, zo is bekend, voeren onderling minder vaak oorlog in vergelijking met niet-democratische staten (Russett and Starr 1992: 190). Daarom zal, naarmate het percentage democratische staten toeneemt, oorlog minder frequent voorkomen (Bartley 1993: 16, 17).⁵³ Volgens Bartley heeft mondialisering juist positieve effecten.

Ahlers

Huntington-criticus Ahlers meent dat conflicten veroorzaakt worden door imperialisme dat de ‘mondialiseringsdwang’ versterkt. Dit zou zich manifesteren in confessionalisering en etnicering van collectieve identiteiten en in sociale conflicten. Huntington zou onterecht de schuld in de schoenen van cultuur willen schuiven. Niet verschillen in cultuur, maar het imperialisme leidt, aldus Ahlers, tot conflicten. “*Vielmehr vermischt sich im Verhältnis von Kultur und Politik beim Multikulturalismus-Syndrom eine Kulturalisierung von Politik mit einer Politisierung von Kultur. Somit wird auch das Problem der Gewalt von Huntington wesentlich an ethnischen Konflikten festgemacht: Gewalt ist kulturelle Gewalt. Die globalen Destruktionskräfte des Imperialismus spielen keine Rolle. Aber gerade sie sind es,*

---

⁵³ Bartley’s case for optimism omvat het volgende. “*The dominant flow of historical forces in the 21st century could well be this: economic development leads to demands for democracy and individual (or familial) autonomy; instant worldwide communications reduces the power of oppressive governments; the spread of democratic states diminishes the potential for conflict. The optimists of 1910, in other words, may turn out to have been merely premature*” (Bartley 1993: 17).

die jenen Globalisierungszwang verstärken, welcher sich u.a. in einer weltweiten Konfessionalisierung und Ethnisierung von kollektiven Identitäten und sozialen Konflikten manifestiert” (Ahlers 1996).

Conclusie

Leidt mondialisering tot een toename van het beschavingsbewustzijn? Volgens geen van de hierboven genoemde auteurs lijkt Huntington overtuigend te zijn geweest. Ahlers meent dat er dat cultureel bewustzijn onder invloed van mondialisering toeneemt, maar dat de oorzaak daarvan ligt in het imperialisme. Bartley meent dat er in het geheel geen sprake is van toename van het beschavingsbewustzijn, maar dat de wereld op eenheid afstevent. Lubbers meent evenals Huntington dat cultureel bewustzijn toeneemt onder invloed van mondialisering, maar gaat een stap verder: mondialisering zou zelfs tot fragmentatie van Huntingtons beschavingen leiden.

5.1.4 Leidt verwestelijking tot een toename van het beschavingsbewustzijn?

Lubbers was in de behandeling van Huntingtons these over mondialisering aangehaald met zijn argument dat mondialisering niet alleen tot een versterking van het beschavingsbewustzijn leidt, maar, meer nog, tot fragmentatie van beschavingen leidt. Dezelfde argumentatie, nu toepasselijker, heeft hij wat betreft verwestelijking. Lubbers is het niet eens met de visie van Huntington dat niet-Westerse beschavingen niet ontvankelijk zouden zijn voor Westerse waarden. Het verzet tegen verwestelijking is volgens Lubbers echter een reactie op negatieve aspecten van de Westerse levensstijl die gekenmerkt wordt door consumptisme. Huntington vergeet de typerende postindustriële elementen van de Westerse beschaving. *“Although Huntington gives a fair description of Western civilization he does not describe ‘western culture.’ Western culture is indeed composed by western civilizations⁵⁴ as well as by modern technology and economy leading to mass-consumption, a high media-content and new ways of intense communication, by ‘bits’ and in ‘real time.’ If Huntington points correctly to what he calls ‘cultural backlash’, giving more weight to its own religious, national and cultural identity, these countereffects against the forces and outcome of modern economy and technology are provoked not so much by resistance against the basic values of Western civilization, as by the reaction against western life-style”* (Lubbers 1997). In dit opzicht is het wijs dat niet-Westerse beschavingen bepaalde negatieve aspecten van de Westerse beschaving weigeren over te willen nemen. Dat kan geen enkel redelijk denkend mens hen kwalijk nemen. Binnen Lubbers’ zienswijze betekent dit dat positieve kenmerken van het Westen wel overgenomen zouden worden: positieve verwestelijking dus.

Wat is verwestelijking eigenlijk? *“It was with American Politics: The Promise of Disharmony (1981) that Huntington first displayed his interest in the question of ethnicity and national identity. Huntington maintained that there was a distinct American creed based on the Protestant ethic, natural rights, and equality. ‘[E]thnic cultural identities,’ he wrote, ‘coexist with a national identity rooted in a particular set of political ideas and institutions.’ In the United States, he maintained, ethnic groups did not claim to*

---

⁵⁴ Merk op dat Lubbers hier het woord *civilizations* gebruikt ter aanduiding van nationale culturen, zoals de Britse, Franse of Duitse cultuur. Hij beschouwt beschavingen dus als onderdeel van culturen, in tegenstelling tot Huntington, die beschavingen ziet als super-culturen.

represent a separate national identity, and ideology and nationality were fused. In his most recent book, *The Clash of Civilizations*, Huntington returns to the question of ethnicity, but on a global scale. In Huntington's view, democracy is a Western creation that cannot be transplanted to the inhospitable environments of Asia, Africa, and the Middle East" (Heilbrunn 1998). Volgens Heilbrunn beschouwt Huntington democratisering als onderdeel van verwestelijking en daarom zou dit door andere beschavingen niet worden overgenomen. Heilbrunn heeft een andere visie. Hijzelf impliceert dat democratie geen onderdeel van verwestelijking is en ook niet een typerend kenmerk van een bepaalde beschaving kan worden genoemd. Democratisering is universeel in zijn ogen en behoort tot dé beschaving. Daarom zou het mensen van andere culturen aanspreken, niet omdat het Westers zou zijn.

Nu doet zich een interessante situatie voor. Huntington zelf staat een krachtig propageren van democratisering voor; iets wat onbegrijpelijk is als men deze mening vergelijkt de waarschuwing die hij met de *Clash of Civilizations* geeft. Heilbrunn weet niet meer met welke tong Huntington spreekt. Aan de ene kant propageert Huntington immers democratisering en aan de andere kant isolationisme. "*Huntington may be America's most distinguished political scientist. He is certainly its most exasperating. In the October 1997 issue of the National Endowment for Democracy's Journal of Democracy, Huntington wrote: 'The Comintern is dead. The time for a Demintern has arrived.' But in the September-October 1997 Foreign Affairs, he delivered just the opposite message: American foreign power is in decline and its foreign policy is fractured by ethnic lobbies, each pursuing its own particular interests. '[I]nstead of formulating unrealistic schemes for grand endeavors abroad,' he wrote, 'foreign policy elites might well devote their energies to designing plans for lowering American involvement in the world in ways that will safeguard possible future national interests.' Whom are we to believe? Huntington I or Huntington II? One thing is certain: they can't both be right. Either a democratic international is a fool's errand or it is a sound strategy to safeguard future national interests. It can't be both. Foreign policy experts can, and often do, change their minds. But to produce two concurrent and flatly contradictory articles is an exceptional feat. These articles do, however, point to a deeper conflict in Huntington, one on display in his most recent books, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century* (1991) and *The Clash of Civilizations* (1996). Where Huntington I claimed that a third wave of democracy was washing across the globe, Huntington II now seems to argue that it never amounted to more than a momentary splash. *The Clash of Civilizations* holds that the United States is in decline, that democracy is limited to Western cultures, and that America must accept Asian authoritarianism as a good thing. This is a profoundly illiberal doctrine, an emphatic denial of universalism. It not only denies that the United States should seek to spread its democratic creed; it also rejects the proposition that other peoples can, or even should, aspire to achieve democratic self-government. Regardless of American action, or inaction, immutable cultural differences dictate authoritarian democracy at best, or tribal warfare at worst. The universality of human rights is replaced with the parochiality of ethnic rights"* (Heilbrunn 1998).

Huntington is blijkbaar nogal ongrijpbaar. Wie is hij eigenlijk? Deze vraag proberen we al in drie hoofdstukken van deze studie te beantwoorden. Heilbrunn lijkt het te weten. "*Huntington (...) is the most substantial and perplexing exponent of this newly fashionable doctrine of noninvolvement. Huntington has always been a Democrat, but never a liberal or a neoconservative. Instead, he is something different—a conservative realist. (...) Huntington's intellectual odyssey is not just a story of how one of America's*

leading foreign policy thinkers has repudiated the democratic universalism he once espoused. It is also an example of how the right has begun to attack the country it used to defend: America” (Heilbrunn 1998). Huntington is dus volgens Heilbrunn een conservatieve realist. Net als andere conservatieven zou hij zich nu richten tegen de VS zelf, om haar te ‘beschermen’.

5.1.5 Conclusie

In paragraaf 5.1 werden vier stellingen van Huntington geanalyseerd. Om met de laatste te beginnen: of verwestelijking leidt tot het versterken van het beschavingsbewustzijn is een vraag waarop Huntington zelf twee verschillende antwoorden geeft. Zo beweert hij met de *clash of civilizations* dat verwestelijking van niet-Westerse beschavingen leidt tot tegenreacties waardoor het beschavingsbewustzijn wordt versterkt. Hij is echter tevens een voorstander gebleken van het propageren van Westerse normen en waarden. De grote vraag is dan wat onder verwestelijking wordt verstaan. Is verwestelijking hetzelfde als modernisering? Deze vraag hopen we pas in het volgende hoofdstuk te beantwoorden, maar we herhalen de vraag in de hierna te volgen paragraaf.

Dat het beschavingsbewustzijn kan worden vergroot door mondialisering wordt door een aantal critici van Huntington onderkend. Lubbers gaat zelfs zo ver dat hij van mening is dat mondialisering de door Huntington geïdentificeerde beschavingen kan fragmenteren. Maar men kan tevens beweren dat mondialisering juist leidt tot het afnemen van het beschavingsbewustzijn. Zelfs kan men de vraag stellen of mondialisering op andere dan de financiële markten een feit is.

Daarnaast bleken culturele verschillen niet per se fundamenteel (onoverbrugbaar, onveranderlijk, aangeboren) te zijn. Ze zouden eveneens een product van propaganda kunnen zijn. Huntingtons stelling zal in ieder geval moeten worden aangepast door te spreken over *vermeende* culturele verschillen, maar deze zijn per definitie overbrugbaar en aan verandering onderhevig. Als Marxistisch-getinte tussenoplossing voor deze paradox heeft Huntington voor het begrip ‘beschavingsbewustzijn’ gekozen.

Leiden culturele verschillen tot conflicten?

Speelt cultuur wel een rol van betekenis voor het verklaren van conflicten? Er zijn ook andere verklaringen mogelijk voor de conflicten die Huntington aanduidt als *clashes*. Zo beweert Heilbrunn dat de oorzaken voor internationale conflicten niet alleen gebaseerd hoeven te zijn op cultuur, maar ook op de economie: “*if we are looking for the roots of tensions between Asian nations and the United States, the source is less American arrogance than America's in ability to absorb ever greater productive capacity from Asia*” (Heilbrunn 1998). Wat de Islam betreft meent Heilbrunn dat Huntington soms gelijk heeft met zijn stelling dat verschillen in cultuur kunnen leiden tot conflicten. “*When it comes to the Islamic world, Huntington would seem to be on firmer ground*” (Heilbrunn 1998). Het behoren tot verschillende beschavingen lijkt niet geheel te verklaren waarom er conflicten tussen staten ontstaan. Dit wordt ondersteund door het bestaan van conflicten binnen, in plaats van tussen, beschavingen.

Conflicten binnen beschavingen?

Wellicht het sterkste argument tegen Huntingtons stelling dat internationale conflicten worden veroorzaakt door verschillen tussen beschavingen zijn de kenmerken van conflicten *binnen* beschavingen. Zo zijn bijvoorbeeld de genocide in Rwanda en de Eerste Golfoorlog (Iran-Irak) bloedige conflicten binnen een beschaving geweest. Daarom vindt Jervis dat Huntington conflicten binnen beschavingen niet serieus genoeg neemt; Huntington speelt een beetje vals, aldus Jervis, “*he downplays international and civil wars within civilizations (for example, the Iran-Iraq war, the genocide in Cambodia, Burundi, and Rwanda) and loads the dice a bit by interpreting a number of questionable cases (Ethiopia, Sri Lanka) as intercivilizational conflicts*” (Jervis 1997: 308).

Kirkpatrick meent eveneens dat een botsing binnen een beschaving heftiger zal zijn dan een botsing tussen beschavingen. “*At least in the twentieth century, the most violent conflicts have occurred within civilizations: Stalin’s purges, Pol Pot’s genocide, the Nazi holocaust and World War II*” (Kirkpatrick 1993: 23). Ook de meest intense conflicten waarbij de Islam betrokken is hebben over het algemeen plaats gevonden binnen de Islam zelf: tussen fundamentalisten en de staat. “*The first target of Islamic fundamentalists is not another civilization, but their own governments*” (Kirkpatrick 1993: 23).

Heilbrunn constateert dat conflicten van vandaag de dag eveneens vaak binnen beschavingen plaatsvinden. Het is daarom niet juist om beschavingen als onverdeeld te beschouwen. “*Viewing Asia and the Middle East as monolithic civilizations is also misleading because it masks the fact that many of the conflicts in these regions are conflicts within civilizations. (...) And the Middle East as a region corresponds rather closely to traditional realism. (...) Huntington’s focus on culture becomes particularly far-fetched when he turns to Bosnia. Here he seems intent on ramming every possible event into his framework to supply it with desperately needed evidence*” (Heilbrunn 1998). Heilbrunn en Jervis trekken harde conclusies: Huntington zou de werkelijkheid hebben verdraaid om zo zijn theorie te kunnen staven met ‘feiten’. Zij staan niet alleen. Ook Ajami en Ali denken dat Huntington de werkelijkheid vervormd weergeeft, maar menen niet dat Huntington dit bewust heeft gedaan; hij zou te veel naar de propaganda van bepaalde regeringsleiders hebben geluisterd.

Niet cultuur, maar eigenbelang

Als we de retoriek van bepaalde (voornamelijk Islamitische) regeringsleiders moeten geloven zou de belangrijkste component van een beschaving, religie, wel degelijk een grote rol spelen in de conflicten tussen staten. Te denken valt aan de affaire-Rushdie. Als het aan Asghar Ali ligt moeten we deze retoriek dan ook niet geloven. Hij meent dat het conflict tussen Iran en het Westen over de fatwa tegen Salman Rushdie niet een religieuze, maar een politieke strijd was. “*Basically, the confrontation was political in nature but in terms of [legitimization], the political confrontation was seen as a religious confrontation and American heavyweight academics like Prof. Huntington made it appear as a really religious confrontation. The fatwa further strengthened the perception that it was basically a religious and civilisational confrontation*” (Ali 1998). Hetzelfde argument draagt Ajami aan. Zo wordt de nasleep van de (tweede) Golfoorlog door Huntington als voorbeeld van een botsing tussen beschavingen gebruikt vanwege het schijnbare uiteenvallen van de coalitie langs beschavingslijnen. Een betere verklaring draagt Ajami aan door te menen dat de Golfoorlog nu juist een typisch voorbeeld is van de validiteit van het realisme ter

verklaring van het gedrag van staten. Volgens Ajami was het juist in dit conflict dat het belang van staten zich uitte in het verlangen om een machtsbalans te herstellen. Zo heeft Saddam Hussein zich pas beroepen op een ('heilige') strijd tussen de Islam en het Westen nadat duidelijk werd dat hij in conflict was geraakt met de Verenigde Staten. De meeste Islamitische landen waren echter niet onder de indruk van de retoriek uit Bagdad en sommigen steunden zelfs actief de operaties *Desert Strike* en *Desert Storm* door troepen onder het bevel van de Amerikaanse generaal Schwarzkopf te plaatsen. Volgens Ajami moet ook de fundamentalistische retoriek van Iran niet serieus worden genomen, aangezien Iran niet aan de oorlog deelnam, maar wijselijk de oorlog uitzat. Huntington gelooft, Ajami heeft het al eerder gezegd, in pure propaganda. De Golfoorlog was echter geen botsing tussen beschavingen, maar een optelsom van alle eigenbelangen die staten in die tijd nastreefden (Ajami 1993: 7-9). Hij wordt in deze mening gesteund door Kirkpatrick: "*Once aggression had occurred, the United States and other Western governments became involved for geopolitical reasons that transcended cultural differences. Saddam Hussein would like the world to believe otherwise*" (Kirkpatrick 1993: 23).

Culturele verschillen leiden niet altijd tot conflicten

Het blijkt dat culturele verschillen niet noodzakelijkerwijs leiden tot conflicten. Ten eerste omdat de rol van cultuur in conflictsituaties minder eenduidig te noemen is dan Huntington ons wil doen geloven. Ten tweede omdat multiculturalisme in de praktijk (lees: in Huntingtons eigen land) heeft laten zien vreedzaam te kunnen zijn. Ten derde omdat andere verklaringen kunnen worden gevonden voor de 'interculturele conflicten' die Huntington meent te zien. We raken hier de kern van de *clash of civilizations*. Als culturele verschillen niet altijd tot conflicten leiden blijft er niet meer over van Huntingtons theorie dan de tweede oorzaak van conflicten die hij aangeeft: machtspolitiek.

5.2 EEN VERSTORING VAN DE MACHTSBALANS TUSSEN BESCHAVINGEN?

De tweede stelling van Huntington is dat een verstoring van de huidige machtsbalans tussen beschavingen een directe reden is voor de vergroting van de kans op conflicten tussen verschillende beschavingen. Voor een goede analyse van deze stelling is het nodig om te beseffen dat Huntington (en zijn critici, inclusief ikzelf) bij de behandeling van de machtsverhoudingen tussen beschavingen geen of weinig onderscheid maken tussen staten en beschavingen. Dat is niet verwonderlijk, aangezien beschavingen, gedefinieerd als culturele entiteiten, geen macht hebben; staten, als politieke entiteiten, hebben wel macht. Door zijn behandeling van de machtsverhoudingen van beschavingen zien we dat Huntington beschavingen beschouwt als super-staten. Deze zouden zich dan in hun gedrag laten leiden door de strijd om de macht. De *clash of civilizations* is blijkbaar een variant van het realisme.

Realisme

Ajami is een aanhanger van het paradigma van het realisme, maar wil niet, zoals Huntington, dit paradigma aanvullen met het begrip 'beschaving' of 'cultuur'. Beschavingen verklaren het gedrag van staten niet, aldus Ajami, maar staten gebruiken het begrip 'beschaving' als het hen uitkomt in hun streven naar macht. In Ajami's visie zullen staten het begrip 'beschaving' of 'cultuur' pas gebruiken als een verbintenis met andere volkeren of staten in hun belang is (Ajami 1993: 9). Huntington erkent dat culturele verschillen niet

de enige oorzaak van conflicten is, maar dat de strijd om de macht een tweede oorzaak vormt. In zijn artikel *'If Not Civilizations, What?'*, bijvoorbeeld, koppelt hij de uitbreiding van een beschaving aan de uitbreiding van macht (Huntington 1993b: 192). Volgens Huntington is macht een bepalende factor van cultuur, zoals blijkt uit de volgende uitspraak: *"The decline of Western power will be followed, and is beginning to be followed, by the retreat of Western culture"* (Huntington 1993b: 193) Hieruit blijkt dat hij meer een realist is dan een cultuurhistoricus, zoals ook anderen is opgevallen (Shulman 1998: 306; Van der Staay 1997: 378).

Modernisering en Regionalisering

Huntington is een realist en meent dat een verstoring van de machtsbalans het risico van oorlog vergroot. Deze verstoring wordt volgens hem veroorzaakt door twee processen: modernisering en regionalisering. Deze leiden niet alleen tot een vergroting van de machtsmiddelen van een staat, maar ook tot een versterking van het beschavingsbewustzijn. Huntingtons kijk op modernisering en regionalisering zal hieronder bekritiseerd worden.

5.2.1 Modernisering

Kirkpatrick meent dat Huntington gelijk heeft in zijn stelling dat modernisering zal leiden tot een toename in de identificatie met grote groepen, zoals beschavingen. Dit zal ook volgens Kirkpatrick leiden tot een toename van conflicten tussen (groepen van) mensen die tot verschillende culturen behoren. *"By eroding the strength of local and national cultures and identifications, modernization enhances the importance of larger units of identification such as civilizations. Huntington is also surely right that global communication and stepped-up migration exacerbate conflict by bringing diametrically opposed values and life-styles into direct contact with one another"* (Kirkpatrick 1993: 24).

Modernisering leidt tot haves and have-nots

Mahbubani meent eveneens als Huntington dat het proces van modernisering binnen niet-Westerse samenlevingen een uitdaging vormt voor het Westen. Hij maakt echter, in tegenstelling tot Huntington, onderscheid tussen de Islam en Azië. De uitdaging die door de Islam wordt gevormd komt voort uit een gebrek aan modernisering, terwijl de uitdaging van wat Huntington de Chinese beschaving noemt juist gebaseerd is op een succesvolle modernisering die nog gaande is. Dit is de reden dat de laatste, in tegenstelling tot de Islam, zich "meer op zijn gemak voelt" met het Westen. *"The Islamic world will have great difficulty modernizing. (...) East Asia, including China, is poised to achieve parity with the West. The simple truth is that East and Southeast Asia feel more comfortable with the West"* (Mahbubani 1993: 13). Evenals Heilbrunn maakt Mahbubani onderscheid tussen de Islam en andere beschavingen. Heilbrunn gaf, wat de Islam betreft, Huntington gelijk door te wijzen op culturele verschillen ter verklaring van conflicten met het Westen. Mahbubani wijst op het verschil in de snelheid van moderniseren, maar hij geeft slechts aan dat er sprake is van verschillende uitdagingen voor het Westen en geeft niet aan hoe die uitdagingen tot uiting komen. Daarom zou ik in mijn eigen woorden de Islam, zoals Mahbubani het ziet, een *have-not* qua modernisering willen noemen, terwijl andere beschavingen aanstaande *haves* lijken zijn. Dit stelt niet

alleen het Westen, maar de hele wereldgemeenschap inderdaad voor twee verschillende politieke uitdagingen.

Modernisering is onomkeerbaar

Modernisering kent niet alleen verschillende uitdagingen voor de wereldgemeenschap (een uitdaging voor het systeem), maar ook (interne) uitdagingen voor een maatschappij, een cultuur en een beschaving. Deze laatste uitdaging is waar Ajami over spreekt. Hij meent dat modernisering beschavingen fundamenteel heeft veranderd. De roep om een terugkeer naar oude normen en waarden zou gedoemd zijn te mislukken vanwege de fundamentele veranderingen die de modernisering te weeg heeft gebracht. Daarnaast meent Ajami dat er al een felle strijd tussen traditie en modernisering heeft plaatsgevonden die in het voordeel van de laatste is beslecht. Hij noemt hier als voorbeeld dat India nooit een Hindoe-staat zal worden: *“Huntington is wrong. He has underestimated the tenacity of modernity and secularism in places that acquired these ways against great odds (...) India will not become a Hindu state. The inheritance of Indian secularism will hold. The vast middle class will defend it, keep the order intact to maintain India’s – and its own – place in the modern world of nations”* (Ajami 1993: 3). Ajami wijst ook op een mogelijke economische recessie in Azië, met een daaraan gepaard gaande toename van conflicten, die echter, aldus Ajami, beperkt zal blijven tot de eigen beschaving. *“A nemesis could lie in wait for all the prosperity that the 1980s brought to the Pacific. (...) And were troubles to visit that world they would erupt within its boundaries, not across civilizational lines”* (Ajami 1993: 6). Het zal duidelijk zijn: Ajami is het alweer niet met Huntington eens: een (haperende) modernisering zou slechts kunnen leiden tot conflicten binnen beschavingen en niet tussen beschavingen. Bovendien zal, volgens Ajami, juist een terugkeer naar oude normen en waarden onmogelijk worden gemaakt door modernisering en zal deze terugkeer niet oproepen, zoals Huntington beweert.

Modernisering leidt tot vrede

Van Ajami kan nog gezegd worden dat hij het met Huntington eens is dat modernisering conflicten oproept. Akio Kawato heeft echter een mening die hier haaks op staat: modernisering zou juist leiden tot minder conflicten. *“We cannot forget that, as an economy develops, social conflicts become milder, values change, and a gradual reform of the system becomes possible. Conversely, economic breakdown aggravates tribal and class conflicts within the country, and brings out fundamentalist impulses, as seen in the examples of Russia, the former Yugoslavia and certain parts of the Middle East. Industrialized nations are obliged to share their knowledge with newly industrializing nations, and to guide them, showing them how to avoid the conflict and bloodshed that was part of modern Europe’s 300-year development”* (Kawato 1995). Ook Heilbrunn kan zich in deze mening vinden, maar belicht de andere kant: als de economische ontwikkelingen vertragen leidt dat tot conflicten. *“Huntington likely has it exactly backward when it comes to Asian self-assertion. Economic failure, rather than success, seems far more likely to spark an anti-American backlash. Some Indonesians and South Koreans are already beginning to view the International Monetary Fund as a tool of the United States intended to upend their countries’ economies”* (Heilbrunn 1998). De ontwikkelingen in Indonesië lijken Heilbrunn inderdaad gelijk te geven.

Modernisering gedefinieerd?

De hierboven genoemde critici van Huntington komen tot verschillende conclusies. Zo is Kirkpatrick het

geheel met Huntington eens, maar hoewel Ajami en Mahbubani beweren dat modernisering tot conflicten zal leiden, zijn ze het met Huntington oneens over de verklaring hiervan. Aan de andere kant menen Akio Kawato en Heilbrunn dat modernisering tot minder conflicten zal leiden. Hoe komt men tot deze schijnbaar tegenovergestelde meningen? Ik ben van mening dat hier (alweer) sprake is van het gebruik van andere definities. De eerste drie critici spreken over modernisering in de ruime zin van het woord: het geheel van normen, waarden, visies en economische en technologische ontwikkelingen die na de Renaissance hebben plaatsgevonden. Het is dan logisch dat modernisering (lees: moderne ideeën) zal botsen met oude normen en waarden.

De laatste twee critici hebben het slechts over economische modernisering. Gebruik van deze beperktere definitie heeft als gevolg dat modernisering in principe niets te maken heeft met normen en waarden. Huntington zelf hanteert deze laatste definitie, maar heeft dit pas genoemd in zijn boek en niet in zijn artikel.⁵⁵ Dat maakt het begrijpelijk dat juist de eerste drie auteurs over een andere definitie van modernisering spreken dan Huntington; zij leverden kritiek op Huntington voordat hij zijn boek had geschreven.

Wat ons moet opvallen is dat hoewel Heilbrunn en Akio Kawato dezelfde definitie van modernisering hanteren als Huntington, zij het niet met hem eens zijn. De ironie is dat Ajami, Mahbubani en Kirkpatrick het wel in meerdere of mindere mate met Huntingtons conclusies eens zijn, hoewel zij van een andere definitie zijn uitgegaan. Dat doet bij mij de vraag opkomen of Huntington zelf zich niet vergist heeft: ofwel in zijn gebruik van de definitie van modernisering ofwel in zijn conclusies.

Modernisering en macht

Als modernisering moet worden opgevat in de beperkte zin van economische modernisering dan valt ons nog een feit op. Geen van de critici van Huntington is ingegaan op het andere effect dat Huntington aan modernisering toekent: het toenemen van de machtsmiddelen van een beschaving. Men heeft zich geconcentreerd op het directe effect dat modernisering, volgens Huntington, op conflicten zou hebben.

Eerlijk gezegd valt er weinig aan te merken op Huntingtons bewering dat economische modernisering leidt tot het toenemen van de machtsmiddelen van een beschaving (afgezien van de kritiek op het gebruik van het woord ‘beschaving’ in plaats van ‘staat’). Om deze stelling te verwerpen zouden we op zoek moeten gaan naar gevallen waarin economische modernisering *niet* gepaard is gegaan met een toename van de machtsmiddelen van een staat (beschaving). Bij mijn weten bestaan deze gevallen niet en dat is ook logisch: economische modernisering is het proces van vernieuwing van de economie, onder andere door verbetering van technieken en technologieën. Deze verbetering leidt tot een grotere productiviteit en daardoor nemen de machtsmiddelen van een samenleving (staat, beschaving) toe. De enige manier waarop economisch modernisering niet tot een vergroting van de machtsmiddelen leidt is als de negatieve economische effecten (bijvoorbeeld vervuiling) groter worden dan de positieve economische effecten.

---

⁵⁵ Zie paragraaf 2.5.2, waar deze definitie wordt genoemd: “*Modernization involves industrialization, urbanization, increasing levels of literacy, education, wealth, and social mobilization, and more complex and diversified occupational structures*” (Huntington 1996a: 68).

5.2.2 Regionalisering

Blijkbaar is er heel wat meer overeenstemming tussen de visie van Huntington en zijn critici waar het regionalisering (regionale samenwerking) betreft, aangezien ik geen directe kritiek op zijn visie heb kunnen vinden. In de eerste plaats is Huntington eenduidiger over regionalisering dan over modernisering. Regionalisering kent volgens Huntington slechts als direct effect op een botsing van beschavingen dat het de (economische) machtsmiddelen van een beschaving vergroot. Ten tweede lijkt deze bewering, evenals bij modernisering, steekhoudend. Regionalisering leidt immers tot schaalvergroting, wat efficiëntere productie mogelijk maakt. Huntington beweert tevens dat regionalisering gemakkelijker zal zijn bij staten die tot dezelfde beschaving behoren. Dat hoeft niet zo te zijn. Het voorbeeld van de NAVO leert ons dat militaire samenwerking decennialang succesvol kan zijn ondanks dat staten van drie verschillende beschavingen lid zijn van die organisatie. ASEAN is een voorbeeld van een economische (en in toenemende mate conflictbeheersende) regionale organisatie waarin eveneens staten van drie beschavingen lid van zijn (Van der Mey 1998: 50, 51).⁵⁶

Huntington heeft echter een andere mening over het succes van ASEAN. *“ASEAN is often cited as an example of an effective multicultural organization. It is, however, an example of the limits of such organizations. It is not a military alliance. (...) On the economic front, ASEAN was from the beginning designed to achieve ‘economic cooperation rather than economic integration,’ and as a result regionalism has developed at a ‘modest pace,’ and even a free trade area is not contemplated until the twenty-first century”* (Huntington 1996a: 132). Huntington geeft wel toe dat er sprake is van economische integratie in Zuidoost-Azië, maar wijst het bestaan van Chinese gemeenschappen aan als oorzaak: *“economic interaction in East Asia nonetheless increased dramatically. This expansion was rooted in the cultural ties among East Asian Chinese communities”* (Huntington 1996a: 133).

Van der Mey stelt daarentegen dat “het geruime tijd [heeft] geduurd alvorens er vanuit de buitenwereld waardering kwam voor de rol van ASEAN. Aanvankelijk werd de nieuwe organisatie afgedaan als een *talk shop*, die verder weinig of niets voorstelde. (...) Ondanks sombere profetieën heeft ASEAN stand gehouden en adequate reacties geformuleerd op de interne en externe uitdagingen waarmee de organisatie is geconfronteerd. In vergelijking met andere regionale organisaties in de Derde Wereld is ASEAN redelijk succesvol gebleken” (Van der Mey 1998: 65).

Ik ben geneigd om Van der Mey in het gelijk te stellen, niet alleen omdat ik hem een grote kennis van Azië toedicht, maar ook omdat ASEAN buiten twijfel een voorbeeld van goede, zij het voor Huntington te langzaam vorderende, samenwerking is. Ik wil voor verder argumentatie van het succes van ASEAN verwijzen naar het artikel van Van der Mey in *Transaktie* (jaargang 27, no. 1). Huntington, echter, verdenk ik van het ombuigen van de feiten om deze in zijn theorie te passen en ik ben het dan ook eens met de

---

⁵⁶ Het merendeel van de NAVO-lidstaten behoort tot Huntingtons Westerse beschaving, maar Griekenland behoort tot zijn Slavisch-Orthodoxe en Turkije tot zijn Islamitische beschaving. Bij ASEAN is, om in Huntington-terminen te spreken, een samenwerkingsverband van de Westerse (Filippijnen), Islamitische (o.a. Indonesië) en Boeddhistische (o.a. Thailand) beschaving. Huntington zelf spreekt over ASEAN als een *“multicivilizational regional organization (...) with one Sinic, one Buddhist, one Christian, and two Muslim member states”* (Huntington 1996a: 132).

harde conclusies die Heilbrunn en Jervis al eerder uitten. Het succes van regionale samenwerkingsverbanden is niet afhankelijk van de beschavingen waartoe lidstaten behoren. Dit is een belangrijke constatering, daar het betekent dat culturele verschillen blijkbaar geen obstakel hoeven te zijn voor samenwerking. Culturele verschillen zijn blijkbaar overbrugbaar. Dit werd ook al aan het eind van paragraaf 5.1 geconcludeerd en we gaan hier niet verder op deze conclusie in. Een tweede conclusie is dat regionalisering leidt tot een vergroting van de machtsmiddelen van de samenwerkende staten. Sowieso leidt samenwerking over het algemeen tot *win-win* situaties, regionale samenwerking is daarop geen uitzondering. De vraag is echter of regionalisering ertoe leidt dat niet-Westerse beschavingen hierdoor relatief machtiger worden ten opzichte van de Westerse beschaving. Ik betwijfel dat. Huntingtons stelling wordt ondergraven op grond van het feit dat de meest verregaande vormen van samenwerking plaatshebben binnen het Westen. Hij heeft dat zelf al aangegeven, zoals reeds in hoofdstuk twee is aangehaald: “*the West has moved out of its ‘warring state’ phase of development as a civilization and toward its ‘universal state’ phase. (...) the emerging universal state of Western civilization is not an empire but rather a compound of federations, confederations, and international regimes and organizations*” (Huntington 1996a: 53). Ook op het gebied van regionalisering loopt het Westen voorop, een feit wat het Westen vandaag de dag zo machtig maakt, zoals aangegeven in hoofdstuk drie.

5.2.3 De machtsbalans verstoord?

De hierboven beschreven kritiek op Huntingtons stelling heeft ons ervan overtuigd dat modernisering niet hoeft te leiden tot een vergroting van de kans op conflicten en deze kans zelfs kan verkleinen. Aan de andere kant leidt regionalisering ook niet tot een vergroting van de kans op conflicten. Wel moet erkend worden dat modernisering en regionalisering staten meer machtsmiddelen geven. Dit kan tot een verstoring van de machtsbalans leiden.

We zullen onszelf daarom twee vragen moeten stellen: ten eerste of deze vergroting van de machtsmiddelen inderdaad zal leiden tot een verstoring van de machtsbalans tussen beschavingen. Ten tweede zullen we ons moeten afvragen of, als het eerste waar is, deze verstoring leidt tot een vergroting van de kans op conflicten tussen verschillende beschavingen. Dit laatste hangt af van de werkelijkheidszin van het realisme. We kunnen dit niet in deze studie beoordelen. Wel weten we dat Huntington, als aanhanger van het realisme, zal menen dat een verstoring in de machtsbalans tussen *staten* zal leiden tot een vergroting van de kans op conflicten.

Dan blijft de eerste vraag over: leidt een vergroting van de machtsmiddelen van staten tot een verstoring van de machtsbalans van beschavingen? Voor een bevestigend antwoord is het allereerst noodzakelijk om beschavingen gelijk te stellen aan super-staten. Beschavingen kennen het attribuut macht immers niet; staten wel. Zouden we dit accepteren dan dienen we te kijken naar de relatieve snelheid van de vergroting van machtsmiddelen per beschaving. Als de snelheden van machtsvergroting uiteenlopen kunnen we spreken van een verstoring van de machtsbalans. Het lijkt er inderdaad op dat we moeten concluderen dat deze snelheid uiteenloopt. Zo kent China een spectaculaire economische groei, de Islamitische staten lopen

daarbij achteraan en Westerse landen zitten hier tussenin. Een verstoring van de machtsbalans tussen beschavingen (mits deze gezien worden als super-staten) lijkt dus plaats te vinden.

Huntington lijkt gelijk te hebben met zijn bewering dat een vergroting van de machtsmiddelen van staten kan leiden tot een vergroting van de kans op conflicten tussen beschavingen. Dan lijkt modernisering (door de relatief snelle economische groei van China) een destabiliserend effect op het statensysteem te hebben. Regionalisering (door de verreгаande samenwerking binnen het Westen) lijkt juist een stabiliserend effect te hebben. Alleen de toekomst kan ons leren wat het cumulatieve effect zal zijn.

5.3 CONCLUSIE

In de voorgaande twee paragrafen hebben we moeten concluderen dat het toenemen van culturele verschillen tussen beschavingen niet tot een toename van conflicten tussen beschavingen hoeft te leiden. Hiermee wordt Huntingtons stelling verworpen en daarmee verwerp ik feitelijk de *clash of civilizations!* Huntingtons centrale stelling heeft mij niet kunnen overtuigen. Hij had minstens over vermeende verschillen moeten spreken, maar daarmee zou zijn andere stelling, dat culturele verschillen onoverbrugbaar of onveranderlijk zijn, niet meer gelden.

Huntingtons tweede stelling, in zijn rol als politicoloog, is dat het verstoren van de huidige machtsbalans tussen beschavingen een directe reden is voor de vergroting van de kans op conflicten tussen verschillende beschavingen. Zoals in paragraaf 5.2 is uitgelegd, kan deze stelling niet verworpen worden daar dit een verreгаande analyse van het realisme zou vergen. Wel hebben we kunnen concluderen dat er geen overtuigende argumenten zijn die duiden op een verstoring van de machtsbalans.

Beide stellingen hebben ons niet kunnen overtuigen. Wat is dan het nut van Huntingtons theorie voor de politieke wetenschappen en in het bijzonder voor de leer der internationale betrekkingen (LIB)?

Het nut van Huntington

Albert Weeks meent dat Huntington zijn nut heeft bewezen doordat hij een oude discussie nieuw leven heeft ingeblazen: die tussen realisten en de aanhangers van het beschavingsdenken. De eersten verklaren het gedrag van staten uit politieke overwegingen (op de korte termijn), de laatsten menen dat de beschaving waartoe een staat behoort het gedrag van die staat voor een belangrijk deel bepaalt. “*Samuel P. Huntington has resurrected an old controversy in the study of international affairs: the relationship between ‘microcosmic’ and ‘macrocosmic’ processes. Partisans of the former single out the nation state as the basic unit, or determining factor, in the yin and yang of world politics. The ‘macros’, on the other hand, view world affairs on the lofty level of the civilizations to which nation states belong and by which their behavior is allegedly largely determined*” (Weeks 1993: 24). Dat Huntington deze discussie weer nieuw leven in blaast is voor Weeks “*symptomatic of the failure of globalism – specifically the idea of establishing a ‘new world order’ – to take root and of the failure to make sense of contradictory trends and events*” (Weeks 1993: 24, 25). Als realist meent Weeks dat de ‘politiek van alledag’ een betere verklaring vormt voor het gedrag van staten dan de beschaving waartoe een staat behoort. Dat blijkt volgens hem ook

uit de praktijk: het realisme kan in tegenstelling tot Huntington's Clash of Civilizations verklaren waarom staten er voor kiezen om 'over te lopen' naar een andere beschaving: *"it is willful, day-to-day, crisis-to-crisis, war-to-war political decision-making by nation-state units that remains the single most identifiable determinant of events in the international arena. How else can we explain repeated nation-state 'defections' from their collective 'civilizations' "* (Weeks 1993: 25)?

Is Huntington een politicoloog?

Dan rest ons het beantwoorden van de vraag waarmee we dit hoofdstuk begonnen: is Huntington wel of geen politicoloog? Het antwoord lijkt mij buiten kijf: uiteraard is Huntington een politicoloog. Hij gebruikt immers sociaal-wetenschappelijke argumenten en theorieën. Zijn stellingen richten zich op politicologische onderwerpen. Zijn theorie kent als onderwerp de leer der internationale betrekkingen. En wat zou een politicoloog nu van dit politicologisch werk van Huntington moeten vinden? We laten hierover Heilbrunn weer aan het woord.

"The Clash of Civilizations is brilliant, provocative, and utterly unconvincing. Like so many previous efforts to devise grand theories of history and politics—from Spengler to Toynbee to Fukuyama—Huntington's collapses under the weight of its own assumptions. In fact Huntington's form of theorizing suffers from its own kind of malady. Though he stresses that he has written a popular book rather than a political science text, The Clash can be properly understood only in the context of conservative realist and neorealist theory. (...) The weakness of "realist" theory had always been its assumption that a balance of power should be maintained among nations. Should any nation become too powerful, so the thinking went, opposing nations should form an alliance to balance against it. Neorealism, which emerged in the 1970s, went even further. Neorealism held that the nature of a regime was largely irrelevant to its behavior. The leading neorealist, Kenneth Waltz of the University of California at Berkeley, explains that the manner in which nations behave is best understood by viewing them in terms of neoclassical economic theory (...) Neorealism thus implies that given a sufficient number of case studies, political scientists should be able scientifically to predict the behavior of regimes. Huntington's book moves beyond these increasingly sterile debates. He attempts to integrate an analysis of cultural and civilizational distinctiveness into traditional realism. In arguing that ethnicity stands at the heart of international relations, Huntington turns realism on its head. The nature of regimes becomes the most important factor in what he sees as a battle of rival civilizations jockeying for advantage. But in the end, Huntington himself succumbs to the flaws of the grand theory. For in his attempt to refurbish traditional, conservative realism with culture, Huntington has produced a profoundly illiberal book" (Heilbrunn 1998).

Deel III

De conclusie van deze studie
en een alternatieve theorie

6. CONCLUSIE: IS ER EEN ALTERNATIEF?

*“Toch kun je niet beweren dat de beschaving niet vooruitgaat,
want in elke oorlog sneuvel je op een nieuwe manier”*

(Will Rogers, 1929).

Dit hoofdstuk bestaat uit twee delen: eerst zullen de conclusies worden samengevat van de drie voorgaande hoofdstukken. Hierbij zullen tevens de antwoorden op de deelvragen gegeven worden, alsmede het antwoord op de onderzoeksvraag, zoals gesteld in de inleiding. In het tweede deel wordt de uitdaging van Huntington aangegaan om met een beter alternatief te komen voor de *clash of civilizations*.

6.1 CONCLUSIES

Huntington heeft een verwarrend boek geschreven. Om orde in zijn chaos te scheppen heb ik getracht Huntingtons stellingen onder te verdelen in drie categorieën, die ik Huntingtons ‘rollen’ heb genoemd. Evenals Heilbrunn reeds concludeerde (zie hoofdstuk drie), ben ik, onafhankelijk van hem, tot dezelfde conclusie gekomen, namelijk dat Huntington niet eenduidig is, maar zichzelf regelmatig tegenspreekt. In tegenstelling tot Heilbrunn heb ik Huntington functioneel proberen te ontleden (in plaats van paradigmatisch, waarover straks meer). Daarom heb ik onderscheid gemaakt tussen de rol van Huntington als politicoloog, cultuurhistoricus en beleidsadviseur. Hierop waren de drie voorgaande hoofdstukken gebaseerd.

6.1.1 Huntingtons stellingen

Evenals aan het eind van hoofdstuk twee worden hier de stellingen van Huntington behandeld. Zoals in de hoofdstukken drie, vier en vijf van deze scriptie te lezen is, blijken zijn stellingen vrij slecht bestand tegen theoretische of empirische kritiek. Wij zullen hieronder deze stellingen voor de laatste maal opsommen en daarbij onze bevindingen kort weergeven.

Huntingtons stellingen als politicoloog:

- Het toenemen van (vermeende) verschillen tussen beschavingen blijkt geen directe reden voor de vergroting van de kans op conflicten tussen verschillende beschavingen. Deze stelling hebben we in hoofdstuk vijf verworpen, vanwege de redenen aldaar genoemd. Dit betekent feitelijk dat *de clash of civilizations als verklaring voor het ontstaan van conflicten is verworpen*.
- Het verstoren van de huidige machtsbalans tussen beschavingen zou een directe reden voor de vergroting van de kans op conflicten tussen beschavingen kunnen zijn. Hierbij moeten we echter ‘beschaving’ zien als een super-staat en daarbij gebruik moeten maken van het paradigma van het realisme. *Dit paradigma is het enige dat van Huntingtons theorie overeind blijft*; het valt echter buiten het onderzoeksgebied van deze studie om daar dieper op in te gaan.

- Dat conflicten tussen groepen van verschillende beschavingen frequenter zullen voorkomen, langer aanhouden en gewelddadiger zijn dan conflicten binnen dezelfde beschaving kon niet goed worden onderzocht. *Deze stelling bleek in hoofdstuk vier niet te kunnen worden getoetst*, maar we moeten opmerken dat de grootste conflicten uit de geschiedenis (de twee wereldoorlogen) plaats hebben gevonden binnen beschavingen en niet tussen beschavingen.
- Succesvolle samenwerking tussen staten hoeft niet meer kans binnen één beschaving te hebben dan tussen staten die tot verschillende beschavingen behoren. Deze stelling hebben we in hoofdstuk vijf verworpen, waarbij Huntingtons visie op de ASEAN botsten met die van De Mey.

Huntingtons stellingen als historicus:

- *Er lijken zoiets als beschavingen te bestaan mits men gelooft in de meervoudige definitie van het begrip 'beschaving'*, maar over de definities van die entiteiten blijkt geen overeenkomst te bestaan onder cultuurhistorici. Ik ben echter geneigd de *enkelvoudige* definitie van beschaving te gebruiken. Bovendien komt Huntingtons definitie van beschavingen niet overeen met zijn beschrijving van de huidige beschavingen.
- *De botsing tussen beschavingen blijkt geen nieuwe bron van conflicten te zijn*. Als beschavingen bestaan is er geen reden om aan te nemen dat botsingen tussen beschavingen zich niet eerder hebben voorgedaan.

Huntingtons stellingen als beleidsadviseur:

- De macht van het Westen neemt niet af, maar toe. Huntingtons stelling is in hoofdstuk drie *verworpen*.
- Of andere beschavingen, vooral de Chinese en Islamitische, zullen samenwerken om zich tegen het Westen te wapenen bleek in hoofdstuk drie *niet te kunnen worden getoetst*.

Het zal duidelijk zijn: Huntington stellingen zijn of verworpen of kunnen niet getoetst worden. Dat zegt veel over de *clash of civilizations*. Blijkbaar is deze theorie zo vaag dat ze nauwelijks geanalyseerd kan worden; dat wil zeggen dat Huntington niet wetenschappelijk is geweest.

6.1.2 Antwoord op de onderzoeksvraag

In de inleiding van deze studie werd de onderzoeksvraag gesteld, die gevolgd werd door een aantal deelvragen. Deze zullen hier worden herhaald en de antwoorden die gevonden zijn zullen eveneens worden weergegeven.

Deelvragen

We hebben een aantal, in de inleiding gestelde, deelvragen geprobeerd te antwoorden. In hoofdstuk twee hebben we uitgelegd waar de theorie van Huntington uit bestaat. In hoofdstukken twee en vier hebben we antwoord gegeven op de vraag wat een beschaving is en hebben we gezien dat er allereerst verschil bestaat tussen de enkelvoudige en meervoudige definitie van 'beschaving'. Ook bleek in hoofdstuk vier dat er verschillende meervoudige definities van het begrip 'beschaving' bestaan onder cultuurhistorici.

Het antwoord op de vraag wanneer we spreken we van een botsing is gegeven in hoofdstuk twee: als twee partijen die behoren tot een verschillende beschaving met elkaar in conflict komen. Zijn er meer botsingen sinds het einde van de Koude Oorlog? Op deze vraag is getracht een antwoord te geven in hoofdstuk vier; geconcludeerd moest worden dat door de vage conceptualisatie van Huntington deze vraag niet goed beantwoord kan worden. Er zijn echter aanwijzingen die er op wijzen dat de meeste botsingen zich hebben voorgedaan tijdens de periode van het imperialisme. Zijn deze botsingen dan relevant voor de verklaring van conflicten in het internationale systeem? In hoofdstuk vijf hebben we geconcludeerd dat de *clash of civilizations* weinig van het ontstaan van conflicten verklaart. De vraag die we nog niet hebben beantwoord is of er betere alternatieven zijn dan de theorie van Huntington? Deze vraag zal in het tweede deel van dit hoofdstuk worden beantwoord.

De vraagstelling

De vraagstelling luidde: in hoeverre draagt Huntingtons *clash of civilizations* bij tot het aangeven van oorzaken van internationale conflicten in de periode na de Koude Oorlog? Het antwoord op deze vraag is duidelijk: de *clash* draagt niet tot nauwelijks bij tot het aangeven van oorzaken van internationale conflicten in de periode na de Koude Oorlog. Huntington is te vaag, zijn theorie is te breed en soms simplistisch. Het is (nog) niet mogelijk om Huntingtons theorie goed te analyseren, maar ik ben van mening dat dit niet noodzakelijk is om te kunnen concluderen dat Huntingtons kracht eerder ligt in het aanzwengelen van een discussie dan in het formuleren van een goede verklaringsgrond voor conflicten.

6.1.3 Conclusie

“Is this a new paradigm or a mere modification of the Cold War model that Huntington claims to have discarded? Certain differences seem obvious (...) But beneath the surface of the new world-picture, familiar mechanisms are at work. Huntington’s thinking remains bounded by the assumptions of political realism, the dominant philosophy of the Cold War period. For him, as for earlier realists, international politics is, above all, a struggle for power between coherent but essentially isolated units, each of which seeks to advance its own interests in a an anarchic setting. Huntington has replaced the nation-state, the primary playing piece in the old game of realist politics, with a larger counter: the civilization. But in crucial respects, the game itself goes on as always” (Rubenstein & Crocker: 115). Huntingtons *clash of civilizations* is ten diepste wezen een pleiten voor het blijven gebruiken van het paradigma van het realisme, waarbij hij staten vervangt door beschavingen. Dat komt ook tot uitdrukking in zijn gebruik van de meervoudige definitie van ‘beschaving’, in de zin van ‘beschavingen’, waardoor deze entiteiten particularistisch zijn en gericht op eigenbelang en eigen behoud. We moeten daarom constateren dat Huntington beschavingen beschouwd als actoren die op dezelfde wijze handelen als staten binnen het realisme. Niet alleen beschavingen zelf, maar ook de processen die beschavingen met elkaar in botsing zullen brengen zijn voor een groot deel gestoeld op het realistisch gedachtegoed, zij het dan dat Huntington eveneens veel aandacht schenkt aan het begrip beschavingsbewustzijn. Beschavingen zijn in Huntingtons visie dus eigenlijk niet meer dan super-staten.

Dit alles leidt mij ertoe samen met Vanden Berghe te concluderen dat Huntington een realist is met realistische beleidsadviezen: “Realisme is de leidraad van Huntingtons boek: de grote landen blijven de dienst uitmaken. Ze moeten dat collegiaal doen, met respect voor elkaars eigenheid. Dit betekent niet-inmenging in elkaars binnenlandse aangelegenheden” (Vanden Berghe 1997: 383). Huntingtons *clash of civilizations* kent dus niet alleen een zwakke verklarende kracht, maar zijn theorie voegt tevens weinig toe aan het realisme. Dat wat hij toevoegt bleek in deze studie, met zijn stelling dat culturele verschillen zouden leiden tot een grotere kans op conflicten, te zijn verworpen. Daarom lijkt het beter om een goed alternatief voor de *clash of civilizations* te vinden: een alternatief dat meer kan verklaren van wat we samen met Huntington in de werkelijkheid kunnen waarnemen.

6.2 IF NOT CIVILIZATIONS, WHAT?

In deze paragraaf zullen we een alternatief presenteren voor Huntingtons *clash of civilizations*. Huntington heeft ons daartoe uitgenodigd in zijn artikel, getiteld ‘*If Not Civilizations, What?*’ waarin hij zijn critici beschuldigde van het niet aandragen van alternatieven. “*The responses to my Foreign Affairs article did not provide any compelling alternative picture of the world. At best they suggested one pseudo-alternative⁵⁷ and one unreal⁵⁸ alternative. The pseudo-alternative is a statist paradigm that constructs a totally irrelevant and artificial opposition between states and civilizations. (...) The unreal alternative is the one-world paradigm that a universal civilization now exists or is likely to exist in the coming years*” (Huntington 1993b: 191). Datgene wat Huntington het ‘pseudo’-alternatief noemt staat in de Leer der Internationale Betrekkingen bekend als het realisme; het ‘onwerkelijke’ alternatief (aldus Huntington) staat bekend als liberalisme. Ons alternatief is een combinatie van deze twee paradigma’s en we zullen niet alleen zien dat dit alternatief beter in staat is conflicten te verklaren dan de *clash of civilizations*, maar ook dat beide paradigma’s elkaar niet hoeven uit te sluiten. Hopelijk kan op deze wijze het aantal paradigma’s dat de Leer der Internationale Betrekkingen ‘rijk’ is verminderd worden (vgl. Koch 1994:254-274).

6.2.1 Hoe kan Huntingtons visie verklaard worden?

Voordat we ingaan op het alternatief voor de *clash of civilizations* volgen we eerst de lijn van kritiek van Sato op Huntington. Zijn kritiek geeft een andere verklaring dan datgene wat Huntington ziet of meent te zien. Het brengt ons tevens naar het alternatief dat ik wil aanbieden.

De moderne industriële beschaving

Volgens Sato mag Huntington niet zo maar huidige beschavingen zien als vergelijkbaar met eerdere

---

⁵⁷ “*Pseudo*,” omdat hij beargumenteert dat dit paradigma (het realisme) het bestaan van de *clash of civilizations* niet uitsluit. Huntington meent dat zijn paradigma een aanvulling is van het realisme, niet een alternatief.

⁵⁸ “*Unreal*,” omdat hij o.a. het argument hanteert dat als contact toeneemt dit niet leidt tot vrede, maar tot oorlog. Zou dan echter tevens beargumenteerd kunnen worden dat we meer conflicten *binnen* dan *tussen* beschavingen zouden moeten verwachten?

beschavingen. Zulk een vergelijking zorgt er voor dat Huntington kan beweren dat het Westen bepaalde eigenschappen kent die, volgens Sato, niet typerend zijn voor de Westerse beschaving, maar voor de moderne industriële beschaving. Huntington houdt geen rekening met verschillen tussen, wat Sato noemt, klassieke beschavingen en de moderne industriële beschaving: *“his definition of civilization totally neglects the differences that exist between the pre-modern Classic Civilization and the modern industrial civilization. (...) Huntington has asserted that such things as [a] democratic political system, check[s] and balance[s] of power, and [the] rule of law, are all the products as well as the components of the Western civilization. Indeed, it is true that these things were first born in Western Europe, but on the other hand, many of these values and institutions have taken roots [sic] in a number of non-Western regions of the world today, while many of the Western countries have not until recently incorporated these ‘fruits of the Western civilization’ into their societies. This is to say that these things are rather the products of the modern industrial civilization rather than those of the Western civilization as a Classic Civilization”* (Sato 1997). In tegenstelling tot Huntington beweert Sato dat bepaalde eigenschappen van het Westen niet uniek zijn voor de Westerse beschaving, maar door andere beschavingen kunnen worden overgenomen. Deze eigenschappen zijn een industriële samenleving en een democratische staatsvorm. Huntington meent dat democratie geen wortel kan schieten in niet-Westerse beschavingen, omdat het een Westers product zou zijn. Sato meent dat democratisering wel kan worden overgenomen, omdat het tot de moderne industriële beschaving behoort. Blijkbaar zijn er volgens Sato niet alleen beschavingen zoals Huntington die heeft geïdentificeerd, maar is er tevens een moderne industriële beschaving (in de enkelvoudige zin).

Wel een universele beschaving?

Dit lijkt verwarrend, maar Sato heft zelf de paradox op door te stellen dat er een groot verschil is tussen de klassieke beschavingen en de moderne industriële beschaving. De moderne industriële beschaving is volgens Sato van een geheel andere orde dan de klassieke beschavingen. De laatste waren gericht op behoud van de sociale orde en (ten gevolge hiervan) particularistisch. De moderne industriële beschaving, daarentegen, is gericht op vooruitgang (wat Sato definieert als het proces van het steeds beter kunnen beheersen van de natuur). Ze is niet gericht op het behoud van een bepaalde sociale orde en daardoor universalistisch. Volgens Sato zijn er verschillende beschavingsdimensies, waarvan de belangrijkste dimensie het verschil tussen modern en klassiek is. Huntington kent slechts één dimensie: cultuur. Sato maakt liever onderscheid op basis van het wel of niet behoren tot de moderne industriële beschaving, terwijl Huntington onderscheid maakt op basis van wereldreligie (Sato 1997).

Toch een belangrijke rol voor religie?

Hoe verklaart Sato dan de belangrijke rol die Huntington aan religie toekent? Volgens Sato overdrijft Huntington deze rol, maar dat is begrijpelijk. Evenals Lubbers wijst Sato op de culturele achtergrond van Huntington: een Amerikaan. Dit zou verklaren waarom hij religie beschouwt als het belangrijkste kenmerk van een beschaving. Sato geeft Huntington gelijk waar het gaat om klassieke beschavingen. Bovendien wijst Sato op het seculiere karakter van de moderne industriële beschaving: dit zou tegenreacties oproepen. De moderne industriële beschaving is volgens Sato gebaseerd op het geloof in de rationele capaciteit van de mens om zijn omgeving (milieu) te beheersen. Dat maakt haar per definitie seculier. *“And this is the reason why the values nurtured under the Classic Civilization still live on tenaciously, even if in fragmented forms, and continue to function as the fundamental framework of thought in today's world*

despite the fact that the industrial civilization predominates everywhere and relentlessly continues to encroach upon the form-sustaining Classic Civilization. The fact that, with the exception of (...) Western Europe, we are witnessing a revival of religions today in North America, East Asia and the sphere of the Orthodox civilization can also be explained plausibly in the same context. With this in the background, therefore, it is not difficult to understand the reason why Huntington, who lives in America where there is an especially visible revival of the Evangelical Protestantism, chose to use a definition of civilization modeled after the Classic Civilization, inclusive of the modern industrial civilization” (Sato 1997). Religie is volgens Sato wel belangrijk als fundamenteel denkkader, maar is niet belangrijk voor een beschouwing van de beschavingen in de wereld. Religie zou wel een onderscheidend kenmerk zijn van klassieke beschavingen, maar wat vandaag de dag belangrijk is en een fundamenteel verschil met vroeger is, is het onderscheid tussen modern en klassiek.

Toch een clash of civilizations?

Vanwege dit fundamentele verschil tussen klassiek en modern komt ook een botsing van beschavingen in de visie van Sato voor. *“Thus, when it comes to the clash of civilizations, the encounter between the modern industrial civilization and the Classic Civilization[s] takes on the most violent form as it was the case with the Opium War. In this sense, it was during that period in history called the Era of Imperialism, that is, from the time Europe’s conquest of the world was completed in the 19th century through the beginning of the 20th century (...) that the clash of civilizations did reach the highest peak. Whatever the level of violence, the outcome was obvious from the beginning when the modern industrial civilization clashed with the Classic Civilization[s]” (Sato 1997). Sato stelt dat de echte botsing van beschavingen zich voordoet en -deed tussen de moderne industriële beschaving en de klassieke beschavingen en niet tussen klassieke beschavingen onderling. Dit volgt tevens uit het onderzoek van Van Esch. Zij concludeerde dat zich juist tijdens het imperialisme relatief de meeste *clashes* hebben voorgedaan.*

Uit de kritiek van Sato blijkt dat Huntington de plank niet volledig mis slaat. Hij ziet wel bepaalde verschijnselen en processen juist, maar verklaart deze op de verkeerde wijze. Volgens Sato is er, mijns inziens terecht, een botsing van beschavingen, maar die doet zich niet voor tussen subjectief gedefinieerde culturele entiteiten, maar tussen dé moderne industriële beschaving en klassieke beschavingen (in meervoud).

6.2.2 De botsing met de beschaving

Nu bestaan er binnen de Leer der Internationale Betrekkingen twee grote verklaringsmodellen: het liberalisme en het realisme genoemd. Met beide modellen kunnen conflicten worden verklaard en zoals we reeds meerdere malen gezien hebben kijkt Huntington door de bril van het realisme. Hoe verhouden deze modellen zich tot de *clash of civilizations*? Het blijkt dat het realisme beter toepasbaar is bij een botsing van beschavingen, terwijl het liberalisme toepasselijker is bij de botsing met de beschaving. Dat betekent echter niet automatisch dat het liberalisme meer verklaart dan het realisme. We zullen hieronder deze paradigma’s met betrekking tot de *clash of civilizations* kort toelichten.

Liberalisme

Het 'liberalisme' (ook bekend als idealisme, Kantianisme, of *one harmonious world paradigm*, zoals Huntington het noemt) dienen we niet te verwarren met de politieke ideologie van het liberalisme zoals we dit vandaag de dag kennen. Binnen het liberalisme wordt ervan uitgegaan dat "democratische landen zich vreedzamer ten opzichte van elkaar gedragen dan landen met een autoritaire bestuursvorm" (Van Staden 1993: 11). Francis Fukuyama wordt door Van Staden aangeduid als één van de "meest toonaangevende vertegenwoordigers van de Kantiaanse stroming" (Van Staden 1993: 12). Ik kan de stelling van Fukuyama niet beter verwoorden dan Osseweijer: "In zijn *End of History* poneerde Fukuyama de zeer omstreden stelling dat de mens zich thans in het eindstadium van de geschiedenis bevindt. Met de westerse liberale maatschappij is er een einde gekomen aan de evolutie van de mens. In de liberale democratie heeft zij haar volledige bewustzijn en wederzijdse erkenning gevonden en er is geen enkele andere maatschappij- of regeringsvorm denkbaar, die de idealen van de liberale democratie zou kunnen overtreffen. Na de val van de muur, wat het einde van het communisme als serieuze vijand van het liberalisme betekende, is er een tijdperk aangebroken waarin er geen sprake meer is van een weg terug. Het merendeel van de mensheid evolueert volgens Fukuyama langzaam aan in de richting van haar rationele eindbestemming: De [sic] liberale democratie naar westers model" (Osseweijer 1997: 3).

Huntingtons visie op het liberalisme

Huntington kent de visie van Fukuyama en komt met zijn theorie onder andere omdat hij dit paradigma beschouwt als onrealistisch om internationale betrekkingen na de Koude Oorlog te verklaren. Het grootste bezwaar heeft Huntington tegen de volgende uitspraak van Fukuyama: "*We may be witnessing (...) the end of history as such: that is, the end point of mankind's ideological evolution and the universalization of Western liberal democracy as the final form of human government*" (geciteerd in Huntington 1996a: 31). Huntington trekt hieruit de conclusie dat Fukuyama's these en het liberale paradigma gebaseerd zijn "*on the assumption that the end of the Cold War meant the end of significant conflict in global politics and the emergence of one relatively harmonious world*" (Huntington 1996a: 31). Volgens mij gaat hij hierin te ver en legt hij woorden in de mond van Fukuyama waar de laatste het niet mee eens zou zijn. Hierop baseert Huntington echter wel zijn kritiek: "*The illusion of harmony at the end of that Cold War was soon dissipated by the multiplication of ethnic conflicts and 'ethnic cleansing,' the breakdown of law and order, the emergence of new patterns of alliance and conflict among states, the resurgence of neo-communist and neo-fascist movements, intensification of religious fundamentalism, the end of the 'diplomacy of smiles' and 'policy of yes' in Russia's relations with the West, the inability of the United Nations and the United States to suppress bloody local conflicts, and the increasing assertiveness of a rising China. In the five years after the Berlin wall came down, the word 'genocide' was heard far more often than in any five years of the Cold War. The one harmonious world paradigm is clearly far too divorced from reality to be a useful guide to the post-Cold War world*" (Huntington 1996a: 32). Huntington vindt dus dat het liberalisme te veel naar samenwerking en overeenkomsten kijkt en te weinig naar de grootschalige conflicten en de genocide die binnen een aantal jaren na het einde van de Koude Oorlog plaatsvonden. Het liberalisme schiet tekort bij het verklaren van zoveel conflicten en daarom verwerpt hij dit paradigma (Huntington 1996a: 31, 32). In zijn *If Not Civilizations, What?* is zijn argument dat Fukuyama's⁵⁹ redenering: "*suffers from the Single*

---

⁵⁹ Huntington noemde in het artikel Fukuyama niet met name.

Alternative Fallacy. It is rooted in the Cold War assumption that the only alternative to communism is liberal democracy and that the demise of the first produces the universality of the second” (Huntington 1993b: 191). En toen deed Huntington hetzelfde waarvan hij Fukuyama beschuldigde. Nota bene de titel van zijn ‘*If Not Civilizations, What?*’, maar tevens de inhoud van dat artikel, geeft aan dat Huntington van mening is dat als anderen (lees: Fukuyama) geen goed ideeën hebben voor de wereld na de Koude Oorlog, de *clash of civilizations* wel waar moet zijn. Dat lijkt me eveneens getuigen van de *Single Alternative Fallacy*.

Realisme

We weten inmiddels dat Huntingtons theorie niet veel meer is dan het realisme met een sausje. Dat geeft niet, het realisme is immers niet per definitie fout. Integendeel, juist voor het verklaren van conflicten is het een acceptabel paradigma; het is echter veel minder in staat om samenwerking te verklaren (tenzij bepaalde *gaming* theorieën worden gehanteerd). Hier is nu juist het liberalisme zo nuttig. Zou het mogelijk zijn een fusie te bereiken van realisme en liberalisme? Volgens Heilbrunn zou er een middenweg bestaan: “*There is a potential middle ground that Huntington ignores, one between the naive internationalism now embraced by a portion of the American elite and the dark isolationism that Huntington now apparently embraces. Had Huntington considered the work of Adam Watson, a prominent British theorist of international relations, he might have pondered the notion of a society of states. Watson has written what is probably one of the most brilliant texts on international politics, The Evolution of International Society. Like Hedley Bull and other English political scientists, Watson realized that it is absurd to project balance-of-power or other procrustean systems theories onto world politics. The norm, as Watson suggests, has been for one power—whether the Assyrian, the Roman, or the British Empire—to dominate over the rest. There is no reason to assume that the United States is not following in that path. (...) The United States may not be attempting to create military rule over its client states and allies, but it does seek to create a new and peaceful system based on American democracy. Relations between states have historically been based not on anarchy but on organized rules of the game established and enforced by a single great power [see T. Alexander Aleinikoff, ‘A Multicultural Nationalism?’ TAP, January-February 1998]. Whether or not the United States is able to create such a system depends not on civilizational forces but on its resources, skill, luck, and readiness to promote democracy. That is something that Huntington I seemed to understand even if Huntington II has repudiated it. ‘Other nations may fundamentally change their political systems and continue their existence as nations,’ wrote Huntington in The Third Wave. ‘The U.S. does not have that option. Hence Americans have a special interest in the development of a global environment congenial to democracy.’ The United States is unlikely to engage in reckless crusades, but it might forget that defending human rights abroad is what helps to define its national identity at home. There is no multicultural clash, no uniquely Asian democracy, and no grand clash of civilizations. But there are two Huntingtons. And the real clash is between them. Will the real Samuel P. Huntington please stand up?*” (Heilbrunn 1998).

6.2.3 Nationalisme

Om te ontsnappen aan de schijnbare tegenstelling tussen het liberalisme en het realisme introduceren we het begrip ‘nationalisme’. Opgemerkt moet worden dat de meervoudige betekenis van “beschaving” een

begrip is dat stamt uit een periode in de geschiedenis waarin ook het nationalisme ontstond met eveneens twee varianten die sterk doen denken aan de twee verschillende betekenissen van “beschaving”. Ik heb het over liberaal en integraal nationalisme. Liberaal-nationalisme kent als uiteindelijk doel “*liberation from political and social oppression*” (Alter 1994: 19). Integraal nationalisme kent het streven naar een nationale staat en de eenheid van het volk als een doel op zich: “*integral nationalism defines the one nation as the Absolute (...) the cult of the nation becomes an end in itself*” (Alter 1994: 26). Het is dus particularistisch: integraal nationalisme ziet nationale staten en volkeren als tegenover elkaar staand en als aparte eenheden. Liberaal-nationalisme, daarentegen, is universalistisch en stelt de rechten van burgers tegenover de macht van de staat: het benadrukt daardoor de rechten van burgers in welke staat dan ook (Alter 1994: 16-27).

De overeenkomst van de twee betekenissen van ‘beschaving’ met de twee betekenissen van ‘nationalisme’ werpt de vraag op in hoeverre het begrip ‘beschaving’ en het begrip ‘nationalisme’ uitwisselbaar zijn. Zo zouden we kunnen stellen dat na de Koude Oorlog niet een periode van de botsing van beschavingen is aangebroken, maar dat de Koude Oorlog slechts een intermezzo was tussen twee perioden waarin het nationalisme in beide definities de bron van conflicten tussen staten vormt.

Het is zeker zo dat als we (liberaal- en integraal) nationalisme als bron van conflicten in beide varianten aanmerken, we eveneens die gebeurtenissen kunnen verklaren die Huntington ziet als bewijs voor een botsing der beschavingen: de oorlog in Bosnië, Pakistan versus India, de conflicten tussen de Islam en het Westen en tussen de Chinese beschaving en het Westen⁶⁰. Bovendien kan nationalisme als bron van conflicten nog meer gebeurtenissen verklaren dan een verschil in beschaving: het uiteenvallen van Tsjecho-Slowakije, het tijdelijk bondgenootschap van Islamitische landen met het Vaticaan tegenover Westers universalisme tijdens de VN-bevolkingsconferentie, de genocide in Rwanda en de gebleken onmogelijkheid van Islamitische landen om samen te werken. Dit wordt beaamd door Rubenstein en Crocker: “*Even where nations at war do belong to different civilizations, it generally makes more sense to consider their conflicts national rather than civilizational*” (Rubenstein & Crocker: 118).

Men kan het begrip “beschaving” vervangen door het begrip “nationalisme” met de twee betekenissen die aan dit laatste begrip zijn verbonden. Universalisme en particularisme zijn op deze wijze onlosmakelijk met elkaar verbonden en dit verklaart dan ook de paradox. Het is heel goed mogelijk om universalistische en particularistische doelen naast elkaar te zien worden nagestreefd. Universalisme zou zelfs particularisme kunnen veroorzaken zoals bij het nationalisme ook gebeurde en zoals Sato aangeeft door modernisering en nationalisme te koppelen. “*The modern industrial civilization possesses irresistible attractions on several levels, and in that sense, can be very fairly called a universal civilization. First, in the non-Western regions which faced the threat posed by the Western colonial powers, there arose an inevitable nationalist response to the inroads of the alien intruders called the West. And, since it was obvious that the failure to industrialize for the countries of these regions would leave them with only one option of remaining weak countries destined to become colonies of the West, emulating the industrial civilization was an inescapable*

---

⁶⁰ Waarbij het integraal nationalisme als conflictbron dient bij de oorlog in Bosnië en bij de conflicten tussen Pakistan en India. Zowel integraal als Risorgimento nationalisme zijn dan de bron van de conflicten tussen het Westen aan de ene en de Islam en China aan de andere kant.

goal for all aroused nationalists. Japan which had pursued the proclaimed national goal of 'Wealthy Nation, Strong Army' since the beginning of the Meiji era became the earliest case of successful industrialization and formation of a nation state in a Non-Western region. Thus, the fast-spreading wave of industrialization originating in the West became the trend of the day, and the flame of nationalism flared up throughout the rest of the world" (Sato 1997).

6.2.4 Conclusie

Na 1990 is er geen sprake van een botsing tussen beschavingen, maar, net als tussen 1792 en 1917, van conflicten op basis van nationalisme. Dat uit zich in de vorm van een botsing tussen (particularistische) volkeren of in de vorm van een botsing tussen universalistisch Risorgimento nationalisme en autoritaire overheden.

6.3 SLOT

Beschaving kan het best gedefinieerd worden in de enkelvoudige betekenis, als iets universalistisch. Het houdt dan verband met liberaal nationalisme. De particularistische definitie kan beter vervangen worden door die van integraal nationalisme. Wat zeker is: er bestaan botsingen tussen nationaliteiten. Er bestaan geen botsingen tussen beschavingen. Er bestaan botsingen met dé beschaving. Door de onvermijdelijke inperking van het onderwerp van deze studie is het slechts mogelijk om het hierboven beschreven alternatief aan te stippen. Verder onderzoek is nodig om de (on)mogelijkheden te onderzoeken van een fusie van liberalisme met realisme, van de binding van beiden met respectievelijk universalisme en particularisme, met liberaal nationalisme en integraal nationalisme en uiteraard met dé beschaving en beschavingen. Daarnaast zou een studie naar het begrip nationalisme in relatie tot het fenomeen Huntington interessante zaken op kunnen leveren. Ik hoop dat deze aanbeveling ter harte wordt genomen.

*“The life that had come to Islam had not come from within.
It had come from outside events and circumstances,
the spread of the universal civilization.*

*It was the late twentieth century
that had made Islam revolutionary (...).*

*It was the late twentieth century
– and not the faith –
that could supply the answers –
in institutions, legislation, economic systems”*

(V.S. Naipaul, 1982: 399).

Nawoord

We hebben het eind bereikt van deze studie naar Huntingtons *Clash of Civilizations*. Althans, als u niet het soort lezer bent dat eerst of alleen maar het eind van een stuk tekst bekijkt. Wellicht vond u het voorgaande breed, vaag, misschien zelfs saai. Waarschijnlijk roept het meer vragen op dan het antwoorden geeft. Wat moet je nu met een studie naar een theorie die uiteindelijk verworpen wordt? Heb ik niet slechts een forse stapel kladblaadjes geproduceerd? Op zich zou dat best nuttig zijn, maar de vraag is of ik echt wat heb toegevoegd aan onze kennis van ... van wat eigenlijk?

Oorlog en beschaving

Het antwoord op de vraag staat in de inleiding. Deze studie had als doelstelling “te onderzoeken hoe conflicten ontstaan in het internationale systeem na de Koude Oorlog”. De studie naar oorlog en hoe deze te voorkomen is verschrikkelijk interessant. Oorlog is verschrikkelijk en daarom interessant. Hoe komen mensen, groepen, staten er toe om oorlog te voeren? Dat is een belangrijke vraag waarop Huntington een antwoord heeft gegeven. Misschien kon Huntington ons meer zekerheid over de toekomst verschaffen. Helaas niet. Of eigenlijk: gelukkig niet. Huntington schetst een somber beeld van de toekomst van de internationale politiek: conflicten zouden tussen beschavingen plaatsvinden en beschavingen zijn in Huntingtons visie gigantische etnische groeperingen.⁶¹ Hoewel ik onderken dat verschillen in etniciteit tot onbegrip, meningsverschillen en zelfs tot conflicten kunnen leiden, geloof ik dat de strijd tussen wat beschaafd is en wat onbeschaafd is een belangrijker plaats binnen de internationale politiek zal innemen.

Beschaving en moraliteit

De oplettende lezer proeft dat hier sprake is van een waardeoordeel. Dat is ook zo. Het grote bezwaar tegen het scherm met termen zoals ‘de beschaving’ of ‘modern’ is dat er een morele component in verweven is. Beschaving in de enkelvoudige zin geeft iets verheven aan: iets dat beter is dan onbeschaafd of barbaars. Ik bedoel dat ik, zoals ieder mens, bepaalde waarden ken. Zo beschouw ik menswaardigheid en rechtvaardigheid als goed en beschouw ik het ontbreken hiervan als slecht. Zijn we op deze wijze weer terug bij Huntington? Hij beweert immers dat iemand die tot een bepaalde beschaving behoort, zich anders, beter, verhevener, voelt dan ‘de ander’. Ten diepste wezen niet. Het probleem dat ik met Huntingtons beschavingen heb is dat zij niet gestoeld zijn op ideeën, maar op etniciteit wat ten diepste wezen amoreel is. Ik ben van mening dat amorele paradigma’s zoals de *Clash of Civilizations* ons verblinden voor de strijd tussen goed en kwaad en dat deze strijd zich ook afspeelt in de internationale politiek. Dan blijven we zitten met een laatste vraag: wat is goed en wat is kwaad? Hier moet u zelf het antwoord op vinden.

---

⁶¹ Ahlers meent eveneens dat Huntington zijn beschavingen op etniciteit baseert. “*Diese relativ offen erscheinende Definition wird von Huntington im Verlauf seiner Argumentation jedoch Schritt für Schritt eingegrenzt. Indem er als kulturelle Entitäten bestimmt, wird ihnen eine Art metaphysischer Substanz unterstellt, welche sich aus einer Reduktion von Kultur Religion und Ethno- Identität ergibt. (...) Huntingtons dürftige kulturtheoretische Bestimmungen einer civilizational commonality, bestehend aus Ethnie, Religion und Altruismus, macht aus dynamischen Kulturen statische Ethno-Zivilisationen. (...) Für Huntington ist der kulturelle Ausleseprozeß ein sozial-darwinistisches Grundgesetz*” (coc.htm). Ook Rubenstein en Crocker menen dat “*by associating ‘faith’ with ‘family’ and ‘belief’ with ‘blood,’ he suggests that cultural values are inextricably bound up with ethnic identity*” (Rubenstein & Crocker: 118).

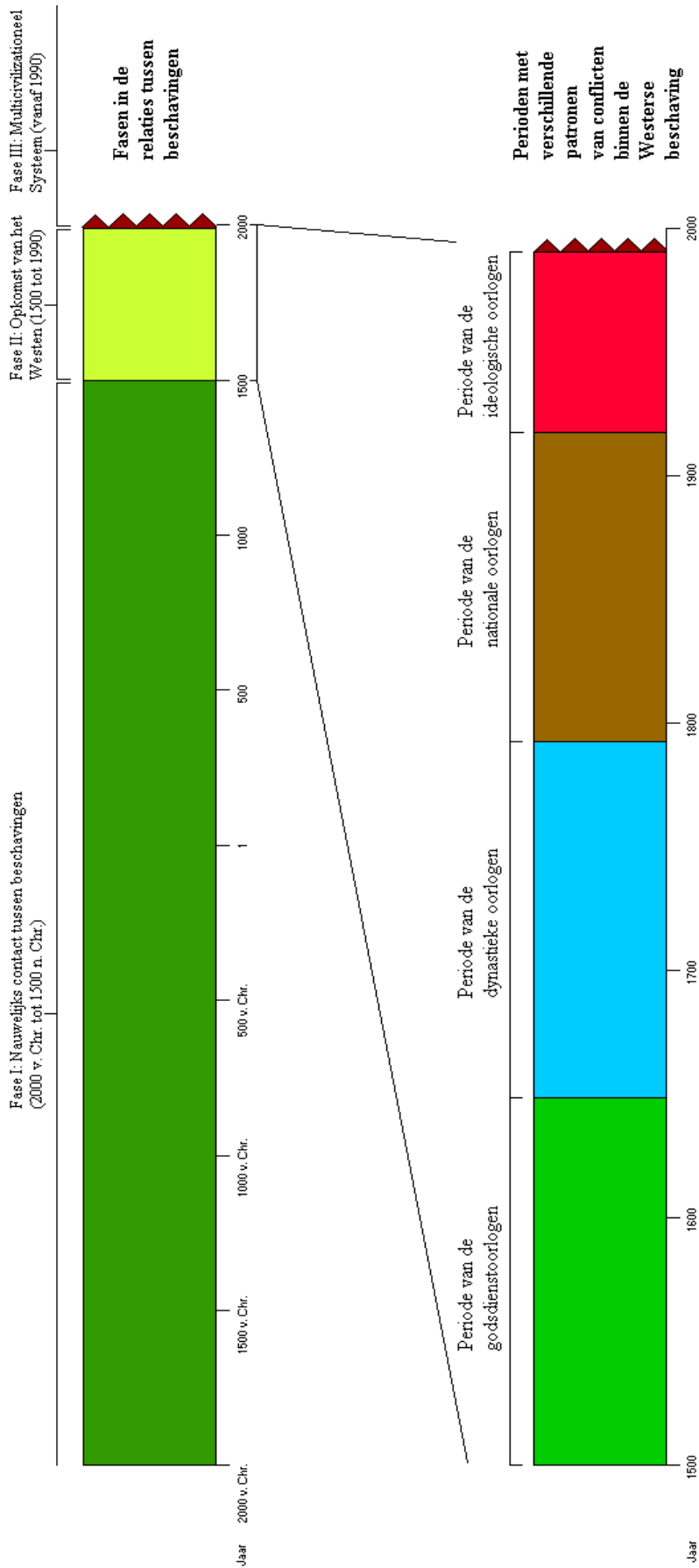
BIJLAGEN

BIJLAGE 1: OVERZICHT VAN HUNTINGTONS BESCHAVINGEN

Beschaving	Wereldreligie	'Denominatie'	Taal(familie)	Etnische groep(en)
Chinese	Boeddhisme	Confucianisme	Chinees	Chinezen
Japanse	Boeddhisme	Shintoïsme	Japans	Japanners
Hindoestaanse	Hindoeïsme	-	Hindi	Indiërs
Islamitische	Islam	-	Arabisch	Arabieren, Turken, Maleisiërs
Westerse	Christendom	Protestantisme	Germaans en Latijns	Europeanen
Latijnsamerikaans	Christendom	Katholicisme	Latijns	Europeanen en Indianen
e				
Orthodoxe	Christendom	Orthodoxie	Slavisch	Slaven
(Afrikaanse)	animisme?	-	-	Afrikanen?
(Boeddhistische)	Boeddhisme	Therevada	-	-

Bron: Huntington 1996a: 40-47.

BIJLAGE 2: DE GESCHIEDENIS VOLGENS HUNTINGTON

Huntington heeft zijn drie grote fasen van de relaties tussen beschavingen pas geïntroduceerd in zijn boek. In zijn artikel, echter, sprak hij slechts over een aantal perioden met verschillende patronen voor conflicten binnen de Westerse beschaving. Deze perioden zullen in deze bijlage worden beschreven. *“For 150 years the intracivilizational politics of the West was dominated by the great religious schism and by religious and dynastic wars. For another century and a half following the Treaty of Westphalia, the conflicts of the Western world were largely among princes - emperors, absolute monarchs, and constitutional monarchs attempting to expand their bureaucracies, their armies, their mercantilist economic strength, and, most important, the territory they ruled. In the process they created nation states, and beginning with the French Revolution the principal lines of conflict were between nations rather than princes. In 1793 as R.R. Palmer put it, ‘The wars of kings were over; the wars of peoples had begun.’ This nineteenth-century pattern lasted until World War I”* (Huntington 1996a: 52). De periode 1500-1648 wordt door veel historici⁶² als de periode van de godsdienstoorlogen gezien; een periode waarin dus, volgens Huntington, de belangrijkste bepalende factor van cultuur dé oorzaak van conflicten was. De volgende periode beslaat de Vrede van Westfalen tot de Franse Revolutie (1648-1792). Oorlogen werden gevoerd vanwege de persoonlijke belangen van heersers die voornamelijk uit waren op vergroting van het door hen beheerste grondgebied. De derde periode omvat de Franse Revolutie tot en met het voorlaatste jaar van de Eerste Wereldoorlog (1792-1917). Conflicten werden in die periode veroorzaakt door verschillende belangen van naties; oorlogen werden niet tussen heersers, maar tussen complete volkeren uitgevochten. De vierde periode omspannt de Russische Revolutie, het Interbellum, de Tweede Wereldoorlog en de Koude Oorlog (1917-1990). Conflicten kwamen in die periode voort uit verschillen tussen ideologieën. *“In 1917, as a result of the Russian Revolution, the conflict of nation states was supplemented by the conflict of ideologies, first among fascism, communism, and liberal democracy and then between the latter two. In the Cold War these ideologies were embodied in the two superpowers, each of which defined its identity by its ideology and neither of which was a nation state in the traditional European sense”* (Huntington 1996a: 52). De Koude Oorlog werd gekenmerkt door het bestaan van twee supermachten: twee landen die economisch en militair zo machtig waren dat ze hun invloed in principe overall op de wereld konden laten gelden. Deze landen waren de Verenigde Staten en de Sovjetunie en beide hingen een andere ideologie aan: de Sovjetunie propageerde het communisme en de Verenigde Staten het liberaal-kapitalisme. Na de Val van de Berlijnse Muur verdween het communisme uit een groot deel van de wereld en na het uiteenvallen van de Sovjetunie zijn de Verenigde Staten nu de enig overgebleven supermacht.

Deze laatste periode van conflicten binnen de Westerse beschaving, zo meent Huntington, vormde een overgang tussen fasen II en III, omdat dankzij Westerse ideologieën zoals het marxisme, andere beschavingen aan kracht wonnen ten opzichte van het Westen door het mobiliseren van zelf-identificatie. *“The coming to power of Marxism first in Russia and then in China and Vietnam represented a transition phase from the European international system to a post-European multicivilizational system. Marxism was a product of European civilization, but it neither took root nor succeeded there. Instead modernizing and revolutionary elites imported it into non-Western societies; Lenin, Mao, and Ho adapted it to their purposes and used it to challenge Western power, to mobilize their people, and to assert the national*

---

⁶² Onder andere door H.W. von der Dunk in het televisieprogramma van TELEAC / NOT: ‘Een aanspreekbaar Europa’, uitgezonden op 31 mei 1998 naar aanleiding van de viering van 350 jaar Vrede van Westfalen.

identity and autonomy of their countries against the West. The collapse of this ideology in the Soviet Union and its substantial adaptation in China and Vietnam does not, however, necessarily mean that these societies will import the other Western ideology of liberal democracy. Westerners who assume that it does are likely to be surprised by the creativity, resilience, and individuality of non-Western cultures” (Huntington 1996a: 52, 53).

Huntington is van mening dat nu, na de Koude Oorlog, de periode van de ideologische conflicten binnen het Westfaalse statensysteem voorbij is, ideologieën (die allen van Westerse origine zijn), worden vervangen door (niet-Westerse) religies om als bron van identificatie te dienen. *“As the world moves out of its Western phase, the ideologies which typified late Western civilization decline, and their place is taken by religions and other culturally based forms of identity and commitment. The Westphalian separation of religion and international politics, and idiosyncratic product of Western civilization, is coming to an end, and religion, as Edward Mortimer suggests, is ‘increasingly likely to intrude into international affairs.’ The intracivilizational clash of political ideas spawned by the West is being supplanted by an intercivilizational clash of culture and religion”* (Huntington 1996a: 54, 55).

BIJLAGE 3: INTERVIEW MET HUNTINGTON (ONLINE NEWSHOUR)

“DAVID GERGEN: What are the implications of your argument about clashes coming between civilization[s] ? What are the implications for United States foreign policy?”

SAMUEL HUNTINGTON: Well, I think the United States first of all has to recognize the world for what it is. And I think we've been in something of a denial mode, and we are carried away by the collapse of the Soviet Union and the end of history, which hasn't happened, and hence have not been very quick at adjusting to this terribly complex world where's [sic] there's ethnic rivalry of all sorts, and ethnic rivalry becomes most dangerous, of course, when it is between groups from different civilizations because then (...) there's always the danger of escalation. And so I think American foreign policy clearly has to focus on the intercivilizational conflicts that will challenge us, and we also have to keep our guard up and I think try to reinvigorate relations with our European allies, which I think this administration has rather neglected.

DAVID GERGEN: So pull closer to Europe?

SAMUEL HUNTINGTON: Yes. Promote the unity of the West.

DAVID GERGEN: Strengthen the western civilization, itself.

SAMUEL HUNTINGTON: Right. Which means not just in military and economic terms but in, also in moral terms and in commitments to western values.

DAVID GERGEN: Right. And move away from the assertion that our values are universal.

SAMUEL HUNTINGTON: That's right.

DAVID GERGEN: That we can spread all these other values elsewhere. Many would challenge that. They would say, well, that's--you know, if we drop that assumption, after all, we--as you acknowledge--

SAMUEL HUNTINGTON: Yes.

DAVID GERGEN: --we are a missionary nation.

SAMUEL HUNTINGTON: Right.

DAVID GERGEN: We're a missionary culture. We like to bring democracy.

SAMUEL HUNTINGTON: Well, I think we should try to. I think we should try to. I think clearly the United States, as well as other western nations, should stand by their commitments to human rights and democracy and should try to influence other countries to move in that direction. But we have to recognize

the limits on our power and the fact that our ability to bring about changes in other societies is, is declining. And Asian societies and Muslim societies are increasingly resentful of our efforts to induce them to adopt our values.

DAVID GERGEN: A final question. Do you--say we have this terrible choice coming up about whether we're going to try to contain China in some fashion, so it doesn't become--

SAMUEL HUNTINGTON: That's right.

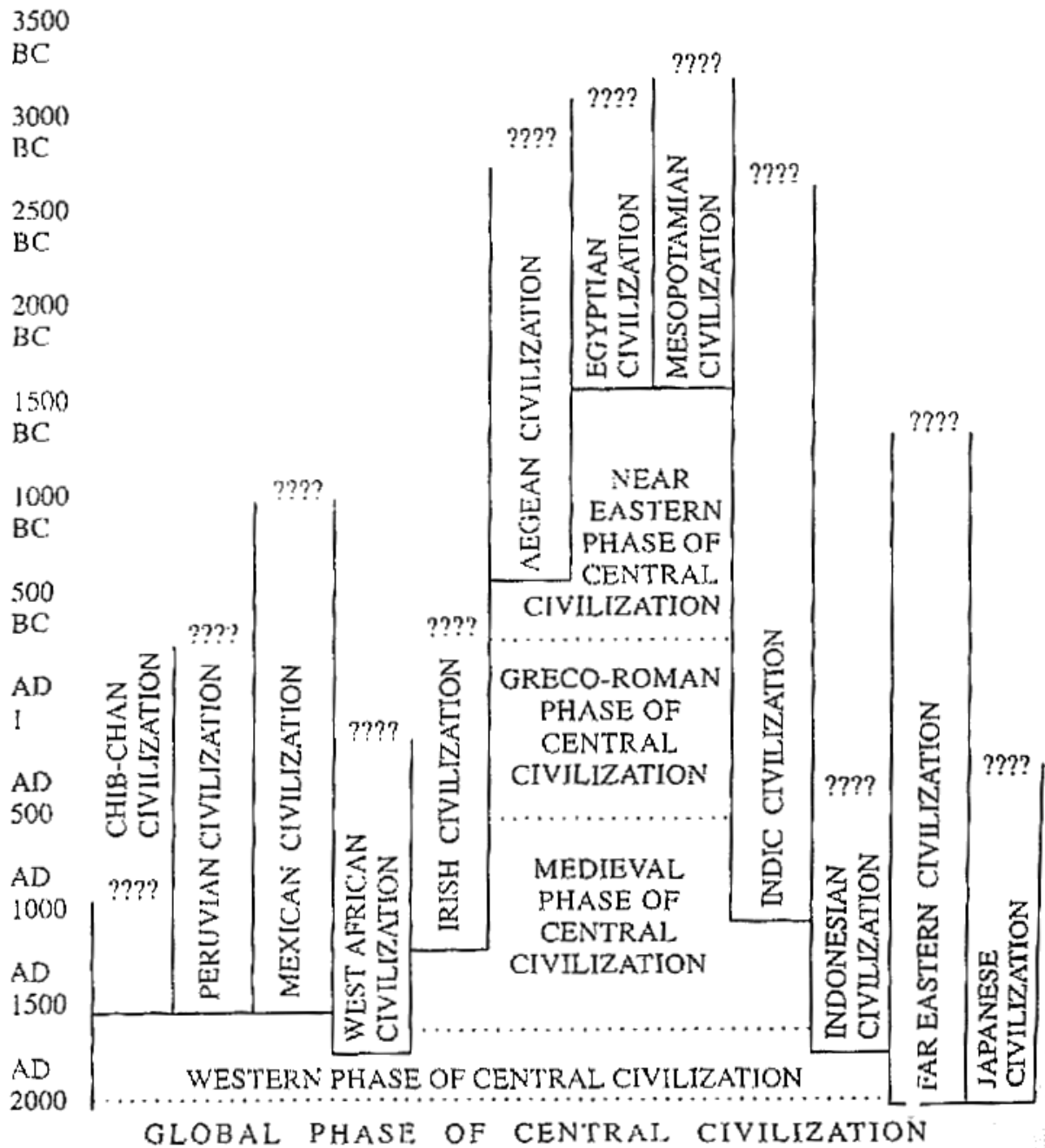
DAVID GERGEN: --the dominant player in Asia, or that we should accommodate ourselves to China emerging as the dominant player, something that we've never been willing to accept in our foreign policy over the last hundred years or so.

SAMUEL HUNTINGTON: Right.

DAVID GERGEN: Your conclusion seems to be we should accommodate--we should allow China to emerge as the dominant power because, otherwise, we risk a great war.

SAMUEL HUNTINGTON: Well, I think the worst thing would be for us to stumble into a great war without realizing it, without being the--without being prepared for it. I think it makes sense to try to contain China and limit the expansion of Chinese influence in other Asian countries. The great problem there is we have to have the cooperation of those other Asian countries. It was one thing to contain the Soviet Union in Europe because Britain, France, and Germany were all willing to join in. But will Japan and other Asian countries be willing to join in the containment of China? I'm rather dubious” (Online Newshour 1997).

BIJLAGE 4: CENTRALE BESCHAVING VAN WILKINSON

Centrale beschaving. Bron: Wilkinson 1987: 48

BIJLAGE 5: EMPIRISCHE KRITIEK

Femke van Esch heeft in een artikel in *Transaktie* de resultaten van een empirische studie naar de *clash of civilizations* gepresenteerd. Haar artikel maakt ogenschijnlijk korte metten met Huntingtons theorie door te onderzoeken of “de ideeën achter *The clash of civilizations and the remaking of world order* empirisch te onderbouwen zijn” (Van Esch 1998: 31). Van Esch meent dat Huntington sinds 1500 drie perioden onderscheidt: “de periode voor de Russische Revolutie, de periode van de Russische Revolutie tot het einde van de Koude Oorlog en de periode na de Koude Oorlog” (Van Esch 1998: 31). Dit klopt mijns inziens niet. Hij onderscheidt wel drie perioden, maar dit zijn de drie fasen van de relaties tussen beschavingen, zoals besproken in hoofdstuk twee.⁶³ Niettemin is het onderzoek van Van Esch nuttig, omdat ze perioden, waarvan Huntington beweert dat ze een significant verschillend patroon van conflicten laten zien, met elkaar vergelijkt. Wij dienen echter in de gaten te houden dat wanneer Van Esch spreekt over de drie perioden, deze niet Huntingtons perioden zijn zoals ze beweert, maar slechts een deelverzameling van zijn fasen. Deze andere benaming doet echter niets af aan haar onderzoek, maar geeft eerder aan hoe vaag Huntington zelf zijn indeling van de geschiedenis heeft beschreven.⁶⁴

De onderzoeksvragen voor haar toetsing van Huntingtons theorie formuleert Van Esch als volgt: “Het onderzoek in dit artikel is er in de eerste plaats op gericht na te gaan of er daadwerkelijk sprake is van een *clash of civilizations* in de laatste – door Huntington onderscheide[n] – periode en of er een wezenlijk verschil is tussen het patroon van oorlogvoering in deze en de twee voorgaande perioden. Naast deze vraag, toetst dit artikel nog een aantal minder centrale stellingen uit het boek. Zo beweert Huntington dat: ‘*The crescent-shaped Islamic bloc [...] has bloody borders*’. Daarnaast vreest Huntington dat andere beschavingen (met name de Islamitische en [Chinese]⁶⁵ beschaving) tegen het Westen samen zullen spannen, een situatie die hij omschrijft als ‘*The West against the Rest*’. Ook deze stellingen zullen nader bekeken worden” (Van Esch 1998: 31).

Correlates of War

Van Esch maakt gebruik van de gegevens van het *Correlates of War* (COW) project: een project waarbij, in de loop van een aantal decennia, databestanden zijn aangelegd die gegevens bevatten over het internationale statensysteem en over de oorlogen die in de periode 1816 tot heden⁶⁶ zijn gevoerd. De

---

⁶³ Ter herinnering: 1. de periode voor 1500 waarin er nauwelijks sprake zou zijn geweest van contact tussen beschavingen; 2. de periode 1500-1990 waarin het Westen dominant was; 3. de periode na 1990 waarna er sprake zou zijn van relatief gelijkwaardige relaties tussen beschavingen.

⁶⁴ Namelijk drie fasen, waarvan de tweede fase in vier perioden valt op te delen en de vierde periode de overgang tussen de tweede en de derde fase is. Huntington heeft het zijn lezers niet makkelijker gemaakt door in zijn artikel alleen maar de perioden te noemen en hoewel in zijn boek de fasen en perioden worden vermeld, geeft hij deze laatste weinig aandacht.

⁶⁵ Van Esch spreekt over de ‘Sino beschaving’. Ik zal dit omwille van de leesbaarheid vervangen door ‘Chinese beschaving’.

⁶⁶ Omdat er zo veel databestanden worden gebruikt bij het COW project is ‘heden’ een betrekkelijk begrip. Het databestand dat Van Esch gebruikt loopt tot 1992, dus ik vermoed dat heden gelijk staat aan 1992.

bedoeling van dit monnikenwerk was om wetenschappers empirische gegevens te verschaffen waarmee zij de oorzaken van oorlog konden onderzoeken. Tevens hoopten de organisatoren van het COW project dat hierdoor beleidsadviezen konden worden geformuleerd om zo de kans op het uitbreken van een oorlog te verkleinen (Small & Singer 1982: 21-25). De gegevens van het COW project vormen dus, naast uiteraard de theorie van Huntington, de basis voor het onderzoek van Van Esch. Dit is belangrijk om voor ogen te houden bij het lezen van haar artikel, omdat het gebruik van deze gegevens onvermijdelijk een aantal beperkingen inhoudt. Zo is er nauwelijks onderzoek gedaan naar niet-statelijke actoren. Wanneer men de gegevens van het COW project wil gebruiken is er echter een fundamenteeler bezwaar. De eenheid van analyse in veel datasets van het COW is 'oorlog' en hieruit volgen nog twee beperkingen. De eerste is dat binnen het COW project alleen onderzoek gedaan werd naar de aanwezigheid van oorlog en niet naar de afwezigheid van oorlog. De andere beperking is dat oorlog wel wordt onderzocht, maar dat andere typen conflicten niet of nauwelijks worden onderzocht.

Eerste beperking van het COW project

Onderzoek naar niet-statelijke actoren is belangrijk voor het onderscheiden van conflicten in het algemeen en in het bijzonder van botsingen tussen beschavingen. Slechts bij de burgeroorlogen is binnen het COW project aan niet-statelijke actoren een naam gegeven, mits een minimum aantal doden werd betreurd. Aangezien Huntington, als realist, zichzelf ook concentreert op nationale staten, lijkt de nadruk op staten niet een groot probleem te hoeven zijn, maar de afwezigheid van niet-statelijke actoren betekent dat belangrijke botsingen tussen beschavingen niet kunnen worden gemeten. We moeten dan voornamelijk denken aan het uiteenvallen van *cleft countries*, zoals voormalig Joegoslavië (zie hoofdstuk twee). Juist het uiteenvallen van deze staat lijkt met Huntingtons theorie goed te verklaren⁶⁷. In de COW gegevens komt bovendien het relatief vreedzame uiteenvallen van de Sovjetunie niet eens voor.

Tweede beperking van het COW project

Het COW project heeft als belangrijkste onderliggende assumptie dat het onderzoek naar oorlogen ons uiteindelijk iets zou kunnen leren over het ontstaan van oorlogen. Mijns inziens maakt men hier een fundamentele denkfout: het onderzoeken van bepaalde aspecten van een situatie hoeft niets te zeggen over het ontstaan van die situatie. Wat zegt de intensiteit, fataliteit of duur van een conflict over het ontstaan van dat conflict? Wil men het ontstaan van oorlogen onderzoeken dan moeten niet zo zeer oorlogen worden onderzocht, maar (en dat laat zich raden) de oorzaken van oorlogen. Het ontstaan van een oorlog kent uiteraard vele aspecten, maar de spreekwoordelijke druppel die de emmer doet overlopen is de beslissing van een regeringsleider om oorlog te voeren. Dat betekent dat er regelmatig bewust of onbewust beslissingen worden genomen om geen oorlog te voeren. Het is uiterst moeilijk om gegevens te verzamelen van situaties waarin bewust is gekozen om geen oorlog te voeren.⁶⁸ Men moet hiervoor achter de motieven van politici zien te komen en dat vereist zeer veel diepteonderzoek, wat dan ook nog voornamelijk

---

⁶⁷ Dat de *clash of civilizations* het uiteenvallen van deze staat kan verklaren betekent nog niet dat andere theorieën of paradigma's dit niet ook zouden kunnen. Zo zijn verklaringen die wijzen op realisme en nationalisme evenzeer valide.

⁶⁸ Als die beslissing *onbewust* is gekozen is het uiteraard onmogelijk om aan gegevens te komen.

gebaseerd zal zijn op subjectieve interpretaties. Dat is waar de onderzoekers van het COW project inmiddels ook achter zijn gekomen (Small & Singer 1989: v-vii).

Derde beperking van het COW project

Hieraan gekoppeld is de andere beperking van het COW project: het gericht zijn op oorlog waardoor andersoortige conflicten nauwelijks onderzocht zijn, met als belangrijkste gemis de Koude Oorlog. Deze ideologisch getinte strijd tussen Sovjetunie en Verenigde Staten heeft decennia lang de internationale politiek bepaald, maar in het COW project komt dit niet tot uitdrukking, omdat er geen ‘warme’ oorlog⁶⁹ plaatsvond tussen beide landen. Dat betekent dat zulk een belangrijk conflict als de Koude Oorlog niet meetelt in de dataset van het COW project. Een bestudering van de periode van de Koude Oorlog zal met behulp van de gegevens van het COW project dus minder ideologische conflicten te zien geven dan verwacht mag worden. Van Esch is helaas in deze valkuil gevallen door regelmatig in haar artikel het woord ‘conflict’ door het woord ‘oorlog’ te vervangen. Het is inderdaad zo dat Huntington de term ‘war’ regelmatig gebruikt, maar dan meestal in de vorm van ‘*fault line war*’. Huntington heeft echter geen theorie gepresenteerd over oorlog, maar over internationale conflicten (en een beetje over samenwerking). Deze conflicten kunnen leiden tot oorlog, maar dit zal niet noodzakelijkerwijs hoeven te gebeuren. Mijns inziens moeten we dan ook voorzichtig omspringen met de conclusies van het onderzoek van Van Esch.

Het onderzoek van Van Esch

Niet alleen bij het gebruik van haar gegevens, maar ook bij de operationalisering van Van Esch kunnen we een aantal kanttekeningen plaatsen. Zo operationaliseert zij de culturen waarvan Huntington twijfelt of het wel (belangrijke) beschavingen zijn, als beschavingen. Dit heeft gevolgen voor het aantal botsingen dat zij meet: dat aantal komt uiteraard hoger te liggen als een oorlog wordt gemeten waaraan Israël, Ethiopië of de landen behorend tot de Boeddhistische beschaving deelnemen. Nog een aanname die Van Esch doet zorgt er voor dat het aantal gemeten botsingen hoger komt te liggen. Ze voegt een extra beschaving toe: die van de ‘natives’, de “oorspronkelijke bewoners van een gebied die qua cultuur niet overeenkomen met de overheersende cultuur in dat gebied (zoals Indianen, Maori en Sikhs)” (Van Esch 1998: 33). Hoeveel plekken op de wereld de kleur krijgen van deze natives vertelt ze niet, maar deze extra beschaving zal het aantal botsingen sterk kunnen doen toenemen, vooral in de perioden ten tijde van het imperialisme (voor 1990 en vooral voor 1917).

Na haar operationalisering en een uitleg over de gebruikte dataset van het COW project toetst Van Esch de naar haar mening centrale stelling van Huntington: “komen er significant meer clashes of civilizations voor in de periode sinds het einde van de Koude Oorlog dan in de perioden voor het einde van de Koude Oorlog?” (Van Esch 1998: 37). Dat is niet de centrale stelling van Huntington. De centrale stelling van Huntington is eigenlijk dat het realisme, in een gewijzigde vorm, het gedrag van staten zal bepalen. Verschillen en overeenkomsten tussen beschavingen zullen daarbij voor respectievelijk meer conflicten en meer samenwerking zorgen. Zoals Vosskühler terecht opmerkt hebben velen die het boek van Huntington hebben gelezen (als zij het volgens Vosskühler al gelezen hebben) de centrale stelling van Huntington verkeerd begrepen, maar Huntington en zijn uitgever hebben die verwarring zelf veroorzaakt (Vosskühler

---

⁶⁹ Gedefinieerd als een gewapend conflict waarbij minstens 1000 doden vallen.

1997: 384). Toch blijft het onderzoek van Van Esch van belang, omdat zij de meest praktische manier hanteert om Huntingtons theorie empirisch te analyseren, namelijk door een vergelijking te maken tussen perioden waarvan Huntington beweert dat deze een significant ander patroon van conflicten laat zien. Het zou nog beter zijn geweest als ze niet alleen het percentage *clashes*, maar ook de mate van geweld en de duur van botsingen en niet-botsingen van de verschillende door haar onderscheiden perioden had onderzocht. Huntington doet namelijk over de aspecten van conflicten (niet specifiek over oorlogen) drie uitspraken: botsingen tussen beschavingen zullen meer voorkomen, langer duren en gewelddadiger zijn dan conflicten tussen groepen die tot dezelfde beschaving behoren (Huntington 1993: 48). Dit is met de dataset van het COW project redelijk goed te onderzoeken. Van Esch heeft zich echter beperkt tot het onderzoeken van het relatieve aantal botsingen, maar het verdient aanbeveling om ook naar de andere twee door Huntington genoemde aspecten van conflicten onderzoek te doen.

Resultaten van het onderzoek van Van Esch

Laten we tot slot kijken naar de gegevens uit haar onderzoek. Wat Van Esch heeft gemeten is het aantal botsingen en het aantal niet-botsingen per tijdsperiode. Zij hanteert, zoals hierboven beschreven, drie perioden: 1816 tot 1916, 1917 tot 1990 en vanaf 1990. Deze perioden zijn dus van ongelijke lengte: ze omspannen respectievelijk 100, 72 en 3 jaar. Vooral de laatste periode is wel erg kort en dit zou de validiteit van het onderzoek van Van Esch kunnen ondergraven. Maar hoe lang moeten we wachten voordat we botsingen tussen beschavingen kunnen meten? Alleen Huntington zou het antwoord kunnen geven, maar deed dat niet.

Voor elke periode heeft Van Esch het percentage clashes en niet-clashes in het totaal aantal oorlogen binnen die periode uitgerekend. Het percentage clashes neemt opvallend genoeg af van 52 procent voor 1917 naar 12 procent in de periode 1990-heden.⁷⁰ Daarna onderzoekt zij per type oorlog (internationale, *extra-systemic* en burgeroorlogen) het aandeel botsingen in het totale aantal oorlogen per periode. Ook daarbij vindt zij geen bewijs voor het bestaan van een *Clash of Civilizations*.

Daarnaast heeft ze willen onderzoeken of de Islamitische beschaving oorlogszuchtiger is dan andere beschavingen. Haar conclusie luidt dat niet de Islam, maar het Westen bij de meeste oorlogen is betrokken en dat het vooral de Latijnsamerikaanse, Westerse en Islamitische beschaving zijn die binnen de eigen beschaving oorlogen voeren. Daarbij moet opgemerkt worden dat ze het percentage landen dat ooit deel heeft genomen aan een oorlog als graadmeter neemt.⁷¹ Terecht merkt ze dit zelf ook, maar verbindt daar geen conclusies aan: “Er moet (...) rekening mee gehouden worden dat zowel de Islamitische, de Westerse

---

⁷⁰ Van Esch vermeldt niet voor welk jaar “heden” staat. Ik vermoed 1992: het jaar tot wanneer de door haar gebruikte dataset van het COW project gegevens bevat.

⁷¹ Stel dat er twee beschavingen zouden bestaan (A en B): beschaving A kent zes lidstaten en beschaving B slechts één. Stel ook dat bij 10% van de oorlogen die ooit gevoerd zijn in de door Van Esch gemeten periode ieder van de zes landen uit beschaving A zijn betrokken (dus samen 60%). Stel dat bij de overige 40% het ene land uit beschaving B is betrokken. Van Esch vindt dan beschaving A meer bij oorlogen is betrokken dan beschaving B, vanwege het meedoen aan 60% van het totaal aantal oorlogen. Zou men echter als eenheid van analyse ‘beschavingen’ nemen in plaats van ‘participanten’, dan zal men zien dat beschaving B meer betrokken is bij oorlog dan beschaving A. Immers: het gemiddeld percentage participatie van beschaving A is slechts 10% (60/6), dat van B is 40% (40/1). Zoals te zien is, leidt dit tot geheel andere conclusies.

als de Latijns[a]merikaanse beschaving meer lidstaten tellen dan de Aziatische beschavingen” (Van Esch 1998: 45). Daar moet zeker rekening mee worden gehouden en eerlijk gezegd doet Van Esch dit zelf in het geheel niet. Net als het COW project zelf neemt ze (de participatie aan) oorlog als eenheid van analyse. Wat ze had moeten doen is beschaving als eenheid van analyse nemen. Wat zegt het ons dat de Japanse beschaving bij 1,3% van de oorlogen in de periode 1816-1992 betrokken was en dat dit percentage lager is dan de 31,6% van de Westerse beschaving? De Japanse beschaving kent immers slechts één lidstaat en het Westen tientallen? Het zou informatiever zijn geweest als Van Esch had vermeld wat het gemiddelde percentage deelname aan oorlog is van de staten binnen een bepaalde beschaving.

Tot slot concludeert ze dat er geen anti-Westers bondgenootschap bestaat, maar dat er eerder sprake is van pro-Westerse bondgenootschappen tussen beschavingen. Overigens waren er in de hele periode 1816-heden slechts tien gevallen waarin beschavingen met elkaar samenspannen (Van Esch 1998: 37-46). Dit lijkt de theorie van Sato te bevestigen dat ‘*matured Classic Civilizations*’ het contact met elkaar afhouden (zie 4.2.1).

Conclusie

Welke conclusies kunnen we trekken uit het onderzoek van Van Esch? Allereerst dat het zeer moeilijk is om Huntingtons theorie te analyseren, niet in de laatste plaats omdat de *clash of civilizations* theoretisch niet goed in elkaar steekt, zoals in 4.1 te lezen was. Bovendien is Huntington op vele punten vaag en vermeld hij geen goed meetbare stellingen.

Het tweede dat we kunnen concluderen is dat het onderzoek van Van Esch nuttig was, al is het maar om aan te geven hoe moeilijk Huntingtons stelling is te analyseren, maar we moeten ook constateren dat haar onderzoek mislukt is. Zelf erkent ze dat er “enkele kanttekeningen bij het onderzoek geplaatst [moeten] worden. Om te beginnen moet er nogmaals opgemerkt worden dat er in dit onderzoek afgeweken wordt van de operationalisering van de centrale stelling zoals Huntington die in het boek introduceert. Bovendien is het gebruikte databestand (*Correlates of War Project*) maar een van de vele bestanden over oorlogen die bestaan. Of dit echter iets aan de zeer duidelijke uitkomsten van het onderzoek kan afdoen is de vraag” (Van Esch 1997: 47). We zullen die vraag helaas toch bevestigend moeten beantwoorden. Helaas kan het gebruik van de gegevens van het COW project op de manier waarop Van Esch deze gebruikt bepalend zijn geweest voor de uitkomsten van haar onderzoek. Die uitkomsten falsificeren Huntingtons stelling dat de *clash of civilizations* het nieuwe patroon van conflicten na 1990 zullen zijn, maar het is in het geheel niet duidelijk in hoeverre deze uitkomsten door de opzet van het onderzoek beïnvloed zijn. Het is jammer, maar eigenlijk biedt het onderzoek van Van Esch geen zekerheden en zou het opnieuw moeten worden gedaan.

In de volgende bijlage volgt daarom een onderzoek dat ikzelf heb uitgevoerd.

BIJLAGE 6: GEMILITARISEERDE INTERSTATELIJKE GESCHILLEN

Van Esch richtte zich “op de noodzakelijke voorwaarde voor het ontstaan van een *clash of civilizations*. Dit houdt in dat onderzocht wordt of zich in de periode na het einde van de Koude Oorlog frequenter een *clash of civilizations* voordoet dan in de twee perioden voor het einde van de Koude Oorlog” (Van Esch 1998: 32). Dit lijkt mij niet de noodzakelijke voorwaarde voor een *clash*, maar gewoon een deelverzameling van een botsing tussen beschavingen. Wat is dan wel een noodzakelijke voorwaarde? We mogen ervan uitgaan, zoals men bij het COW project doet en zoals Van Esch zelf laat zien (Van Esch 1998: 34), dat interstatelijke geschillen een noodzakelijke voorwaarde zijn voor oorlog. In dat geval kunnen we gebruik maken van de dataset van de *Militarized Interstate Disputes* (MID): gemilitariseerde interstatelijke geschillen.

Militarized Interstate Disputes

Charles Gochman en Zeev Maoz onderzoeken een noodzakelijke voorwaarde voor oorlog door het vergaren van gegevens van *militarized interstate disputes*. Dit databestand bevat gegevens van militaire conflicten waarbij geweld is gebruikt, maar die niet noodzakelijkerwijs hebben geresulteerd in oorlog: wapengekletter dus (Gochman & Maoz 1989: 44-52). Zo zijn we dichterbij het begrip conflict gekomen en daar gaat het Huntington uiteindelijk om. Helaas zijn er geen gegevens verzameld van conflicten waarbij geen sprake was van geweld of dreiging met geweld.

Onderzoek MID

Op het Internet was het mogelijk een dataset van de MID te *downloaden*. Mijn onderzoek was klein en eenvoudig en lijkt qua opzet wat op Van Esch. Er is dit verschil dat ik slechts de periode 1990-1992 onderzocht. Daarbij wilde ik weten of er zich relatief meer botsingen tussen beschavingen voordeden bij geschillen die meer slachtoffers eisten, langer duurden of gewelddadiger waren dan andere geschillen. Volgens Huntington zou dit inderdaad zo moeten zijn. Daarom heb ik eerst het aantal geschillen in de periode 1990-1992 gesorteerd op drie aspecten van de dataset: op fataliteit (de mate van slachtoffers die gevallen zijn), op duur van het geschil en op geweldsniveau (zie bijlage 7). Daarna heb ik per aspect die geschillen geteld die als een botsing tussen beschavingen kunnen worden aangemerkt. Deze tellingen heb ik verder onderverdeeld in categorieën. Wat betreft de fataliteit en het geweldsniveau zijn categorieën per niveau gebruikt, zoals het MID dit ook doet (zie eveneens bijlage 7). Qua tijdsduur heb ik vier categorieën gemaakt: geschillen die slechts één dag duurden, geschillen met een duur van 2 tot en met 99 dagen, met 100 tot en met 199 dagen en geschillen die meer dan 200 dagen duurden. Eveneens heb ik de geschillen geteld die geen botsingen tussen beschavingen waren. Tot slot heb ik de gegevens in drie tabellen weergegeven.

Conclusie

In bijlage 8 zijn de drie tabellen te zien die per categorie van een aspect van de gemilitariseerde interstatelijke geschillen het aantal *clashes* en niet-*clashes* tonen. Uit deze tabellen blijkt dat er geen enkele orde of structuur valt te halen uit de gegevens van de MID en de indelingen van landen in beschavingen zoals Huntington dat heeft gedaan. Dat hoeft niet te betekenen dat er geen *Clash of Civilizations* bestaat,

want de MID kan een verkeerd gekozen bron zijn om dit te onderzoeken. We moeten niet vergeten dat ook de MID dataset geen gegevens bevat van conflicten zonder (dreiging met) geweld. Bovendien kan Huntington altijd beweren dat hij uitspraken doet over de toekomst en als de gegevens van het MID beperkt zijn tot 1992 zijn er slechts drie jaren met gemeten geschillen in de periode na het einde van de Koude Oorlog. Dat zou wel eens te weinig kunnen zijn. Tot slot is ook nog het argument aan te voeren dat met het *Correlates of War* project de nadruk altijd heeft gelegen op nationale staten en niet-statelijke actoren in het project weinig aandacht hadden. Dat maakt bij voorbaat elk empirisch onderzoek met behulp van de gegevens van het *Correlates of War* project naar conflicten waarbij niet-statelijke actoren belangrijk kunnen zijn moeizaam.

BIJLAGE 7: CODERING MID

Op de volgende pagina's staan vier tabellen die afkomstig zijn van de *dataset 'Military Interstate Disputes'* van het *Correlates of War* project, vrij verkrijgbaar op het internet. De eerste drie tabellen geven een selectie weer van 55 interstatelijke geschillen in de periode 1990-1992. Elke tabel is op een aspect gesorteerd (respectievelijk op fataliteit, duur en geweldsniveau) en toont per geschil de volgende gegevens:⁷²

- *het nummer van het geschil*
- *het jaartal waarin het geschil begon*
- *de mate van dodelijke slachtoffers, waarbij*
  - *0 staat voor geen doden,*
  - *1 voor 1-25*
  - *2 voor 26-100*
  - *3 voor 101-250*
  - *4 voor 251-500*
  - *5 voor 501-999 en*
  - *6 voor meer dan 999 dodelijke slachtoffers.*
- *de duur van het geschil in dagen*
- *de mate van vijandige handelingen, hoe hoger hoe meer geweld er is gebruikt.*

Om te weten welke staten deelnamen aan het geschil moeten we kijken naar tabel 4. Deze tabel geeft per geschil en per deelnemend land de volgende gegevens:

- *het nummer van het geschil*
- *de landcode van de desbetreffende deelnemende staat*
- *het jaartal waarin het geschil begon*
- *of het deelnemende land een lid was van "groep A" (code 0) of van "groep B" (code 1)*
- *fataliteit: de mate van dodelijke slachtoffers*
- *de mate van geweld, hoe hoger het getal hoe meer geweld er is gebruikt en*
- *of het desbetreffende land al aan het begin van het geschil meedeed (-1) of niet (0).*

---

⁷² De code -9 staat voor *missing data*.

Tabel 1: MID (1990-1992) gesorteerd op fataliteitsniveau

Nummer	Jaar	Fataliteit	Duur	Geweldsniveau
3552	1992	-9	159	4
3555	1992	-9	347	4
3556	1992	-9	92	4
3557	1992	-9	220	4
3558	1992	-9	113	4
3574	1992	-9	329	4
3974	1991	-9	658	4
3979	1991	-9	336	4
3985	1991	-9	125	4
3550	1992	0	1	4
3551	1992	0	169	4
3553	1992	0	1	3
3554	1992	0	23	3
3559	1992	0	1	4
3560	1992	0	7	4
3563	1992	0	6	4
3565	1992	0	1	4
3566	1992	0	157	4
3567	1992	0	4	3
3569	1992	0	24	4
3571	1992	0	7	4
3572	1992	0	1	4
3573	1992	0	37	4
3575	1992	0	185	4
3950	1990	0	121	4
3951	1990	0	1	4
3954	1990	0	1	2
3955	1990	0	1	4
3956	1990	0	333	4
3961	1990	0	127	4
3970	1991	0	31	3
3971	1991	0	1	2
3972	1991	0	1	4
3973	1991	0	1	4
3975	1991	0	10	3
3976	1991	0	37	3
3977	1991	0	29	3
3978	1991	0	31	4
3980	1991	0	84	4
3981	1991	0	1	3
3982	1991	0	23	4
3983	1991	0	23	3
3984	1991	0	55	3
3987	1991	0	8	3
3988	1991	0	1	4
3561	1992	1	202	4
3568	1992	1	1	4
3570	1992	1	1	4
3952	1990	1	40	4
3958	1990	1	304	4
3959	1990	1	315	4
3960	1990	1	14	4
3986	1991	1	1	4
3564	1991	6	373	5
3957	1990	6	280	5

Tabel 2: MID (1990-1992) gesorteerd op duur

Nummer	Jaar	Fataliteit	Duur	Geweldsniveau
3550	1992	0	1	4
3553	1992	0	1	3
3559	1992	0	1	4
3565	1992	0	1	4
3570	1992	1	1	4
3572	1992	0	1	4
3568	1992	1	1	4
3951	1990	0	1	4
3954	1990	0	1	2
3955	1990	0	1	4
3971	1991	0	1	2
3972	1991	0	1	4
3973	1991	0	1	4
3981	1991	0	1	3
3986	1991	1	1	4
3988	1991	0	1	4
3567	1992	0	4	3
3563	1992	0	6	4
3560	1992	0	7	4
3571	1992	0	7	4
3987	1991	0	8	3
3975	1991	0	10	3
3960	1990	1	14	4
3554	1992	0	23	3
3982	1991	0	23	4
3983	1991	0	23	3
3569	1992	0	24	4
3977	1991	0	29	3
3970	1991	0	31	3
3978	1991	0	31	4
3976	1991	0	37	3
3573	1992	0	37	4
3952	1990	1	40	4
3984	1991	0	55	3
3980	1991	0	84	4
3556	1992	-9	92	4
3558	1992	-9	113	4
3950	1990	0	121	4
3985	1991	-9	125	4
3961	1990	0	127	4
3566	1992	0	157	4
3552	1992	-9	159	4
3551	1992	0	169	4
3575	1992	0	185	4
3561	1992	1	202	4
3557	1992	-9	220	4
3957	1990	6	280	5
3958	1990	1	304	4
3959	1990	1	315	4
3574	1992	-9	329	4
3956	1990	0	333	4
3979	1991	-9	336	4
3555	1992	-9	347	4
3564	1991	6	373	5
3974	1991	-9	658	4

Tabel 3: MID (1990-1992) gesorteerd op geweldsniveau

Nummer	Jaar	Fataliteit	Duur	Geweldsniveau
3954	1990	0	1	2
3971	1991	0	1	2
3553	1992	0	1	3
3554	1992	0	23	3
3567	1992	0	4	3
3970	1991	0	31	3
3975	1991	0	10	3
3976	1991	0	37	3
3977	1991	0	29	3
3983	1991	0	23	3
3984	1991	0	55	3
3987	1991	0	8	3
3981	1991	0	1	3
3550	1992	0	1	4
3551	1992	0	169	4
3552	1992	-9	159	4
3555	1992	-9	347	4
3556	1992	-9	92	4
3557	1992	-9	220	4
3558	1992	-9	113	4
3559	1992	0	1	4
3560	1992	0	7	4
3561	1992	1	202	4
3563	1992	0	6	4
3565	1992	0	1	4
3566	1992	0	157	4
3568	1992	1	1	4
3569	1992	0	24	4
3570	1992	1	1	4
3571	1992	0	7	4
3572	1992	0	1	4
3573	1992	0	37	4
3574	1992	-9	329	4
3575	1992	0	185	4
3950	1990	0	121	4
3951	1990	0	1	4
3952	1990	1	40	4
3955	1990	0	1	4
3956	1990	0	333	4
3958	1990	1	304	4
3959	1990	1	315	4
3960	1990	1	14	4
3961	1990	0	127	4
3972	1991	0	1	4
3973	1991	0	1	4
3974	1991	-9	658	4
3978	1991	0	31	4
3979	1991	-9	336	4
3980	1991	0	84	4
3982	1991	0	23	4
3985	1991	-9	125	4
3986	1991	1	1	4
3988	1991	0	1	4
3957	1990	6	280	5
3564	1991	6	373	5

Tabel 4: MID (1990-1992): actoren in een geschil

Nummer van geschil	Landcode	Jaar	Groep A?	Fataliteit	Geweld	In begin aanwezig?
3550	USA	1992	0	0	-9	-1
3550	PER	1992	1	0	4	-1
3551	TUR	1992	1	0	4	-1
3551	YUG	1992	0	0	-9	-1
3551	UKG	1992	1	0	4	-1
3551	SPN	1992	1	0	4	-1
3551	ITA	1992	1	0	4	-1
3551	GRC	1992	1	0	4	-1
3551	GMY	1992	1	0	4	-1
3551	FRN	1992	1	0	4	-1
3551	USA	1992	1	0	4	-1
3552	UKG	1992	1	0	3	0
3552	USA	1992	1	0	4	-1
3552	KUW	1992	1	2	3	0
3552	IRQ	1992	0	-9	-9	-1
3552	FRN	1992	1	0	3	0
3553	SWZ	1992	1	0	3	-1
3553	LIE	1992	0	0	-9	-1
3554	YUG	1992	0	0	-9	-1
3554	ALB	1992	1	0	3	-1
3555	CRO	1992	1	-9	4	-1
3555	YUG	1992	0	-9	4	-1
3556	BOS	1992	0	-9	4	-1
3556	CRO	1992	1	-9	4	-1
3557	BOS	1992	0	-9	4	-1
3557	YUG	1992	1	-9	4	-1
3558	USR	1992	1	-9	4	-1
3558	MLD	1992	0	-9	4	-1
3559	USR	1992	1	0	4	-1
3559	UKR	1992	0	0	-9	-1
3560	EST	1992	0	0	4	-1
3560	USR	1992	1	0	4	-1
3561	GRG	1992	0	1	4	-1
3561	USR	1992	1	1	4	-1
3563	SWD	1992	0	0	4	-1
3563	USR	1992	1	0	3	-1
3564	ARM	1991	1	6	5	-1
3564	AZE	1991	0	6	5	-1
3565	SEN	1992	1	0	4	-1
3565	GNB	1992	0	0	-9	-1
3566	IRQ	1992	0	0	3	-1
3566	IRN	1992	1	0	4	-1
3567	IRN	1992	1	0	3	-1
3567	UAE	1992	0	0	-9	-1
3568	IRQ	1992	1	0	4	-1
3568	KUW	1992	0	1	4	-1
3569	SAU	1992	1	0	4	-1
3569	QAT	1992	0	0	-9	-1
3570	ROK	1992	0	0	4	-1
3570	PRK	1992	1	1	4	-1
3571	SRI	1992	1	0	4	-1
3571	IND	1992	0	0	-9	-1
3572	PNG	1992	0	0	-9	-1
3572	IND	1992	1	0	4	-1
3573	SIN	1992	0	0	-9	-1
3573	MAL	1992	1	0	4	-1

3574	MYA	1992	1	-9	4	-1
3574	THI	1992	0	-9	4	-1
3575	PNG	1992	1	0	4	-1
3575	SOL	1992	0	0	3	-1
3950	CUB	1990	0	0	3	-1
3950	USA	1990	1	0	4	-1
3951	PRK	1990	0	0	-9	-1
3951	FRN	1990	1	0	4	-1
3952	GNB	1990	0	1	4	-1
3952	SEN	1990	1	1	4	-1
3954	LBR	1990	1	0	2	-1
3954	CDI	1990	0	0	-9	-1
3955	ZAM	1990	0	0	-9	-1
3955	ZAI	1990	1	0	4	-1
3956	IRQ	1990	1	0	4	-1
3956	ISR	1990	0	0	3	-1
3957	QAT	1991	0	0	4	0
3957	TUR	1990	0	0	3	0
3957	OMA	1991	0	0	4	0
3957	USA	1990	0	3	5	0
3957	NTH	1990	0	0	3	0
3957	UAE	1990	0	1	4	0
3957	ARG	1990	0	0	3	0
3957	SYR	1990	0	0	5	0
3957	SPN	1990	0	0	3	0
3957	SIE	1990	0	0	3	0
3957	SEN	1990	0	0	3	0
3957	SAU	1990	0	2	5	0
3957	PAK	1990	0	0	3	0
3957	NIR	1990	0	0	3	0
3957	MOR	1990	0	0	3	0
3957	BNG	1990	0	0	3	0
3957	AUL	1990	0	0	4	0
3957	KUW	1990	0	5	4	-1
3957	UKG	1990	0	1	5	0
3957	BEL	1990	0	0	3	0
3957	CAN	1990	0	0	5	0
3957	EGY	1990	0	1	5	0
3957	FRN	1990	0	1	5	0
3957	GMY	1991	0	0	3	0
3957	GRC	1990	0	0	3	0
3957	IRQ	1990	1	6	5	-1
3957	ITA	1990	0	1	5	0
3957	JOR	1990	1	0	-9	0
3957	BAH	1991	0	0	4	0
3958	ISR	1990	1	0	4	-1
3958	JOR	1990	0	1	4	-1
3959	PAK	1990	0	1	4	-1
3959	IND	1990	1	0	4	-1
3960	MYA	1990	1	1	4	-1
3960	THI	1990	0	1	4	-1
3961	INS	1990	1	0	4	-1
3961	PNG	1990	0	0	-9	-1
3970	EGY	1991	1	0	3	-1
3970	SUD	1991	0	0	-9	-1
3971	IRQ	1991	1	0	2	-1
3971	JPN	1991	0	0	-9	-1
3972	CAN	1991	0	0	-9	-1
3972	USA	1991	1	0	4	-1
3973	IRN	1991	1	0	4	-1
3973	USA	1991	0	0	4	-1

3974	USA	1991	1	0	4	-1
3974	FRN	1991	1	0	3	0
3974	UKG	1991	1	0	4	0
3974	IRQ	1991	0	-9	4	-1
3975	FRN	1991	1	0	3	-1
3975	ZAI	1991	0	0	-9	-1
3975	BEL	1991	1	0	3	-1
3976	YUG	1991	1	0	3	-1
3976	AUS	1991	0	0	3	-1
3977	HUN	1991	0	0	3	-1
3977	YUG	1991	1	0	3	-1
3978	LBR	1991	0	0	-9	-1
3978	SIE	1991	1	0	4	-1
3979	UGA	1991	1	-9	4	-1
3979	RWA	1991	0	-9	4	-1
3980	TUR	1991	1	0	4	-1
3980	IRQ	1991	0	0	-9	-1
3981	IRQ	1991	0	0	-9	-1
3981	ISR	1991	1	0	3	-1
3982	IRQ	1991	1	0	4	-1
3982	KUW	1991	0	0	4	-1
3983	CHN	1991	0	0	-9	-1
3983	TAW	1991	1	0	3	-1
3984	ROK	1991	1	0	3	-1
3984	PRK	1991	0	0	-9	-1
3985	IND	1991	1	1	4	-1
3985	PAK	1991	0	-9	4	-1
3986	BNG	1991	0	0	3	-1
3986	MYA	1991	1	1	4	-1
3987	ECU	1991	0	0	3	-1
3987	PER	1991	1	0	3	-1
3988	HON	1991	1	0	4	-1
3988	NIC	1991	0	0	4	-1

BIJLAGE 8: RESULTATEN ONDERZOEK MID

Tabel B.8.1: *Clashes in relatie tot het fataliteitsniveau van een conflict*

	Fataliteitsniveau						
	0	1	2	3	4	5	6
Clashes	17	4					2
Geen clashes	19	4					0

Tabel B.8.2: *Clashes in relatie tot de tijdsduur van een conflict*

	Aantal dagen			
	1	2-99	100-199	>199
Clashes	7	8	3	8
Geen clashes	9	12	5	3

Tabel B.8.3: *Clashes in relatie tot het geweldsniveau*

	Geweldsniveau			
	2	3	4	5
Clashes	1	5	19	1
Geen clashes	1	6	21	1

BRONNEN

LITERATUURLIJST

Ajami, Fouad (1993).

‘The Summoning: But They Said, We Will Not Hearken’. In: *Foreign Affairs*, (volume 72, no. 4), pp. 2-9.

Alter, Peter (1994).

Nationalism. Vertaling van *Nationalismus*, 2^e editie. London: Edward Arnold.

Avruch, Kevin & Peter W. Black (1994) (eerste druk: 1993).

‘Conflict resolution in intercultural settings: Problems and prospects’. In: Dennis J.D. Sandole & Hugo van der Merwe (eds.), *Conflict resolution theory and practice: integration and application*. Manchester: Manchester University Press.

Bagby, Philip (1958)

Culture and history : prolegomena to the comparative study of civilizations. London: Longmans & Green.

Bartley, Robert L. (1993).

‘The Case for Optimism: The West Should Believe in Itself’. In: *Foreign Affairs*, (volume 72, no. 4), pp. 15-18.

Berghe, Yvan Vanden (1997).

‘De nieuwe wereldorde volgens Samuel P. Huntington’. In: *Internationale Spectator*, (jaargang 51, no. 7/8), pp. 380-383.

Binyan, Liu (1993).

‘Civilization Grafting: No Culture is an Island’. In: *Foreign Affairs*, (volume 72, no. 4), pp. 19-21).

Black, Jeremy (1995).

‘A Military Revolution?, A 1660-1792 Perspective’. In: Clifford J. Rogers (ed.), *The Military Revolution Debate, Readings on the military transformation of early modern Europe*. (Boulder: 1995).

Boer, Pim den (1997).

‘De reactie van een historicus’. In: *Internationale Spectator*, (jaargang 51, no. 7/8), pp. 390-396.

Esch, Femke van (1998).

‘De clash met de werkelijkheid’. In: *Transactie*, (jaargang 27, no. 1), pp. 30-49.

Fukuyama, Francis (1993).

The End of History and the Last Man. New York: Avon Books.

- Gochman, Charles S. & Zeev Maoz (1989).
 ‘Militarized Interstate Disputes 1816-1976’. In: *International War: An Anthology*. 2^e druk. Chicago, IL.: The Dorsey Press, pp. 44-52.
- Hoekema, Jan (1998).
 ‘Quo Vadis, Huntington?’. In: *Internationale Spectator*, (jaargang 52, no. 2), pp. 67-71.
- Huntington, Samuel P. (1993a).
 ‘The Clash of Civilizations?’. In: *Foreign Affairs*, (volume 72, no. 4), pp. 22-49.
- Huntington, Samuel P. (1993b).
 ‘If not Civilizations, What?: Paradigms of the Post-Cold War World’. In: *Foreign Affairs*, (volume 72, no. 5), pp. 186-194.
- Huntington, Samuel P. (1996a).
The clash of civilizations and the remaking of world order. New York: Simon & Schuster
- Huntington, Samuel P. (1996b).
 ‘The West: Unique, Not Universal’. In: *Foreign Affairs*, (volume 75, no. 6), pp. 28-46.
- Jervis, Robert (1997).
 ‘Book Reviews: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*’. In: *Political Science Quarterly*, (volume 112, no. 2), pp. 307-308.
- Kirkpatrick, Jean J. (1993).
 ‘*The Modernizing Imperative: Tradition and Change*’. In: *Foreign Affairs*, (volume 72, no. 4), pp. 22-24.
- Koch, Koen (1994).
 ‘Epiloog’. In: K. Koch, R.B. Soetendorp & A. van Staden (red.), *Internationale Betrekkingen, Theorieën en benaderingen*. Zwolle: Het Spectrum, pp. 254-274.
- Machiavelli, Niccolò (1988).
The Prince. Cambridge: Cambridge University Press. Vert. van *Il Principe* door Skinner, Quentin & Russell Price.
- Mahbubani, Kishore (1993).
 ‘The Dangers of Decadence: What the Rest Can Teach the West’. In: *Foreign Affairs*, (volume 72, no. 4), pp. 10-14.
- Melko, Matthew (1969).
 ‘*The Nature of Civilizations*’. In: Sanderson (1996), pp. 25-45.

- Mey, L.M. van der (1998).
 ‘ ‘Nieuwe tijgers’ op vredespad. ASEAN en Aziatische veiligheid’. In: *Transaktie*, (jaargang 27, no. 1), pp. 50-68.
- Naipaul, V.S. (1982).
Among the Believers: an Islamic Journey. Middlesex: Penguin Books
- Naerebout, F.G. & H.W. Singor (1995).
De Oudheid: Grieken en Romeinen in de context van de wereldgeschiedenis. Baarn: Ambo.
- OECD (1995).
The Annual Report of the OECD: report by the Secretary-General. Parijs, 1995.
- Osseweijer, Esther (1997).
Tussen Fukuyama en Rorty: Hedendaagse debatten over liberalisme en de zin van het leven. Eindschriftie, Politieke Wetenschappen, nummer 811.
- Rubenstein, Richard E. & Farle Crocker (1994).
 ‘Challenging Huntington’. In: *Foreign Policy*, (Issue 96, Fall 1994), pp. 113-128. ***
- Russett, Bruce & Harvey Starr (1992).
World Politics: The Menu for Choice. New York: W.H. Freeman and Company.
- Sanderson, Stephen K. (ed.) (1995).
Civilizations and World Systems: Studying World-Historical Change. Walnut Creek, CA.: Altamira Press.
- Shulman, Stephen (1998).
 ‘Book Reviews: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*’. In: *Journal of Politics*, (volume 60, no. 1), pp 304-306.
- Small, Melvin & J. David Singer (1982).
Resort to Arms: International and Civil Wars 1816-1980. Beverly Hills, Ca.: Sage Publications.
- Small, Melvin & J. David Singer (1989).
International War: An Anthology. 2^e druk. Chicago, Il.: The Dorsey Press.
- Staay, Adriaan van der (1997).
 ‘Anti-Huntington’. In: *Internationale Spectator*, (jaargang 51, no. 7/8), pp. 372-379.
- Staden, A. van (1993).
 ‘Inleiding’ In: A. van Staden (red.), *Tussen Orde en Chaos*. Leiden: DSWO Press, Rijksuniversiteit Leiden, pp. 1-19.

Toynbee, Arnold J. (1960).

A Study of History. Abridgement by D.C. Somervell. London: Oxford University Press.

Vosskühler, Karel E. (1997).

‘Huntingtons gelijk en zijn mogelijke implicaties’. In: *Internationale Spectator*, (jaargang 51, no. 7/8), pp. 384-389.

Wallerstein, Immanuel (1991).

Geopolitics and geoculture: essays on the changing world-system. Cambridge: Cambridge University Press.

Weeks, Albert (1993).

‘Do Civilizations Hold?’. In: *Foreign Affairs*, (Volume 72, no. 4), pp. 24-25.

Wilkinson, David (1987).

‘Central Civilization’. In: Sanderson (1996), pp. 46-74.

INTERNETBRONNEN

Ahlers, Ingolf (1996).

<http://www.soz.uni-hannover.de/ipol/coc.htm> Rechtsintellektuelle Deutungsmacht und okkupierende Theoriebildung - Anmerkungen zum Zivilisations-Paradigma von Samuel P. Huntington.

Ali, Asghar (1998).

<http://www.webpage.com/hindu/daily/981008/05/05082523.htm> ‘Iran and Rushdie’. The Hindu Online.

Brand, Steward (1993).

<http://www.gbn.org/bookclub/Clash.html> The Clash of Civilizations?: The Debate. Global Business Network: Book Club Reviews.

Hironaka, Yoshimichi (1995).

http://www.yomiuri.co.jp/view/view_4.htm Daily Yomiuri On-Line.

Heilbrunn, Jacob (1998).

<http://epn.org/prospect/39/39heilnf.html> of <http://epn.org/prospect/39/39authfs.html> ‘The Clash of Samuel Huntingtons,’ *The American Prospect* no. 39 (July-August 1998): 22-28.

Interstate System, 1816-1997.

<http://128.118.17.39/DATARES.HTM> Peace Science Society (International), The Pennsylvania State University.

Kawato, Akio (1995).

<http://ifrm.glocom.ac.jp/DOC/k02.001.html> ‘Beyond the Myth of ‘Asian Values’’. *Chuokoron*

Lubbers, R.F.M. (1997).

<http://www.globalize.org/publications/clash.html> A Response to Samuel Huntington.

Militarized Interstate Disputes.

<http://128.118.17.39/DATARES.HTM> Peace Science Society (International),The Pennsylvania State University.

Online Newshour (1997).

http://www.pbs.org/newshour/gergen/january97/order_1-10.html Many World Orders. Transcript of the Online Newshour: David Gergen engages Samuel Huntington - January 9, 1997.

Religion in Politics (?).

<http://www.isrp.org/article1/conflict.html> Civilization Conflict – ‘Wars And Rumors Of Wars’.

Ronse, Tom (1997).

http://www.groene.nl/1997/14/tr_huntington.html Op zoek naar een vlag. De Groene Amsterdammer, 2 april 1997.

Sato, Seizaburo (1997).

<http://sbpark.com/inn60.html> ‘Clash of Civilizations or Self-Renovation through Mutual Learning,’ Special Column on Huntington's treatise “Clash of Civilizations”: First of the Series.

Zie ook mijn eigen, bescheiden, website: <http://www.expansiongames.com>